

TOG'AY MUROD

**YULDUZLAR
MANGUYONADI**

TOG'AY MUROD

YULDUZLAR MANGU YONADI

«NURAFSHON-KITOB-
TA'MINOT»
Toshkent
2022

UO‘K: 821
KBK: 85.37
M - 89

Murod, Tog‘ay

Yulduzlar mangu yonadi: qissa / Tog‘ay Murod. - Toshkent:
“Nurafshon-kitob-ta‘minot”, 2022. - 144 b.

ISBN 978-9943-7585-9-9

Qo‘lingizdagi kitob O‘zbekiston xalq yozuvchisi, Abdulla Qodiriy nomidagi Davlat mukofoti sovrindori Tog* ay Murodning ilk, ammo allaqachon xalqimizning ko‘ngil mulkiga aylangan, hozirga qadar bir necha avlod kitobxonlari dillariga milliy g‘urur-iftixor, oriyat tuyg‘ularini singdirib, yoshlarimizni asl vatanparvarlik ruhida tarbiyalab kelayotgan, go‘zal badiiyatga oshno etajak “Yulduzlar mangu yonadi” qissasidan tashkil topdi.

Hurmatli kitobxon! Ushbu qissa mutolaasiga kirishar ekansiz, adibning badiiy so‘zi o‘ziga xos mahorat bilan chizgan manzaradan mutaassir bo‘lasiz, polvonlarning mard, tantiliklari, qahramonlar taqdiri sizni befarq qoldirmaydi.

ISBN 978-9943-7585-9-9

© Tog‘ay Murod. “Yulduzlar mangu yonadi”. “Nurafshon-kitob-ta‘minot”, 2022-yil.

TOG'AY MURODNING QO'SHIQLARI

Kechagina yosh yozuvchi, boshlovchi yozuvchi, deb yurgan qalamkashlarimiz endilikda nasrimizning yetakchi ijodkorlari bo'lib qoldilar.

Tog'ay Murod ana shu ijodkor avlodning talantli vakilidir.

Tog'ay Murod adabiyotga tutab emas, yonib kirdi.

Tog'ay Murod qissalari - sofmilliy o'zbek qissalari. Tog'ay Murod qissalarida tasvirlangan odamlarga boshqa xalq libosini kiydirsangiz ham o'zbekligi bilinib turadi. Ularning xulq-atvori ham boshqa xalqqa aslo o'xshamaydi.

Shu vaqtgacha qiyofasi noaniq, bir-biridan farq qilmaydigan, shapka kiydirsang l'us, qorako'l papax kiydirsang ozarbayjon, telpak qozoq, yoqasiga kashta tikilgan ko'ylak kiydirsang ukrain bo'lib ketaveradigan taxminiy odamlar qissalarimizning asosiy qahramonlari bo'lib keldi. Bu o'z xalqining milliy urf-odatlarini, his-tuyg'ularini bilmaslikdan bo'ldi, so'qirko'ngillik, so'qirko'zlikdan bo'ldi.

Biz Abdulla Qodiriyi salkam yetmish yildirki, boshimizga ko'tarib kelamiz. Bung a sabab, Qodiriy milliy qahramonlar yaratdi. Otabek ham, Yusufbek hoji ham, Oftob oyim ham, Solih maxdum ham aslo takrorlanmas obrazlardir. Bu kishilar to'g'risida Qodiriy ta'kidlamasa ham o'zbekligini bilamiz.

Turgenev, Gogol, Tolstoy rus xalqini butun bor bo'yi bilan tasvirlagan buyuk ijodkorlardir. Nexlyudovga do'ppi kiydirsang, Kareninaga paranji yopintirsang, o'zbek bo'lib qolmaydi. Tolstoy ularni qon-qoni bilan, o'y-xayollari bilan, gap-so'zlari bilan rus qilib yaratdi.

Bunday asarlar yaratish uchun adib rassomdek ranglarni bir-biridan farq qiladigan, bastakordek tovushlarni tiniq eshitadigan bo'lishi kerak.

Tog'ay Murod ana shunday rassom adibdir, ana shunday bastakor adibdir.

Mana, u "Ot kishnagan oqshom" da otni qanday tasvirlaydi:

"Birodarlar, o'zi, Bo'zot qanday bo'ladi? Surpday op-poq bo'ladi. Bordi-yu ajdodida bo'lsa, to'qqizga to'lganda Tarlon bo'ladi. To'qqiz yoshida Bo'zning badanida xolday-xolday qora donalar pay do bo'ladi. Shundan boshlab u Bo'z emas, Tarlon ot bo'ladi. Tarlon - xol-xol ot! Tarlon - otlar sarasi.

Birodarlar, To'riq otning yuzdan biri yaxshi bo'ladi, Tarlon otning yuzdan biri yomon bo'ladi!

Birodarlar, ot tanimasang, Tarlon ol!.."

Talantli adib qalamidan to'kilgan ushbu satrlarni o'qirkanman, xayolimdan bir gap o'tdi.

"Dom" da yashab umrini o'tkazgan shaharliklarni o'yladim. Inson bolasining uzog'ini yaqin, mushkulini oson qilgan bu jonivorni faqat sirkda, kinoda ko'rgan shaharlik ukalarimizga adibning bu so'zlari qanchalik ta'sir qilishini bilaman. Shahar bolalarining tabiatdan, jonivorlardan qanchalik uzoqlashib qolganliklariga achinib ketaman.

Tog'ay Murod otni shu qadar mehr bilan ta'riflaydiki, adib qo'shiq aytayotibdi, deb o'ylaysiz. Adib ko'ngli kitobxon ko'ngliga ko'chib o'tadi. Ot minib adirlarda yelday uchgingiz, ot yollarini silagingiz keladi.

“Birodarlar, mashina deganlari temir! Joni yo‘q! Joni yo‘q temir odamga el bo‘lmaydi! Temirning yuragi yo‘q-da! Ot odamga el bo‘ladi! Boisi, otningjoni bor, yuragi bor-da!”

Tog‘ay Murod tasvirlagan chavandozlar xiyonat ko‘chasiga kirmagan, odamlarga faqat yaxshilik ravo ko‘radigan asl o‘zbeklardir.

Tog‘ay Murodning Tarloni Tolstoyning Xolstomeri, Aytmatovning Gulsarisi qatoriga kelib qo‘shildi.

Bu gapimga ba‘zi bir tanqidchilar jindek g‘ashlik qililar. Na iloj, oldingdan oqqan suvning qadri yo‘q, dey-dilar...

Tog‘ay Murod o‘z ona tilini benihoya yaxshi biladi. Bilgandayam butun ranglari bilan, ohanglari bilan biladi. Shu bois, sofo‘zbekcha bitadi.

Tog‘ay Murod o‘zbek tilini kuylatdi. O‘zbek tilirdng jamijilvalarini oftobga solib ko‘rsatdi.

“Ayo Tar Ion, sen mening akamsan. Uka desa degulik mendayin ukang bor, aka desa degulik sendayin akam bor, nima g‘amim bor?”

Ayo Tarlon, sen mening birodarimsan. Mening birodarim sensan.

Ayo Tarlon, sen mening birodarimsan, qiyomatlik birodarim...”

Ushbu satrlarni o‘qib bo‘lgach, xayolga tolasiz. Hozirgina mungli bir qo‘shiq tinglagandek bo‘lasiz.

Bu qo‘shiq olis yo‘l bosib, O‘zbekistonimizning qaynoq, janub Surxonidan uchib keldi.

Men Tog‘ay Murodning “Yulduzlar mangu yonadi” qissasida Bo‘ri polvon, Tilovberdi polvon, Abil polvonlarning kurashlarini zavq-shavq bilan tomosha qildim. Surxon polvonlarining halolliklari, mard, tantiliklarini ko‘rib, g‘ururlanib ketdim. Ana, o‘zbek polvonlari, ana, deya g‘ururlandim.

Tog'ay Murod tasvirlagan Surxon polvonlari chinakam o'zbekpolvonlaridir.

Sharqning buyuk dostonlari "Layli va Majnun", "Farhod va Shirin"lar, "Tohir va Zuhro"lar necha yuz yillardan beri yashab keladi. Ularda bir-biriga yetisholmay, muhabbat yolidajon bergan baxtsiz oshiq-ma'shuqlar tasvirlanadi.

Tog'ay Murod ham doston yozdi. Otini "Oydinda yurgan odamlar" qo'ydi.

Qissa nomini o'qishingiz bilanoq sizni allaqanday sirli-sehrli oydin kecha bag'riga oladi. Ichingizga ajib bir nur o'rmalab kiradi. Dil-dilingizni yoritib yuboradi.

Qissada Qoplon bilan Oymomo farzand ilinjida tunni tongga, kunni oyga, oyni yilga ulab yashaydi. Qoplon xotinini Momosi, desa, Oymomo erini Bobosi, deb chaqiradi. Ular yo'q bolaning bobosi, yo'q bolaning momosi bo'lib, yillarni yillarga ulaydi. Bir-biriga mo'ltirab yashaydi. Ular uchramagan doktor, ular ko'rinmagan tabib qolmaydi. Ammo na doktordan, na tabibdan nafko'radi.

Tog'ay Murod chol-kampir hay otini g'oyat nozik, g'oyat shoirona tasvirleydi. Chol-kampirning o'zaro mehr-muhabbatini qo'shiqdek kuylab beradi.

Tog'ay Murod bir-birini Bobosi, Momosi, deya atab umr o'tkazayotgan bir juft pokiza insonni oyindagi oy nuriga o'rab tasvirleydi. Oqibat, ushbu juftning o'zi hamy so'zi ham, turish-turmushi ham oying kumush nurlariga yo'g'rilib ketadi.

Tog'ay Murodning kuyib, yonib, o'rtanib bitgan, ba'zan faryod urib bitgan "Oydinda yurgan odamlar" qissasini "Muhabbat qo'shig'i", deb atagim keldi.

"Momo yer qo'shig'i" boshqa qissalardanfarq qiladi. Tog'ay Murod bu qissasida boshqacha yo'ldan boradi. O'z yo'lidan adashib, oyog'i yerdan uzilib, G'arb adabiyoti soyasi bo'lib qolgan ijodkorlarning tipik

obrazini yaratadi. Shu ijodkor obrazi tufayli qissaga mayda-chuyda toshlar otildi. Asar yutuqlaridan ko'z yumib o'tildi. Axir, qaysi soya ijodkor o'ziga oyna olib qaraydi deysiz? Masalan, qissada original bir obraz bor, badiiy baquvvat bir obraz bor. Men serjant Orziqulov obrazini nazarda tutayapman. Serjant Orziqulov o'zbek adabiyotida mutlaqo yangi obraz.

Nazarimda, Tog'ay Murod qissa bitmaydi, nazarimda, bor ovozi bilan qo'shiq aytadi. Bu qo'shiqda avjpar-dalar bor, nolishlar bor, savt bor.

Said Ahmad,
*O'zbekiston qahramoni,
O'zbekiston xalq yozuvchisi.*

YULDUZLAR MANGU YONADI

I

- Odamlar-u odamlar, tog'da bitgan bodomlar, eshitmadim demanglar! Bugun ha-a-amma Zulfiqor polvonnikiga sunnat to'yiga, he-ye-ye-yey! Chu, jonivor!

Egar qoshiga to'n solib olmish jarchi guzarmaguzar ot o'ynatdi. Xo'jasoat qishlog'i ahlini to'ygacha chorladi.

Xiyol o'tmadi. To'y bekasi otda eshikma-eshik yurdi. Xonadonlarni alohida-alohida aytdi.

Xonadon bekalari:

- Quruq ketmang, - deya egar qoshiga to'n ildi.

To'y bekasi yuziga fотиha tortdi.

- Iloyim, sizlarni-datoygayetkazsin, - deyatilak tiladi.

Keyin, Zulfiqor polvon ot mindi.

El-yurtни o'z nomidan aytdi.

El-yurt ko'ngli nozik-da.

To'y bekasi aytgan boshqa, to'y xo'jasi aytgan boshqa.

II

Tush va(|li ayollar lx)'g'ii'soq, qatlama, shirgurch ko'tarib lo'yladi. l^rkaklar qo'y, tana yetaklab to'yladi.

Tom ustida yonboshlab olmish Nabi oqsoqol to'yxonadagi voqealardan ko'z-quloq bo'ldi, tegishli yo'l-yo'riqlar berdi.

Ayniqsa, kelajak mehmonlarni e'tibordan chetda qoldirmadi. Mehmonlar ko'cha boshida qora berishi bilanoq, Nabi oqsoqol ovoz berdi:

- Kelinglar, mehmonlar, kelaberinglar! - dedi. - Mingoy baycha¹, ayollarga peshvoz chiqib, qo'llaridan dasturxonni oling! Qarang, Zulfiqor polvonning oshnasi Turdiboy echki yetaklab kelyapti! Anavi qo'y yetaklab kelayotgan kuyovi Qurbonmikin? Ha, shuyakan! Ashurboy, qo'ylarni ushlab, og'ilxonaga qamang!

To'yxonada o'ynab yurmish bolalar eshik oldiga chopib keldi.

To'ylovchi ayollar sochqilar sochdi: yong'oq, pista, mayiz...

Bolalar qo'llarini cho'zib-cho'zib sapchidi. Sochqilarni ilib-ilib oldi. Yerga tushganlarini talashib-tortishib qo'ynilariga soldi.

Ikkita bola yumalab borayotgan yong'oqni quvib ketdi.

Bolalar to'da-to'da bo'lib, yong'oq, oshiq, shumshak, quloqcho'zma o'ynadi. Do'l, g'irboydi, chillak, zuvullatar o'ynadi...

III

Xolboy surnaychi ikkita doirachi bilan mumtoz musiqalar tarona etdi.

¹ Xon, oy, gul ma'nosida.

To'yxonada olti doshqozon qator osildi.

Xizmatkorlar qur bo'lib o'tirib, sabzi to'g'radi.

Dosho'choqlardan samoga qop-qora tutun o'rladi.

Doshqozonlardan zig'ir moyga qovurilayotgan go'sht hidi keldi.

Bir otliq taqimiga boshsiz uloq bosib to'yxonadan chiqdi.

- Odamlar, Oqjarda ko'pkari bo'ladi! - dedi Nabi oqsoqol. - Ana, uloqni olib ketdi! Xohlaganlar borsin! Eslaringda bo'lsin, kechasi olish bo'ladi, ertaga yana ko'pkari! Piyoda ko'pkarisi-da bor! Ertaga piyoda poygayam boladi, ha!

Erkaklar ko'pkaridan kunbotarda keldi. Qur bolib-qur bo'lib o'tirdi.

Toboq-toboq palov suzildi.

Uchovora bir toboq bo'ldi.

IV

Xuftonda ayollar davra qurib gulxan yoqdi.

Davrada chirsillab yonayotgan shuvoqdan buralib-buralib olov o'rladi. Shuvoq hidi dimoglarni qitiqladi.

Bolalar davra tevaragida quvalashib...

Besh-olti bola jam boldi. Bir uy ichida yerni aylana qilib chizdi. Aylanani gir deb atadi.

Bolalar bir sonni belgilab oldi. Birovi bolalarni uch aylantirib sanadi. Mo'ljalidagi songa tushmish bola girda qoldi.

U gir ichida engashdi. Ko‘zlarini qo‘llari bilan yashirib turdi.

Bolalar har tarafga sochilib yashirindi.

Girda qolgani ularni izladi. Girdan-da ogoh bo‘ldi.

Kimda-kim uning ko‘zini shamg‘alat qilib, epchillik bilan girga chopib kirsam, shu g‘olib sanaladi.

U ayollar orasida bir bola mo‘ralab turganini sezib qoldi. Shu bolani davra aylantirib quvdi.

Bola girga qarab qochib, qo‘lga tushdi.

Bu orada boshqa bolalar girga to‘plandi.

Endi qolga tushgan bola girda qoldi. Bolalarni izladi.

Bu, yashinmachoq o‘yini bo‘ldi.

V

Ayollar doirani yelpib-yelpib, halqachalarini shildiratib-shildiratib olovga tobladi. Davrada chanqovuz bo‘zladi:

- Biyov-biyov-biyov!

Bir qiz olov girdida barmoqlarini qirsillatib-qirsillatib, chanqovuz nag‘malariga xirom etdi.

Davrada ikkita go‘zal eshilib-eshilib o‘ynadi, to‘lg‘anib-to‘lg‘anib o‘ynadi; biri olov bo‘ldi, biri qiz boldi!

Ayollar nag‘malarga hamohang chapak chaldi. Jo‘shib-jo‘shib qiyqirdi:

- Kishtala-kish, kishtala-kish, hay-ha-a-a-ay!

- Ha, bo‘yingdan momong aylansin, o‘ynay ber, o‘zim kelin qilaman!

O‘ynagan o‘ynab, o‘ynamagan to‘n yopdi. Bo‘ydoqlar davraga o‘g‘rincha qarab, qayliq tanladi.

VI

Toʻyxona kunchiqaridagi qisirpoyada bolalar ikki taraf boʻldi.

Bir taraf teskari oʻgirilib, koʻzlarini chirt yumib turdi.

Ikkinchi tarafdin qulochi kattaroq bola bir qarichcha oppoq mol suyagini qulochkashlab otib yubordi.

Suyak borib tushmish yerdan chang koʻtarildi.

- Boʻldi, boʻldi! - dedi.

Shundan keyin raqiblari oʻgirildi. Har tarafga yoyildi. Suyak izlab ketdi.

Suyak otgan bolalar qatorlashib oʻtirdi. Raqiblarini qaradi.

Bolalar suyakni izlab-izlab, oxiri, topib keldi.

Bordi-yu, topolmasa, suyak otgan bolalarning oʻzlari topib keladi. Tag'in suyak otadi. Suyak ota berib-suyak ota berib, raqiblarini sarson qiladi.

Endi suyak otish gali uni topib kelganlarda boʻldi.

Bu, oqsuyak oʻyini boldi.

VII

Toʻyxona yonidagi hovlida erkaklar davra qurdi. Bu davrada olish boʻladi. Davra uzra simchiroqlar osildi. Polvonlar oyogʻiga zax oʻtmasin uchun davraga somon sepildi.

Davra chetida yonib boʻlmish olov choʻgʻi yashnadi. Polvonlar sovuq qotsa, ana shu choʻgʻga isinadi. Tun sovuq boʻldi. Sovuqdan qor hidi keldi.

Davra junjikib-junjikib:

- Uh-uh, qorning sovug‘i-ya, - dedi.

Darhaqiqat, Keragatog‘ga birinchi qor tushdi.

Qorli cho‘qqilar oydinda elas-elas oqarib ko‘rindi. Tog‘ o‘ngirida televizor stansiyasi chirog‘i yondi. Adog‘roqdagi to‘da chiroqlar - To‘xtamish, Chuqurobshir, Chinor, Lo‘kka, Zardaql, Bodavo deya atalmish Vaxshivorning qishloqlari bo‘ldi.

Oy qishloq uzra osilib qoldi.

Yulduzlar g‘uj-g‘uj yondi.

Davra aylanasi ga gilam to‘shaldi, ko‘rpacha to‘shaldi.

Mehmonlar hali kelmadi.

To‘rda o‘tirgan kolxoz raisi:

- Qulmat-ay! - dedi. - Qo‘shxonalarga² bor-da, mehmonlarga xabar ber! Olish boshlandi, de! Chop, zuvullab borib, zuvullab kel!

Xiyol o‘tmadi, mehmonlar-da keldi.

Olam-jahon odam bo‘ldi.

Davra liq toldi.

Joysiz qolmishlar tik turdi. Davra sirtidagi mashinalarga chiqib o‘tirdi.

Davruga qarash uchun bo‘yi yetmovchi bolalar daraxt shoxlari ayrisiga chiqib o‘tirdi, devorlarga minib o‘tirdi.

Kolxoz raisi bosh bakovul bo‘ldi.

Bakovul oldida turli-tuman ro‘mol, gilam, kalish, choponlar boldi.

Bakovul ketida to‘y xizmatkorlari g‘unajin, qo‘y, echki ushlab turdi.

Bular sovrinlar bo‘ldi.

² Olisdan kelmishlar qo‘ngan xonadon.

VIII

Davra sukutda boldi.

Bosh bakovul oʻrnidan turdi. Davraga murojaat etdi:

- Odamlar, uzoq-yaqindan kelgan aziz mehmonlar! Mana, jamoa jam boldi. Endi olishni boshlasak boʻla berar. Bugungi davramizda vohamizga dongl ketgan Boʻri polvon oʻtiribdi. Davraga bakovullik qilishni shu kishiga topshirsak, nima deysizlar?

- Maʼqul, polvon bovaning suyaklari davrada qotgan! - dedi davra.

- Qani, polvon bova, davraga chiqing!

Odamlar orasida oʻtirgan Boʻri polvon . oʻrnidan turdi. Qollarini koʻksiga qoʻydi.

- Odamlar, shunchalik izzat qildilaring, qulluq! - dedi. - Endi, biz qarib qoldik...

- Polvon bova, elning soʻzini tashlamang!

- El ataylab sizga yuz soldi-ya!

Boʻri polvon chiqa bermadi. Shunda rais oʻzi borib olib keldi. Boʻri polvonga Hotam polvon chiqdi.

Ular bosh bakovul qarshisida choʻkkalab oʻtirdi.

Bakovul sovrin aytdi:

- Sizlarga eng yaxshi toʻn qoʻyildi, omin, ollohu akbar!

Oqsoqol polvonlar goʻyo chippa-chindan olishib, davrani boshlab berishlari lozim.

Boʻri polvon kalishini yechdi. Mahsichan boldi. Qora choponi oʻngirlarini qayirib, belbogʻiga qistir-di. Telpagini bostiribroq kiydi.

Keng ham do‘ng peshonasini, turtib chiqqan yonoqlarini siladi. Taka soqolini siladi. Kaftlarini tuflab-tuflab ho‘lladi.

Davra aylandi.

Hotam polvonga qarab qulochini uzun ochdi. Hotam polvon yoqasidan ushladi. Bir-ikki silkidi. Avaylab chil³ berdi.

- Yo, pirim! - dedi.

Davra qariyalarga qarab jo‘shib ketdi.

- Ha-ha, bo‘sh kelmang, polvon bova! - dedi.

- E, bo‘ldi-ye, charchab qoldilaringiz!

- Polvon bova, unday chil bermang-e. Hotam polvonga tanisog‘lik kerak!

Oqsoqollar bir-birini qo‘yib yubordi. Bosh bakovul oldiga keldi.

Bakovul oqsoqollar beliga bittadan to‘nlik beqasam boyladi.

- Bali, kuchlaringiz barobar ekan! - dedi.

Oqsoqollar bo‘sh kelmadi.

- Eb-ey, nimalar deyapsiz, rais bova? - dedi Hotam polvon. - O‘ngimga kelib edi-yu, tag‘in, Bo‘ri polvonning biron yeri lat yemasin dedim-da!

- Nima-nima? - dedi Bo‘ri polvon. - Ukkag‘ar Hotam polvon-e! Sizga oxshaganlarni manavi chinachog‘im bilan yiqitaman, ha!

Shunday qilib, ajdodlar udumi bajo keltirildi. Yoshlarga yo‘l ochildi.

Oq yo‘l, yoshlar!

³ Chil - hadis (*kuch sinashish*)

IX

Bo'ri polvon davra aylandi. Davraga murojaat etdi:

- Xaloyiq! - dedi. - Davrada halol olishib, elga tomosha ko'rsataylik! Haq-nohaqni men - o'zim ajrim qilaman! Aytganim aytgan, deganim degan! Davradagi Bo'ri polvon so'zim: tarafkashlik, g'irromlik, oshna-og'aynigarchilikka yo'l qo'ymayman!

Bo'ri polvon tevarakka alangladi. Bir burchakda qunishib o'tirmish besh-olti yoshli bolani ko'rib qoldi.

Bola raisning o'g'li bo'ldi.

Bo'ri polvon atayin shu bolani yetaklab keldi.

- Otingiz nimaydi, polvon? - dedi.

- Shukuy!

- E, yashang, Shukur polvon! Bolalar, manovi Shukur polvon bilan olishadigan mard bo'lsa, o'rtaga chiqsin!

Telpagi quloqlarini tushirib olmiş bir bola chiqib keldi.

Ketidan otasi ovoz berdi:

- Polvon bova, manovi Ermat polvonni bir sinab ko'ring!

Bo'ri polvon Ermatning-da qo'lidan ushladi.

- Ermat polvon, - dedi, - siz manovi Shukuy... e, astag'firullo, Shukur polvon bilan olishasizmi? O'zi, yurak uryaptimi? E, bali, gap bunday bo'пти-da! Qani, yuringlar. Rais bova, manovi polvonlarga duo bering. Do'rjiroq zot qo'ying, kelbatidan ikkoviyam katta polvonga o'xshayapti!

Polvonchalar bosh bakovul ro'parasiga cho'kkaladi. Bakovul duo berdi:

- Sizlarga o'zlarinigiz bop bir to'n, bir so'm pul qo'yildi, Ollohu akbar! Yaxshiroq olishsalarig, yana bir zot qo'shamiz! Yechinmasdan olisha beringlar, kun sovuq!

Bolalar davra aylandi. Ammo... chappa tarafdin aylandi!

Davra gurr etib kulib yubordi. Bo'ri polvon bolalarni ushladi.

- Eb-ey, eb-ey! - dedi. - Manovi tarafdin aylaninglar! Kulmang, xaloyiq, polvonlar g'ayratiga chiday olmay, shoshib qoldi, ha! Polvon shuytib-shuytib polvon bo'ladi-da!

X

Bolalar davrani ikki aylandi. Qo'l berib ko'rishdi.

Shukur polvon choponi o'ngirlarini qayirib, belbog'iga qistirdi. Enkayib, o'ng qolini oldinga sermab bora berdi.

Ermata polvon ishtonini yuqoriga bir ko'tarib qo'ydi. Uyam qulochini sermab kela berdi.

- Ha, qulochginangdan, polvonchalar! - dedi davra.

Shukur o'ng qo'li bilan Ermatning yoqasidan ushladi, chap qo'li bilan bilagidan ushladi. Ikki oyog'iga qo'shib chil berdi.

Shukur yiqitayotib edi. Ammo yerga og'ish vaqtida o'zini eplay olmadi.

Oqibat, ikkovi-da baravar yiqildi.

- Bekor, it yiqilish⁴ bo'ldi. Boshqatdan olishinglar! - dedi davra.

- Shukur polvon, qattiq-qattiq chil bering! Kim aytadi sizni raisning uli deb?

- Ermat polvon, ko'p shalpaymang, dadil bo'ling! Shukur yiqitdim, deya, bosh bakovul qoshiga o'tirdi.

Ermata davra o'rtasida choponiga ilashmish somonlarni qoqdi. Shukurga, keyin, Bo'ri polvonga angrayib qaradi.

- G'irrom, men yiqilmadim, - dedi.

Bo'ri polvon Shukurning yelkasiga qo'lini qo'ydi.

- Polvon, yiqitolmadingiz, boshqatdan olishing!

- dedi. - Yelkangizni ko'p siltamang. Yo otangizga ishonyapsizmi? Otangiz idoraga rais! Davraga Bo'ri polvon rais! Turing!

Shukur qoboq-tumshuq qildi. Otasi qabatiga o'tib o'tirdi.

Bo'ri polvon Shukurni silab-suydi. Chuchuk-chuchuk so'zlar aytdi:

- Shaytonga hay bering, polvon, chiqing endi. Aylanayin polvonimdan. Polvonimdan-da, polvonimdan-da...

Shukur iyib ketdi. Tag'in davraga kirdi. Bu safar Ermat enkayib-enkayib keldi. Shukurning qo'ltiqlari ostidan kirib, ko'tarmoqchi bo'ldi.

Shukur Ermatning boshini ko'kragi ostiga qisdi. Qo'llarini qo'ltig'idan o'tkazib ushladi. Yotibotarga oldi: o'zi birdan orqaga yotib qolib, Ermatni ustidan oshirib otmoqchi bo'ldi.

⁴ Ikki polvon baravar yiqilsa, ikkovi-da g'olib bo'lmaydi.

Ammo... o'zi ostida qoldi!

Bo'ldi kulgi!

Shukurga alam qildi. Ermatga qo'lini musht qilib ko'rsatdi.

- Sen bilan yanagi to'yda olishaman! - dedi.

Ermata bakovul ro'parasiga o'tirishi bilan bir talay bola chopib kelib, yoniga cho'kkaladi.

Shukurga tarafkash bolalar bir-biriga so'z bermay talashdi, bakovulga elandi:

- Bova, Ermat polvon bilan meni olishtiring, u qalin oshnamni yiqitdi!

- Yo'q, Ermat polvon bilan men olishaman. Shukur xolamning uli!

- Bova, Ermat polvonga meni chiqaring, Shukur bizning hamsoyamiz!

Davruga tag'in bir bola - Xolyor keldi. Xolyor Shukurning bir yosh katta akasi bo'ldi. Hayallashi boisi, u tut shoxida o'tirib edi. Yerga tushib, davruga kirguncha vaqt o'tdi.

Masalani Bo'ri polvon hal etdi.

- Rais bova, Xolyor polvonga duo bering, ukasi-ning ori uchun olishsin! Ming qilsayam emchak-dosh-da! - dedi.

XI

Zo'rdan zo'r chiqdi. Olish kattalashdi. Gal maktab yoshi bolalarga yetdi. Undan o'smirlarga yetdi.

Bir polvon yiqilsa, origa oshnasi yo og'aynisi davruga chiqdi. Qoni tortdi...

Or-nomus uchun kurash bolalikdan boshlanadi!

Qishloq odamlari olchin, tog'chi, parito'p, qovchin, go'rkov, yuz... deya atalmish urug'-aymoqlarga bolinib olishadi.

Bordi-yu, chetdan polvonlar kelgan bolsa-chi? Unda, qishloq polvonlari birlashib, mehmon polvonlar bilan kurashadi.

Odamlar kindik qonlari tommish yer shon-sharafi, oriyati uchun olishadi.

Vatan - kindik qoni tommish yerdan boshlanadi!

Bu davrada qishloqning barcha polvonlari bir taraf bo'ldi.

Boisi, o'zga tumanlardan polvonlar ko'p keldi. Polvonning to'yi-da! Kimsan - Zulfiqor polvon to'y qilyapti!

XII

Bo'ri polvon qollarini orqasiga qilib, davra aylandi. Chetdan kelmish polvonlarga nazar soldi.

“Manavi olirganlar sariosiyoliklar. Termizliklar-da bor. Bular o'zimizning Denov polvonlari. Pichirlashib gaplashayotganlar kim boldi? Ha-a, jarqo'rg'onliklar. Manavilar esa sho'rchiliklar. O'rtada chordana qurib o'tirgan mo'ylov - Ro'zi polvon. Yaqinda bizning polvonlar ularni o'z uylarida maglub etib keldi. Ko'rinib turibdi, sho'rchiliklar alamzada. Demak, olish zo'r boladi. Birinchi kimdan boshlasin? Mehmonlarni bir-birlari bilan olish-tirsamikin? Yo'g'-e, davra o'ziniki, ep bolmas. Yaxshisi, o'zlaridan kimdir chiqib boshlab bersin”.

Shu vaqt, devor uzra ro'molli boshlar qora berdi: ayollar davraga qaray berdi.

Bo'ri polvon ovozini ko'tarib aytdi:

- Ay, poshikastalar, devordan ko'p bo'ylay bema, polvonlarning xayolini bo'lasan! Bor, o'smangni qo'y!

Ro'molli boshlar g'oyib bo'ldi.

Bo'ri polvon o'ylab qarasa, vohaning deyarli barcha zo'r polvonlari jam bo'libdi. Ko'rinishidan, polvonlar katta niyatlar bilan kelibdi. Niyatlari o'zlariga esh bo'lsin!

Xo'sh, barcha mehmonlar xo'jasoatlic polvonlar bilan olishadimi yo tumanlar o'zaro olishadimi? Yaxshisi, tumanlarni bir-biri bilan olishtirgan ma'qul.

Turgan gap, sho'rchiliklar xo'jasoatliklar bilan olishadi.

Xo'jasoatlik polvonlar buni biladimi?

Bo'ri polvon qishloq polvonlarini izladi. Ular har yerda sochilib o'tirdi.

Bo'ri polvon zo'r achinish bilan shuni his etdiki... inson qanchalik odil bo'lsin, qanchalik tanti bo'lsin, baribir... baribir o'z yurti, o'z eliga tortar ekan...

U davradan chiqdi. Oqsoqollardan Amir polvonni tirsagidan chetga tortdi.

- Polvonlaring har yerda o'tlab yuribdi, bu nima o'tirish? - dedi. - Mengaqara, zo'r-zo'rlarini bir yergayig'. Sho'rchiliklar kepti... Tushundingmi? O'zing bosh bo'l. Qurga tartib bilan chiqar. Shoshma, yetti o'lchab, bir kes. Sho'rchiliklarning o'ngi chapiga e'tibor qil. Qaytarib aytaman: faqat sho'rchiliklarga ko'z tikinglar. Binoyimi?

- Binoyi, polvon bova, binoyi.

- Bir-ikkita dadilrog'i bilan bizning Tilovberdini davra oxiriga asra. Yo'g'on cho'zilib, ingichka uzilganda kunimizga yaraydi. Yana kim bor?

- Shu, Bakirboyning Samarqandda o'qiyotgan Jonibek uli kelgan. Yaxshi olishi bor-da. O'tgan yili kelganda Sariosiyoni mot qilib edi.

- Uning kelganini ko'pchilik bilmaydi-ya? Ma'qul. Ayt, tom ustiga chiqib, o'zini yashirib o'tirsin.

-Hay.

XIII

Bo'ri polvon davraga kirdi.

Ana, Maksim polvon, Alimardon, Shodi...

Bo'ri polvon beixtiyor oyoq ildi.

Juda tanish bir yuzga ko'zi tushdi. Bu kim bo'ldi, eslolmadi. Hayron bo'lib tag'in qaradi. Barmoqlari bilan ko'zlarini uqalab tikildi.

“Yo tavba, - deya pichirladi. - Xuddi Nasimga o'xshaydi-ya. Yo chini bilan Nasimmikin? Yo'g'-e, u ko'pkarida otdan yiqilib, bir ko'zi ojiz bo'p qolgan, deb eshitib edim. Buning ikki ko'ziyam... Tag'in bir qarayin-chi...”

Ha, bu Nasim polvon bo'ldi!

Nasim polvon davraga qarayaptimi yo olislarga nazar solyaptimi, bilib bolmadi. Boshini tik tutib, ko'zi ojizlarga xos o'tirdi, shoirona o'tirdi.

Bo'ri polvonning ko'ngli uyushib-uyushib ketdi, Nasim polvonga juda-juda rahmi keldi. Qulochini keng ochib: “Nasim oshna!” degisi keldi.

Ammo ko'ngli tub-tubida yashirinib yotmish nimadir... nimadir bu istagini rad etdi.

Bo'ri polvon ma'yus bosh egdi. Iziga burildi. Bir-ikki qadam bosdi. Tag'in yelkasi osha qaradi.

Davradagi ovozlarni eshitmay qoldi, odamlarni deyarli ko'rmay qoldi.

Keng yelkalaridan bir nima bosdi. Nima bolsa-da, juda og'ir bo'ldi. Zilday og'ir bo'ldi.

Madori quridi, ko'zi tindi. Qur chetida cho'k tushdi.

Xiyoldan keyin qabatidagi odamga og'riidi.

- To'ra oqsoqol, - dedi - Nasim polvonning ko'zi...

- Bechora otdan yomon yiqilgan ekan, zarbidan bu ko'ziyam oqib tushibdi.

- Yo pirim-e, eshitmagan ekanman, tuf-tuf-tuf...

- Falokat-da.

Bo'ri polvon o'ng kaftini tizzasiga qo'ydi. Chiroq yorug'lda yiltirayotgan somonga tikilib qoldi.

Beg'ubor bolalik, bebosh yoshlik yaqin olislarda... yaqin olislarda - sochlarning oqi, yuzlarning bujuri, ko'zlarning nuri, ko'ngilning tub-tubida qoldi...

1

Olam ko'm-ko'k. Falak zangori. Qishloq etagidagi podayotoq tumonat odam. Poda yo'liga chiqmish erkaklar to'da-to'da bo'lib gurunglashdi.

Toshlarga cho'nqayib o'tirmish momolar urchuq yigirdi.

Ayollar - ayollar g'iybatini qildi.

O'smirlar davra qurib kurash tushdi.

Bolalar ko'ngillariga yoqqan o'yin o'ynadi.

Bir guruh bola moyak urishtirdi.

- Tut nishini, tut! - dedi bir bola.

- Sen tut-da, yutding-ku! - dedi ikkinchi bola.

Bo'ri qo'ynidan moyak oldi. Tishiga urib-urib eshitib ko'rdi: tik-tik-tik...

Yo'q, buning joni yo'q, dedi. Boshqa bittasini tishiga urib eshitdi. O, bunisi zo'r ekan, dedi.

Bo'ri moyakni o'ng kaftida yumdi. Bosh barmog'i bilan ko'rsatkich barmog'i orasidan nishini ko'rsatib tutdi.

Bolta moyak nishi bilan unga urdi. Boltaniki zo'r ekan, Bo'ring moyagini yordi. Bo'ri yorilgan moyakni Boltaga berdi.

Bordi-yu, Boltaniki yorilganda, unda, moyak Bo'riniki bo'lardi.

Bo'ri bir moyak poyanagini - yo'g'on tarafini eshitib ko'rdi. Poyanagi zo'rday boldi. Darrov Boltaga yuzlandi:

- Tut poyanagingni! - dedi. - Ana, seniki yorildi, cho'z bu yoqqa! Bo'ldi, endi sen bilan urishtirmayman. Nasim, moyagingning belini tut! Bekor, poyanaging bilan urding! Shu g'irromliging uchun poyanagingni tut, men nish bilan uraman. Ana, yorildi, cho'z bu yoqqa!

Adir tarafdin kelayotgan qo'y-echkilar ma'rashi bilan cho'ponlar ovozi tobora yorqinroq eshitildi.

Adir ustida shoxdor serka ko'rindi. Yo'l boshchi serka qomatini g'oz tutdi. Olg'a qarab turdi. Izidan

tizilishib turmish qo'y-echkilar shoxdor serka yo'l boshlashini kutdi.

Poda adirdan endi.

Odamlar ermaklarini bo'ldi qilib, podaga peshvoz chiqdi.

Chimzorni odamlar ovozi bilan qo'y-qo'zilar ma'rashi bosdi.

Uloqlar toshdan toshga sakrab chopdi.

Qo'y-echkilar tuyog'i ko'm-ko'k o'tda ko'karib ketdi. Qop-qora tumshuqlari yilt-yilt etdi.

Bahor podasidan sut hidi anqidi.

Nasim qo'ylarini Bo'rinikiga qo'shib haydadi.

Bo'rilarnikiga yetib, qo'ylar ayrildi. Bo'rilarniki darvozaga kirdi. Nasimlarniki yolida davom etdi.

Nasim qolidagi xivichni qo'ylari ketidan otib yubordi.

- O'zlaring bora qolinglar, uyni bilasizlar, - dedi.

O'zi Bo'rilarnikida qoldi. Bo'ridan ayrilgisi kelmadi.

Bo'ring onasi qo'y-echkilarni ko'ganladi. Birovini bo'ynidan yetaklab, sayoz chuqurcha ustiga olib keldi.

Bo'ri echkini quchoqlab turdi, Nasim uloqni quchoqlab turdi.

Bo'ring onasi kadini chuqurchaga yaxshilab joylashtirib qo'ydi. Ulog'i emib qo'ymasin uchun echki yeliniga kiydirib qo'ygan doka xaltani oldi. Tirsillab turmish yelinni uqaladi.

Nasim engashib, yeliga qaradi. Keyin, Bo'riga qarab kulib qo'ydi.

Bo‘rining onasi Nasimga imo qildi.

Nasim uloqni echkiga iskatdi.

Bo‘rining onasi dimog‘ida kuylab-kuylab echki sog‘di.

*Esli molim, oqilim, churiya-chur-ey,
Yelkamdagi kokilim, churiya-chur-ey,
Shuncha molning ichida, churiya-chur-ey,
Bog‘da ochilgan gulim, churiya-chur-ey.*

Nasim yuzini uloq peshonasiga qo‘ydi. Iljaydi.
Maza qildi!

*Tog‘larda bor gulxayr, churiya-chur-ey,
Oq sutingni qil xayr, churiya-chur-ey,
Kelaryili tug‘ganing, churiya-chur-ey,
Bo‘lsin-da Zuhra-Tohir, churiya-chur-ey.*

Shu vaqt darvoza tarafdin:

- Oyxol xola-yu, huv-v Oyxol xola! - demish ovoz keldi.

Kuylab sog‘ar Bo‘rining onasi miq etmadi. Nasim bir seskanib tushdi: chaqirayotgan onasi bo‘ldi.

Bo‘ri xuddi onasiga taqlid qilib ovoz berdi:

- Huv-v!

- It qopmaydimi?

- Qopmaydi, kela bering. It bog‘log‘liq, - dedi.

Bo‘rining onasi o‘g‘lining taqlididan miyig‘ida kulib-kulib sog‘a berdi.

*Turtkilasam iyasan, churiya-chur-ey,
Bir kadi sut berasan, churiya-chur-ey,
Yashirib qolgan sutingni, churiya-chur-ey,
Qay bir kimga berasan, churiya-chur-ey.*

Bo‘rining onasi qaddini ko‘tardi, joyidan turdi.

Nasim uloqni qo‘yib yubordi.

Uloq dirkillab chopdi, uloq diqqillab chopdi.

Chopqillab borib, yelinni miq-miq emdi.

Darvozadan Nasimning onasi kirib keldi.

- Ko‘rgiliging ko‘p bo‘lgur, bu bola bolmadi, kuydirgilik bo‘ldi! - dedi. - Uyda moyak qoldirmaydi! Podaga yuborsa, qo‘ylarning o‘zi keladi! Qayoqqa ketdi u? Yur, uyga!

- Qo‘yavering, u yoqda yotdi nima, bu yoqda yotdi nima, - dedi Bo‘rining onasi.

Onasi Nasimni qarg‘ay-qarg‘ay ketdi.

Bo‘ri bilan Nasim kechasi uyqulari kelguncha bir-birini qitiqlab o‘ynadi.

- Senga bir nima aytayinmi, Nasim oshna? Enam somonxonaga moyak yashirib qo‘yibdi. Tong otsin, senga o‘g‘irlab beraman...

2

0‘tovda ulpi-tomirlar, hamsoya-qollar jam boldi.

Dasturxonda turfa noz-ne‘matlar, palov-nisholda, holva... boldi.

Kun qiyom boldi.

0‘tov chang‘arog‘idan dasturxonga taftli nur tushdi.

Suyun oqsoqol eshikka ovoz berdi:

- Bo'riqul, chang'aroqni yop-e, oftob tushib qoldi!

Bo'ri chang'aroq ipini tortib yopdi.

O'tov ichi qorayib qoldi.

Nasim o'tov chiptalarini yig'ib qo'ydi.

O'tov tag'in yorishdi.

- Suv olib kelinglar, qo'lni chayqaylik, - dedi Suyun oqsoqol.

Bo'ri yelkasiga sochiq tashladi. Obtovada odamlar qo'liga suv quydi.

Dasturxonga alohida, palovga alohida fотиha o'qildi.

- Oyxol momo deyman, olib keling endi ataganingizni!

Suyun oqsoqol shunday deya, qabatida o'tirmish Mamat bobo tizzasiga kaft qo'ydi. Qiroat bilan gap boshladi:

- Bir ibratomuz hikoyat eshitganim bor...

- Ha-a, qani-qani, - dedi Mamat bobo.

- Diyonatli zamonlarda manavi Bo'riqul bilan Nasimga o'xshagan ikki bo'zbola tuz-namak bo'lib, to'n yopishib oshna bo'libdi. Ikkoviyam yolg'iz farzand ekan. Alqissa, ikkoviyam bir qorindan talashib chiqqan emchakdoshdan-da inoq, mehribon bo'lib yurganlarida ularning yurtida o'g'ri paydo bo'libdi. Podsho o'g'rilarni qidirtira boshlabdi. Ikki oshnaning haminqadar qalinligini lco'rgan ayg'foqchilar ularni o'g'ri* gumon qilib, podshoga chaqibdilar. Podsho ularni oyog'ini yerga tegizdirmay keltirib,

tergayboshlabdi. Ular 'ayblarini bo'ymlariga olmabdi. Asli-da yo'q aybni qanday qilib bo'yinga olib bo'ladi deysiz.

- Shunday, shunday.

- Alqissa, podshoning qahri kelib, ularning o'jarrog'ini dorga osmoqchi bolibdi. Shunda ikkinchisi: "Yo'q, meniyam qo'shib osing", debdi. Podsho bo'lsa: "Bo'g-e, mendan nima ketdi", deb ikkovi-niyam osmoqchi bolibdi. Birovini dor ostiga olib kelib, bo'yniga sirtmoq solibdi. Shunda, unisi kelib podshoning oyog'iga yiqilib: "Ey podshoyi olam, avval meni osing", deb yolvoribdi. Podsho: "Nimaga unday deysan, farqi nima?" debdi. U bo'lsa: "Yo'q, hazratim, birinchi meni osing, men oshnamning olimini ko'rmayin", debdi. Podsho: "Ha, mayli. Menga baribir", deb qo'l siltabdi. Uni qo'yib yuborishni buyuribdi. Bunisining bo'yniga sirtmoq solibdilar. Endi haligina ozod qilingani kelib podshoga yolvoribdi: "Awal meni osing, birinchi men o'layin", debdi. Podsho ajablanib: "Sening mudda-ong nima?" debdi. U: "Hazratim, men oshnamning olimini ko'rib qanday chidab tura olaman? Undan ko'ra birinchi meni osing", debdi.

- Hay-hay! Qarang, ana qarang! - deya ko'zlarini katta-katta ochdi Mamat bobo.

- Alqissa, jallodlar dor ostiga unisini olib borsa, bunisi podshoga yolvorarmish: "awal meni osing", dermish. Bunisini olib borsa, unisi... Jam bolgan jamoat ichida yiglamagani qolmabdi. Podsho ikki oshnaga-da qoyil bolibdi. Har ikkovini-da ozod qilib yuboribdi.

- Ofarin, ofarin! - deyaboshini sarak-sarak qildi Mamat bobo.

- Qissadan hissa shulki, Bo'riqul bilan Nasim ham shu kundan e'tiboran xuddi o'sha ikkoviday qi-yomatli do'st bo'lsin...

Bo'rining onasi Nasimning yelkasiga beqasamdan to'n yopdi. Peshonasidan cho'lp-cho'lp o'pdi:

- Endi sen ham mening ulim bolding! - dedi.

Bo'ri-da Nasimlarnikida shunday to'n kiyib edi. Nasimning onasi-da Bo'riga shunday deya, peshonasidan o'pib edi.

XIV

Bo'ri polvon bosh ko'tardi. Nasimga qaradi.

“Qaribdi, juda qaribdi, - deya xayollandi. - Yo men ham shunday qaridimmi? Yo'g'-e, odamlar, yuzlaringizdan qon tomadi, deyishadi-ku...”

Bo'ri polvon ruhida iliq kayfiyat paydo bo'ldi.

Tag'in xayolga cho'mdi...

1

Tikqir.

Yolg'izoyoq yo'l.

Qirga o'rlab borayotgan hangi charchadi. Quloqlari osti terladi.

Yuk og'ir-da: egasi bo'ldi, xuijunda ikki ko'zacha suv, ikki bog' qiyoy o't boldi.

Bo'ri hangini yerga tushib haydadi.

Hangi bo'ynini cho'zdi. Bor kuchi bilan o'rga o'rladi.

Nihoyat, Holvachining qiriga chiqdilar.

Hangi o'rkachlarda arqonlanmish eshaklarga tumshug'ini cho'zib-cho'zib hangradi.

Ikkita ho'kiz qo'shig'liq chig'ana bug'doy dastalari oralab yurdi. Chanachi panshaxa bilan dastalarni chig'anaga ortdi.

Qizlar o'rkachlarda sochilib-sochilib bug'doy o'rdi.

Bir qiz qo'shiq aytdi. U, Momoqiz bo'ldi.

Oftob qirni qizdirdi. Havoda bir nima ko'zni qamashtirdi. Jimir-jimir mavjlandi.

Bu - hil bo'ldi.

Oltin boshloqlar to'lg'ondi.

Bug'doyzor chayqaldi, bug'doyzor shovulladi.

O'nlab qizlar Momoqizga jo'r boldi:

*G'ujmoqi bug'doy,
Donginang to'q-ay,
To'p bo'l, o'rayik,
Xo'pda ko'rayik.*

Holvachining qirlaridan bug'doy hidi keldi. Gala-gala chumchuqlar o'rkachma-o'rkach uchib donladi.

2

Qizlar Bo'rini o'zlari tarafga imladi.

- Bo'ri, berman hayda! - dedi.

Bo'ri hangini Momoqiz tarafga haydadi.

Qizlar shu yoqqa qarab chopdi.

Bo'ri qiyofni qizlarga gartdak-gartdakdan berdi, Momoqizga molroq berdi.

Qizlar Bo'rini kunilab-kunilab ketdi.

- Xasis, Bo'ri xasis! - dedi.

- Egachim elakli boldi, elagi tilakli boldi! - dedi.

- Bo'ridan it ham baraka topmaydi! - dedi.

Bo'ri suvni chaylaga tushirdi. Hangini arqonlab keldi.

Momoqiz bug'doybog' soyasida o'tirdi. O'rog'ini yerga qadab qo'ydi. Ro'molini boshiga yelvagay qilib o'radi. Bir uchini qayirib og'ziga tishladi. Cho'p bilan yer chizdi. Ensiz qoshlari, kipriklari xiyol egildi... Bo'ridan nimadir kutdi.

Bo'ri iyagini, qashidi. Turdi-turdi, chaylaga qarab yurdi. Yarim yolda yelkasi osha qaradi. Darrov ko'zini oldi. Qaraganlariga pushaymon boldi.

Boisi, Momoqiz-da Bo'riga qarayotgan edi!

Bo'ri chaylada uxlayotgan Nasimni turtdi.

Nasim g'udurlab, u yoniga ag'darildi.

Bo'ri Nasim qo'lidan tortdi.

Nasim esnadi. Nima deysan, deganday Bo'riga qaradi.

- Nasim oshna, bir gap aytsam, birovga aytmay-sanmi? Oshna, Momoqiz yaxshi, eshityapsanmi, u yaxshi... - dedi Bo'ri.

Nasim sergak bo'ldi. Bo'riga sinovchan tikildi.

Bo'ri ko'zlarini piri-piratdi. Gapida davom etdi:

- Nasim oshna, sen Momoqizga ayt, Bo'ri seni tushlarida ko'radi, de. Senga qiyofni do'rjiroq berishida gap bor, de.

- O'zing ayta ber.
 - Men? Bor-e, qaytib aytaman?
 - O'zing bilasan.
 - Qo'rqaman-da, Nasim oshna. Sen bilmaysan, necha martalab aytaman dedim, bo'lmadi. Ko'ziga ko'zim tushsa... garang bo'p qolaman. Haliyam aytaman deb borib, nima deyishimni bilmay, qaytib keldim. Nasim oshna, sen mening qiyomatli oshnamsan-ku, sen ayt.
 - Ko'ramiz.
- Bo'ri Nasimni bag'riga bosdi. Quvonchidan, haligina olib kelmish suvdan bir kosa quyib berdi.

3

Qosh qoraydi.
Qizlar qatorasiga to'shak solib yotdi.
Yoz chigirtkalari chirilladi.
Eshaklar tarsillatib yer tepindi.
Gulxan miltiramish olis kamardan do'mbira sozi keldi, elas-elas qo'shiq keldi.
Osmonda oy balqidi.
Nasim qizlar tarafga yurdi.
"Hozir chaqirib kelsa-ya?" oyladi Bo'ri.
Bo'ri qo'rqanidan eshaklar yotgan yoqqa ketdi.
Eshak jabdug'iga cho'nqayib o'tirdi.
"Chaqirgani bilan baribir bormayman. Oshnam bolsa, o'zi aytsin", ko'nglidan o'tkazdi.
O'tirdi-o'tirdi, tag'in qaytib keldi. Chalqancha yotmish Nasim oldiga cho'kkaladi. Qolini ushladi.

- Nasim oshna, u nima dedi-a? - deya so'radi.

- Ko'zingni ochib ayt, nima dedi? Yo uyalib indamadimi?

Nasim Bo'riga o'girildi.

- Bo'ri, men gaplaringni oqizmay-tomizmay aytdim. Bo'ri oshnamga sensiz kunduz ham qorong'i, dedim.

- Uh, bormisan, oshna! U nima dedi?

- Jo'ra, u, beti qursin, deb qo'l siltadi. Senga ko'ngli yo'q ekan, jo'ra. Ishonmayapsanmi? Mana, qiblagga qarab aytaman: agar yolg'on aytsam, ko'r bo'layin!

Bo'ring dila xufton boldi. Bir mahalgacha xo'rsinib yotdi.

Azonda -ko'rpa-to'shagini hangi ustiga tashlab mindi.

Nasim hangi yolidan ushladi. Bo'rini yoldan qayirmoqchi boldi.

Bo'ri bosh silkidi. Ko'nglidan shunday gaplar o'tdi:

“E, qo'y, oshna, ketaman. Qizlardan qachon yoruglik chiqib edi-da, endi chiqadi. Men ularni odam deb, qiyoq tashib yuribman-a”.

Nasimning burni terladi. Tiniq yuzlari qizardi.

- Bo'ri, olay agar, hundisan, hundi! - dedi. - Ichimdagini top, deb bezrayib tura berasan! Bir Mo-moqiz uchun shunchami? Ana, qir tola qiz!

Bo'ri hangi yag'iridan ko'zini olmadi.

“Nasim oshna, hech bolmasa indamay qo'ysin edi, - dedi ichida. - E, boldi, ko'rmayin ham, kuy-mayin ham...”

Bo'ri xirmonga yo'l oldi.

4

Xirmonchi chollar Bo'riga galagov⁵ haydattir-madi.

Awalambor, ho'kizlar Bo'riga o'rganmog'i lozim bo'ladi. Bo'lmasa, begonasiraydi, yurmaydi.

U mayda-chuyda yumushlarni bajarib yurdi.

Bir kuni oftob qaytib, ho'kizlarni suvlatib keldi. O'ng kaftini peshonasiga soyabon qilib, qirga qara-di.

U... Momoqizni ko'rgisi keldi!

Hangini qirga burdi. Soy yoqalab borayotib edi, eshakli Nasim qirdan enib kela berdi.

Bo'ri iziga qaytmoqchi bo'ldi, ammo sir boy bermadi. Yo'lida davom etdi.

Yuzma-yuz bo'lib to'xtadi.

Garchi Nasim so'ramasa-da, Bo'ri boshi bilan qirga ishora qildi.

- Shu yoqqa... Xirmonchilar bir ish bilan yuborib edi, - dedi.

- Yur, chaylaga, - dedi Nasim.

- Yo'q, ishim zaril.

Nasim ayyorona iljaydi. Xushro'y ko'zlari o'ynadi. Tishlari orasidan "chirt" etib tupurdi.

- Momoqizning oldigadir-da? - dedi.

Bo'ri lovullab ketdi.

- Ha, Momoqizning oldiga, ha! - dedi. - Senga shu gap kerakmidi?

⁵ Ho'kizlarni matab xirmon yanchish.

- E, bor, menga desa, oyog'iga yiqil!

- Yiqilaman! Men shunday oyoqosti odamman! Bo'ldimi? Poyiga yiqilib, Momoqiz, men senga nima yomonlik qilib edim, deyman! Bo'ldimi?

Bo'ri hangiga xodacho'p urdi.

Nasim tahlikaga tushdi. Izidan yetib kelib, yoliga ko'ndalang boTdi.

Bo'ri hansiradi.

- Qoch yo'ldan, qoch! Men Momoqizga yolvor-gani ketyapman! - dedi.

- Bo'ri, borma!

- Nega hukm qilasan? Nima, hosilotmisan?!

- Bo'ri, meni jo'ram desang, bormaysan.

- Senga nima?!

- Bo'ri, men... seni aldab edim.

Bir-biriga tikildi.

Nasim ko'zlarini olib qochdi. So'qmoq chetidagi turnaqator qumursqalarga tikilib qoldi...

5

Boyagi tun.

Cho'ponlar gulxani.

Elas-elas qo'shiq.

- Ayt aytgichingni, Nasim, qizlar yomon xayolga boradi.

- Momoqiz, Bo'ri senga bir gap aytaman, deb yu-ribdi.

- Bilaman, aytolmayapti.

- Momoqiz, m im»ng;i ko'nnglini yordi, tayin ayt, dedi.

- O'zimga aytishga uyalgan gapni senga aslo aytmas:

- Aytishga bet chidamaydigan gap-da, Momoqiz. Aytayinmi, nima dedi? Momoqiz bilan... o'ynagim kelyapti... qo'yniga kiraman, dedi.

- Yo pirim, chini bilan shunday dedimi?

- Aldasam, ko'r bolayin!

- Unda, Bo'ring betiga qaramaganim bo'lsin! Betini murdashuy ko'rsin!

- Tag'in, unga aytib yurma, oshna degan otimiz bor...

6

Bo'ri hangini olg'a qimtdi.

Yonlaridan odam bo'yi quyun charx urib o'tdi.

- Ayt, nima deb aldading?

- Aytmayman.

- Men senga gapiryapman!

- Bo'ri jo'ra, ursang ur, baribir aytmayman.

- Ayt deypman!

- Bo'ri, jo'ra, Momoqiz mengayamyoqadi...

Bo'ri iziga burildi. Xirmonga keldi.

Qorong'i tushgach, supaga to'shak tashlab yotdi.

Chollar uyqulari kela bermagach, cho'pchak aytdi, matal aytdi.

Bo'ri boshini ko'rpa ostiga yashirdi. Ko'zlarini }mmdi...

Bo'ring ko'nglida o'z dostoni boldi. Bu doston hali kuylanmadi. Dostonni uch odam bildi: Momoqiz, Nasim, o'zi bildi. Doston davom etdi...

Ayoz zo'raydi.

Polvonlar og'zidan chiqmish bug' quynqdan quyuq bo'ldi.

Olish qizigandan qizidi.

- Polvonlar, o'ynab-o'ynab olishinglar! - dedi davra.

- Ha-ha-a-a, gardkam!

- E, qo'yma!

- Omon polvon, chil ber!

- Shu, Boboqul bilan Mamat polvon juda lanj ekan, nima dedingiz, Bo'ri polvon?

- E, siz so'ramang, men aytmayin! - dedi Bo'ri polvon. - Mag'zava, lanj ham gapmi, mag'zava! Xaloyiq, ko'rdilaring, Boboqul polvon bilan Mamat polvon ne vaqtdan buyon olishib, na yiqitadi, na yiqiladi! Yerga qarab suyashib yurgani yurgan! Men ularni qurdan haydab yuboraman, maylingizmi?

- Davraning fikriyam shu!

- Bolmaganga bolishma degan!

- Boboqul, ko'p chaqchayma, Bo'ri polvon to'g'ri qilyapti!

- Olish - san'at, ha!

- Minglab odam uyqudan qolib senga qarab o'tiribdi! Shunday ekan, san'atingni ko'rsat-da, bachchag'ar!

XVI

- Xaloyiq, - dedi Bo'ri polvon, - manavi ikki polvon davraga gaplashib chiqibdi ekan! Birovimiz astagina yiqilib, olgan qo'yni so'yib yeymiz, deb kelishibdilar. A? Buni menga ayg'oqchilar yetkazdi! Qolabersa, olishlariyam ko'rsatib turibdi! Xaloyiq, men bularniyam davradan badarg'a qilaman!

- U-u, ola jelak, undan ko'ra bo'yningga to'rva osib, tilanchilik qil!

- O'l-e, shu kuningga-ey!

- Qo'y yeysan-a, qo'y yeysan, zaharimni ye!

Polvonlar qurdan bosh egib, quruq chiqib ketdi.

Juma polvon Sher polvon ichidan chil berdi. Sher esa uni belidan mahkam quchoqlab turdi. Bordi-yu, Jumaning oyog'i chiqib ketsa, Sher polvon uni ko'tarib, orqaga qayirib uradi.

- Sher polvon, ko'tar osmonga, ko'tar!

- Yo-yo-yo!

Juma polvonning oyog'i ilonday chirmashgan ekan, chili chiqmadi.

- Sher polvon, bu ko'tarishing bekor! Dast ko'tarish kerak, dast!

- Qo'rqma, yiqilsang, izingdan o'zim chiqaman!

- Ko'tarayotganingda orqaga ko'p chalqayma, bu xavfli! Ko'ta-a-ar!

- Yo-yo-yo!

- Chilini chiqarib yubor, chilini!

- Yo-yo-yo!

- Bali-bali-i-i!

Gurs!

- Barakalla, Sher polvon, bundan ziyod yiqitib bo'lmaydi!
- To'nmi to'rdagi chollarga berib ket, olqaydi!
- Namoz polvon, yerni tavof qil, qo'llaydi! Alimardon polvon...
- Yo-yo-yo...
- Bali, polvon, bali! Mening qo'lim emas, otamning qo'li, deb olish, ha!
- Polvon, piringni hamisha yod et, madad beradi!

1

Bo'ri uyg'onib, tevarakka alangladi.

Tong otdi.

Ho'kizlar mudrab-mudrab, vazmin-vazmin kavsh qaytardi.

To'rg'ay hangi yaglriga qo'nib chuldiradi.

Fayziyob yellar yeldi.

Bo'ri ertalabki ta'tildan keyin uch ho'kizni bir-biriga bo'ynidan matab, galagovga qo'shdi. Oyoqlariga choriq kiydi. Tolxivichni olib, xirmonga kirdi.

Xirmonchi chol panshaxa bilan yoyilib ketayotgan somonlarni ho'kizlar oyog'i ostiga tashlab turdi.

Ho'kizlar xirmon yancha berib o'rganib qoldi. Hamisha bir yo'ldan yurdi.

Ho'kizlarga ergashib yurgan Bo'rining choriqlari somonga ko'milib-ko'milib ketdi.

Xirmonchi chol:

- Hay barakalla! Maydalab hayda, maydalab! - dedi.

Bo'ri cholga qarab kulib cjo'ydi. Tomog'ini qirdi.

Bobotog' cho'qqilari yorishdi.

Qirga o'rlab ketadigan so'qmoqda bir eshakli bordi. U Nasim boldi. Nasim o'roqchilarga qiyog olib bordi.

Bo'ri tishlarini tishlariga qattiq bosdi.

Gavron bilan holdzlar sag'risiga so'qdi. Bor ovozi bilan qo'shiq boshladi:

*Yo 'rtib-yo 'rtib haydagin-a, mayda-yo, mayda-yo,
Don somondan arisin-a, mayda-yo, mayda-yo,
Ayni sahar bo 'lganda-yo, mayda-yo,
Xojayi Xizr dorisin-a, mayda-yo, mayda-yo.*

Ho'kizlar qadamidan chuqur iz qoldi. Somon tagidagi bug'doy gljir-gljir etdi. Bo'ring ovozi dardli boldi:

*Ayri-ayri tuyog 'ing, mayda-yo, mayda-yo,
Olmos bo 'lsinjonivor-a, mayda-yo, mayda-yo,
Seni boqqan dehqonlar-a, mayda-yo, mayda-yo,
Sarmast bo 'lsinjonivor-e, mayda-yo, mayda-yo.*

Jonivor, anovi ketayotgan eshaklini ko'ryap-sanmi? •

U mening qiyomatli oshnam Nasim.

Jonivor, mening na otam, na aka-ukalarim bor. Yolglz o'g'ilman. Otam ham, aka-ukalarim ham ana shu oshnam...

Hayda, jonivor, hayda, temir tuyoglm, hayda!

*Mo'l xirmondan oldim somon, mayda-yo, mayda-yo,
Oshiqqa qorong'idan oydin yomon, mayda-yo,
mayda-yo,
Oshiqlar murodini bersin xudo, mayda-yo, mayda-yo,
Kechalar yomg'ir yog'ar, kunduz tuman, mayda-yo,
mayda-yo.*

Birovga aytma, jonivor, hay anavi qirda bir qiz bor, shu qiz mening ko'nglim edi.

Qiyomatli oshnam ko'nglimga chang soldi! Uh, ko'rgilik!

Men oshnamga ishonib edim, jonivor. U ishonchimni oyoqosti qildi.

Qiyomatli oshnangdan shu ish kelgandan keyin o'zgalardan nima umid-u, nima xayr?

Birovga aytma, jonivor, aytgiligi yo'q...

Yana-tag'in qasam ichdi, jonivor, eshityapsanmi, qiblaga qarab qasam ichdi! Qasam yomon, jonivor, yomon...

Hayda, jonivor, yo'rtib-yo'rtib hayda!

Vo ajab, bu qanday dunyo boldi, jonivor?

O'rtada burun bo'lmasa, u ko'z bu ko'zni o'yib oladi shekilli?..

*Momo o'zi yaxshi qiz, mayda-yo, mayda-yo,
Mayda bilan to'qmiz biz, mayda-yo, mayda-yo.
Bug'doy kirsas omborga, mayda-yo, mayda-yo,
To'y qilardik erta kuz, mayda-yo, mayda-yo.*

O'zing o'yla, jonivor, Nasim ko'rib-bilib turib, Momoqizga ko'z olaytirdi-ya! Jonday oshnasi suyganiga-ya?..

Jonivor, men Nasimning onasini onam, deb edim. Onasi qo‘llaridan tuz yeb edim...

Onalarimiz, o‘la-o‘lguncha sodiq do‘st bo‘linglar, deya, bizga oq fotiha berib edi...

*Bo‘z-bo‘ziga - bo‘ziga, mayda-yo, mayda-yo,
Qo‘ylar kelar qo‘ziga, mayda-yo, mayda-yo.
Erkak hazil qilarmi, mayda-yo, mayda-yo,
Oshnasi suyganiga, mayda-yo, mayda-yo!..*

*Oshiq bo‘ldim, arpaning somoniga, mayda-yo,
mayda-yo,
O‘lim bersin, qizlarning yomoniga, mayda-yo,
mayda-yo!..*

Jonivor, bo‘ldi, men endi Nasim bilan yuz ko‘rishmayman.

Bo‘ldi, men endi Nasim bilan bir umr gap qo‘shmayman...

XVII

Tun yarimladi.

Polvonlar siyrakladi.

Karim po‘stak bilan Rahmat polvon keldi.

Karim po‘stak? Oydinkim, po‘stakni qayoqqa otib yuborsa, yerga albatta teskarisi bilan borib tushadi.

Karimni ham qayoqqa otib yuborsa, yerga teskarisi - ko‘kraklari bilan borib tushadi.

El Karimni po‘stak deyishining boisi ana shunda.

Karim po‘stak Rahmatni qo‘l chilga oldi: o‘ng qo‘lini uning qo‘ltig‘idan o‘tkazib, yoqasidan ushladi.

Rahmat polvonning chap qo‘li ketiga qayrildi.

Davra qichqirib yubordi:

- Ay-ay, po‘stak, qo‘yib yubor!

- Qo‘yib yubor desa!

Karim po‘stak qo‘yib yubordi.

Qaytadan olishganlarida tag‘in qo‘l chilga oldi.

Bo‘ri polvon ularni ajratib qo‘ydi.

- Xaloyiq! - dedi. - Karim polvon qo‘l chilga olib nomardlik qildi! Uning ko‘nglida yovuzlik borakan! Men uni davradan badarg‘a qilmoqchiman, siz nima deysiz?

- To‘g‘ri-to‘g‘ri!

- Bundaychikin polvonni yana qaytib davraga yonoshtirmaslik kerak!

- Karim po‘stakning ko‘ngli kir ekan!

Bo‘ri polvon Karim po‘stakka yuzlandi.

- Ana, eshitdingmi? - dedi. - Xalq hukmi - Haq hukmi! Chiq! E, sadqayi davra ket! Qani, rais bova, Rahmat polvonga haqini bering! Karim po‘stakni yiqildi, deb hisoblayman!

Qo‘l chil azal-azaldan man etiladi. Boisi, qo‘l chilga olinmish qo‘l yo chiqib ketadi, yo sinib ketadi.

Qo‘llat yegach, qo‘l o‘ynamabo‘lib qoladi.

Oqibat, polvonning yana qaytib davraga chiqishi amrimahol bo‘lib qoladi.

Bo‘ri polvon davrada yillab olishdi. Ammo biron marta-da qo‘l chilga olmadi.

Ha, darvoqe...

Bu, Qobil sho'roning to'yida bo'ldi.

Kolxoz kattalari sho'roning izzati uchun xizmatda bo'ldi.

Kattalar orasida Bo'ri polvon-da bo'ldi.

U yaqinda brigadir bo'ldi.

Brigadirlikka tayinlanishi qiziq bo'ldi: kolxoz raisi bir necha polvon bilan qo'shni Regar tumaniga to'fga shaylandi.

Bo'ri polvonga-da odam yubordi.

Aslida, bormasligi boisi boshqa yoqda bo'ldi. Bo'ri polvon raisni yomon ko'rdi. Bo'ri polvon raisdan hazar qildi.

Hazar boisi, rais buzug'oyoq bo'ldi...

Shu bois, Bo'ri polvon rais bilan to'y-ma'rakalarga yurmadi.

Bo'ri polvon rais bilan osh-qatiq bolmadi.

“Nahs bosgan odam bilan bir yoqqa yurib bo'ladimi? Bo'lmaydi! Tagln, yolda biror bir falokat yuz beradi-da barimiz juvonmarg bolib ketamiz...”

Bo'ri polvon ana shunday o'yladi!

Bo'ri polvon, raisimiz o'zi kelib qolmasaydi-yov, deya boshini sochiq bilan o'rab-o'rab oldi. Ko'rpa-to'shak qilib yotdi.

Darhaqiqat, rais bir brigadir bilan keldi. Devordan yo'talib-yo'talib bo'yladi. Qabatidagi brigadir-dan:

- Kampirning oti nima edi? - deya so'radi.
- Oyxol momo, - javob berdi brigadir.
- E, ha, Oyxol momo... Oyxol momo! O, Oyxol momo! - deya chaqirdi rais.

Bo'ri polvon miq etmadi. Deraza pardasi burchidan bir ko'zlab qarab yotdi.

Bo'ri polvon onasi molxonadan chiqib keldi. Onasi qo'llari... Qop-qora tappi yuqi bo'ldi!

Rais aftini burishtirdi. Yuzini chetga o'girdi.

- Tfu! - deya tupurdi. - Qo'lingizni naryoqqa qiling-e, kampir! Fahm-farosat bormi o'zi?..

- Tirikchilik, inim, tirikchilik, - dedi onasi.

- Tirikchilik bo'lsa, odamga o'xshab o'tin oling, ko'mir oling!..

- Ko'mirni pulga beradi-da, inim. Nafaqani oshirsalaringiz ekan, ko'mir olsak.

- Qiladigan kasbingiz tappi yopish bo'lsa, nafaqangizni oshirib bo'ladimi? Bu... polvon qani?

Onasi Bo'ri polvon tayinlamish gapni aytdi:

- Ko'chaga chiqib ketib edi.

Rais alam bilan devorga tupurdi.

- Tfu! - dedi. - Hozirgina uyida deyishdi-ku!

- Chin, uyda edi. Boyagina do'xtirga boraman, deb ketdi.

Rais yelkasidan nafas oldi.

- Uf-f! - deya tag'in tupurdi.

Rais peshonasi tirishdi. Rais ko'zlari qisildi. Rais lablari cho'chchaydi.

Rais alamini Bo'ri polvonning onasidan oldi:

- Besh kunligingiz bormi-yo'qmi, nafaqani nima qilasiz? - deya jo'nadi.

“He, enag'ar naqs...” - deya so'kdi Bo'ri polvon.

Bo'ri polvon bormagan Regar davrasi katta boldi. Davrada Tojikiston bir taraf boldi, Surxondaryo bir taraf boldi.

Davruga Denov tumani kattalari-da keldi.

Surxondaryo polvonlari Denov kattalarini qora tortib, kattalar tevaragida jam boldi.

Kattalar Surxondaryo shon-sharafi uchun tala-shib-tortishdi!

Hay, bir kattalar bor edi-da! Or-nomus uchun kuyib-pishardi, shon-sharaf uchun kuyib-pishardi!

Endigi kattalar majburiyat bilan majlisdan boshqa narsani bilmaydi!

Baribir, surxondaryoliklar yiqildi! Yoppasiga!

Regardan 0'tan polvon degan chiqib, Surxondaryoning suyangan tog'larigacha terib tashladi!

Bakovul Denov kattalariga qarab iljaydi.

- Bolganlaringiz shumi, okun? - dedi.

Kattalar ulay-bulay izza bolmadi! Ijroqo'm raisi ketiga o'girildi.

- Bo'ri polvon qani? - deya do'qladi.

- Mazasi yo'qroq ekan, kelolmadi, - javob berdi kolxoz raisi.

Ijroqo'm raisi afsusli qol siltadi.

- E-e-e! - deya ijirg'andi.

Kattalar davraga duo berilmasdanoq etaklarini qoqib turib ketdi.

Izidan polvonlar jo'nadi.

Alamzada kattalar Regardagi yana bir davraga
Bo'ri polvonni olib bordi.

Davra oxirida o'sha 0'tan polvon deganiga cha-
qirtirildi.

Denov kattalari Bo'ri polvonni davraga tushirdi.

Kurashni asl zo'r polvonlarga chiqargan-da! Yo
yiqitadi, yoyiqiladi! Chozib o'tirmaydi!

0'tan polvon birinchi qo'ldayoq, Bo'ri polvonning
ichidan chil soldi.

Bo'ri polvon 0'tan polvonni cho'nqaymaga olib
urdi! Surxondaryoning shon-sharafini ko'tardi!

Kattalarning og'zi qulog'iga yetdi.

Denovda Bo'ri polvon sharafiga ziyofatlar berdi.
Sovg'a-salomlar berdi.

- Bo'ri polvonni brigadirlikka qo'ydi.

Shu-shu, tuman -kattalari davralarga Bo'ri pol-
vonsiz bormaydigan bo'ldi.

Sho'roning to'yida Nasim polvonning omadi
keldi.

U tog'chi urug'idan ikki polvon bilan olishdi. Ik-
koviniyam birinchi qo'ldayoq yiqitdi.

0'zga polvonlar pisib-pisib qoldi.

Nasim polvon bakovul ro'parasida o'tirdi.
Navbatdagi polvonni kutdi.

Bakovul davraga chorladi:

- Nasim polvonga talabgor bolsa chiqsin!

Bo'ri polvon joyidan bir qo'zg'alib oldi: u bor davrada hali biron marta-da bundayin chaqiriq eshitilmab edi-da...

Og'ir vaziyat boldi!

Boisi, davrada g'olibdan-da zo'r polvon o'tiribdi! Bo'ri polvon o'tiribdi!

Bakovul polvonlar ko'ngliga qo'l soldi - qo'l soldi, favqulodda xatolikka yo'l qo'ydi.

- Otangga rahmat, Nasim polvon! - dedi tantanavor. - Bo'пти, keta ber, sendan zo'r polvon yo'q ekan!

Bo'ri polvonga botib-botib ketdi!

Bo'ri polvon peshonasi tirishdi. Bakovulga o'qraydi. Ichida mana bunday dedi:

“He, ukkag'ar loppi! Nasim hammani qoyil qildi? Nasimdan zo'r polvon yo'q! U o'zi kim?”

Bo'ri polvon o'zining davrada o'tirganini bildirish uchun qirinib-qirinib yo'taldi.

Qabatida o'tirmish Sana polvonga zo'rma-zo'raki bosh irg'ab qaradi. Zo'rma-zo'raki iljayib qaradi. Bu bosh irg'ashda, bu iljayishda manavi kinoya boldi:

“Qarang-a, Sana polvon, shunday zo'r polvon bor ekan, biz bilmabmiz-da...”

U, Sana polvon bakovulga borib, mana bunday deydi, deya umid qildi:

“Bakovul, gapingizni qaytib oling. Gapingiz Bo'ri polvonga botib ketdi”.

Ammo Sana polvoni tushmagur, Bo'ri polvon ko'nglidagini uqib ololmadi.

Bo'ri polvon ichini it tirnadi.

“He, kallang qursin, sendaychikin Sana polvonning! - dedi ichida. - Bu polvon emas, govkalla! Sana govkalla!”

Bo‘ri polvon Sana polvondan yuz o‘girdi. Chap oyog‘iga qayrilib o‘tirdi.

Davra chetida lov-lov yonmish mash‘alaga qarab o‘tirdi.

Yerga suquglik odam bo‘yi temir uchida lo‘pchik lov-lov yonib turdi.

-Bir bola lo‘pchikka yermoyi sepib turdi.

Bo‘ri polvon qoboq-tumshuq qilib o‘tirdi-o‘tirdi... Endi, o‘zini o‘zi ovutdi:

“Bakovul laqillasa laqillay beradi-da! - dedi ichidan. - Nasim mening oldimda o‘zining hech kim emasligini yaxshi biladi!”

Ammo Nasim polvon qurdan chiqa-chiqa, davraga shunday g‘olibona qaradi, shunday g‘olibona qaradi!

“Baringni qoyil qildimmi!” deganday bo‘ldi!

Bo‘ri polvon sabr-toqati toq bo‘ldi! Bo‘ri polvonni polvonlik qoni qo‘zg‘adi!

- E, shoshma! - deya, sapchib davraga kirdi.

Buni kutmagan bakovul dovdirab qoldi.

- Sizni oshnasi deb oylab... - deya tavallo qildi.

Bo‘ri polvon - Bo‘ri polvonligini qildi! Azaldan polvon xalqida sal... kamroq bo‘ladi, degan gap bor.

Yo‘q, polvonlarda kam bolmaydi! Polvonlar vujudida hovur bo‘ladi! Polvonlar ko‘pkariga boqilmish otday asov bo‘ladi!

Polvonlar misoli og‘ir tosh bo‘ladi. Og‘ir tosh uncha-munchaga ko‘ehmaydi. Bordi-yu, falokat bosib

ko'chsa, yomon ko'chadi! Og'ir tosh ko'chsa, yomon bo'fladi!

Ana, ko'chdi, og'ir tosh ko'chdi!

Bo'ri polvon davra aylandi. Alp-alp odimlar otdi.

Nasim-da davraladi.

Bo'ri polvon izidan yurdi.

Boyagi dag'dag'alar qayoqda! Yelkalar qisq bo'ldi, qadamlar omonat bo'ldi...

Zo'rdan zo'r chiqsa, oyog'ini tipir-tipir!

Bo'ri polvon Nasim yuziga qaramadi.

Davrada kimdir sarosima bilan dedi:

- Ikki oshna-ya. Oxir zamon bo'lyaptimi deyman.

- Oshna bo'lgani bilan ikkovi gapirishmaydi.

- Biror gap o'tgandir-da.

- Kim biladi deysiz...

Bo'ri polvonga alam qildi.

"Uh, qizbet! - dedi. - Aqalli bir og'iz chiqmayman, demadi-ya!"

Juda-juda alam qildi.

"Qizbet! Itdan bo'lgan, qurbonlikkayaramas! Qarab tur, sen qizbetni davraga qaytib chiqmaydigan qilmasam ko'rasan".

Bo'ri polvon to'xtadi. Ishtonini tizzasigacha lippa urdi. Ko'kraklarini ochdi. Yovuz niyat qildi:

"Qizbetni birdan qo'l chilga olaman".

U vajohat bilan Nasim polvonga qarab yurdi.

Nasim polvon vajohati-da undan kam bo'lmadi...

Bu, Bo'ri polvon o'z niyatini amalga oshirish uchun bolgan ishtiyoqini yanada zo'raytirdi.

"Bakovul sezib qolib qichqirsa-da, baribir qo'l chil qilaman! O'zinni eshitmaslikka olaman".

Shunday qilib, tag'in bir necha daqiqadan keyin Nasim polvon qo'li yo chiqadi, yo sinadi!

Bo'ri polvon o'ynab-o' ynab, nzil-kesil hamlaga o'tdi. Qo'l uzatib olg'a talpindi.

Nasim polvon chaqqonlik bilan o'zini orqaga oldi.

Xuddi shu daqiqada ko'zlar uchrashib qoldi!

Bo'ri polvonga o'sha qop-qora ko'zlar tik-tik boqdi.

O'sha ma'nosiz ko'zlar, o'sha bez ko'zlar Bo'ri polvon uchun qanchalik jirkanchli bo'lsa, shunchalik qadrdon-da edi!

Qadrdon ko'zlar Bo'ri polvon qalbida ko'pirib-to-shayotgan qahrni so'ndirib yubordi.

Bo'ri polvon beixtiyor bo'shshdi. Qo'llarini tushirdi.

- Haqini beringlar, u zo'r ekan! - dedi-da, davradan ehiqdi-ketdi.

Davra pichir-pichir qildi.

- Bo'ri polvonning bir joyida og'riq turdi, - dedi.

- Bo'ri polvon qo'rqdi... - dedi.

5

“Bo'ri oshna, yomon boldi, juda yomon bo'ldi. Boshingga yomon kunlar soldim. Men buni olishda ko'zlaringdan bildim.

Ko'zlaring to'la dard bo'ldi, ko'zlaring to'la o'pka-gina bo'ldi.

Oshna, sen meni yuruvsiz qilding! Bunday zo'r bo'lgandan ko'ra olganim yaxshi edi! Odam deb dardingni menga aytding-a! Oshna, senga rahmim keladi...

Momoqiz menga-da yoqqani chin. Lekin men baribir Momoqizni deb senchalik qayg'urmayman, dard chekmayman.

Oshna, menga bir og'iz, aqalli bir og'iz qattiq gapirmading. Mening kimligimni bilsang-da, yuzimga aytib solmading, Momoqizga-da aytmading!

Oshna, buni birov eshitmasin. Eshitiligi yo'q...

Men o'zim bor gapni Momoqizga aytaman. Mayli, meni la'natlasin, mendan nafratlansin.

Sen qiyomatli oshnam bo'lmaganingda ham senday odam uchun shunday qilardim.

Oshna, Momoqizning oldiga bor. Ko'nglingni to'q qil: Momoqiz oldida yuzing yorug'.

Oshna, meni faqat bir nima qiynaydi: endi, ikkalangning yuzlaringga qanday qarayman? Endi, mendan bir umr yuz o'girib ketarsizlar?

Yo'q, oshna, men sendan ayrilib qolgim kelmaydi. Bo'lmasa, nima qilayin? Bilmayman, oshna, bilmayman..."

Bo'ri polvon Nasimdan shu gaplarni umid qildi!

"Nasim o'rnida men bo'lsam, shunday qilardim, - oyladi Bo'ri polvon. - Kelib, shunday derdim".

6

Bo'ri polvon intiq bo'lib yashadi.

Momoqiz oldiga borishga yuragi betlamadi.

Favqulodda Nasim Momoqizga... odam qo'ydi!

Non sindirildi! Buni eshitgan Bo'ri polvon yarasi-ga tig' tekkan bemorday seskanib, ingrab yubordi!

Nasim polvon yashashni bildi.

U Momoqiz bilan boshqa brigadaga o'tib ketdi.

Olcha gullayotganda to'ylari bo'ldi.

Nasim Bo'ri polvonlarni-da to'yga aytdi.

To'yga Bo'ri polvonning onasi bordi.

Bo'ri polvon:

- Majlis bor edi... - deya tuman ketdi.

8

Nasim polvon yangi brigadaga el bolmadi.

Brigadir bilan adi-badidan boshi chiqmadi.

Tag'in boshqa brigadaga o'tdi. Nimagadir, bu nisiga-da sig'madi.

Bug'doypoyada o'qariq qazishdan erta qaytdi.

Belbog'ini ostonada serrayib turmish Momoqiz qo'liga otib yubordi.

- Bilaman, buning hammasi Bo'ri ishi! - dedi. - Nasim qayerga borsa kun bermanglar, deb aytib qo'ygan! Undan yaxshilik chiqmaydi! Ichi qora uning! Qovog'idan qor yog'ib yurishiyam aytib turibdi! Rang ko'r, hoi so'r, degan! U bizni qo'ymaydi! Ketamiz, dunyoning kolxozi bitta emas! E, sendayjo'ramning...

Nasim polvonlar ko'chdi.

Nasimlar ko'chib ketishini eshitmish Bo'ri polvon tom ustida olislarga termilib-termilib o'tirdi. Xo'rsinib-xo'rsinib o'tirdi.

Ko'ch-ko'ron ortmish ulovlar qishloqdan chiqib, Sho'rchi yo'l oldi.

Bo'ri polvon ko'ngli o'rtanib-o'rtanib qoldi, talpinib-talpinib qoldi.

Ko'ngil yaqinlari Bo'ri polvondan tobora olislab-olislab ketdi...

9

Shundan keyin Nasimlarni qishloqdagi urug'-aymoqlari to'y-ma'rakasida ko'rdi.

Bo'ri polvon Nasimdan o'zini olib qochdi. Nasim bilan yuzma-yuz bolmadi.

Momoqizni bolsa, ko'rmadi. Ammo... ko'rgisi keldi!

Bir to'yda o'zini qorong'iga oldi.

Olov tevaragida davra bo'lib o'yin qilmish ayollarga nazar soldi. Diqqat bilan nazar soldi... Momoqizni izladi!

Bildi, shu qator ayollar orasida Momoqiz boldi. Bildi, Momoqiz-da chakagini ro'mol bilan to'sib, olovga qarab turdi.

Ana, Momoqiz-da davraga kirdi!

Qulochini omonat ochdi. Ro'molini jaiziga pardalar qilib-qilib o'ynadi.

O'zi o'ynab, o'zi qo'shiq aytdi:

Yaxshi qizning nozini

Kim ko'taradi-yo,

Tekkani qobil bo'lsa

Shul ko'taradi-yo.

Bo'ri polvon bir entikdi!

Tag'in bir to'yda Momoqizni olislab ko'rdi.

Kunduz kuni boldi.

Momoqiz bag‘riga bola bosib turdi.

Bolasi Momoqiz ro‘molini tortqilab-tortqilab turdi...

Bo‘ri polvon ikki entikdi!

Oh - yurakdan, yosh - ko‘zdan boldi...

10

Shu-shu, Momoqizni o‘ylasa, ko‘ngli tub-tubida parokandalik kechar boldi. Dunyo ko‘ziga tor ko‘rinar bo‘ldi. Ko‘ngli o‘ksir bo‘ldi.

Oqibat, Momoqizni o‘ylamas boldi. Momoqizni eslamas boldi.

Momoqiz tilga olinsa, eshitmas boldi. Indamay turib ketar bo‘ldi.

Boshqa nima-da qilsin, Momoqiz endi birovlar ayoli boldi!

XVIII

Bo‘ri polvon davradan xursand: janjal-araz yo‘q. Polvonlar seni menga bormay olishayapti. O‘zini oynaga solmay olishayapti. O‘zini taroziga solmay olishayapti.

Ana, xo‘jasoatlik Sadir polvon sho‘rchilik Ro‘zi polvonni yelkasidan oshirib urdi.

Ro‘zi polvon origa Maksim polvon degan chiqdi.

Sadir polvon:

- E, u sport masteri, chiqmayman, - deya turib ketdi.

Maksim polvon sambo kurashi bóyicha sport ustasi ekani chin bo‘ldi. Bakovul ro‘parasida talab qilib o‘tirib-o‘tirib ketdi.

Bo‘ri polvon xo‘jasoatliklarga og‘iz soldi:

- Chiqinglar-da endi! - dedi.

U yoqdan Amir polvon:

- Polvon bova, Sadirning qo‘li lat yebdi! - dedi.

Bu shunchaki bahona boldi.

Sho‘rchiliklar piching qildi:

- Nimaga bir polvonni yiqita solib qochasizlar!..

Sig‘sa, davraga chiqingizlar-da! - dedi.

Ilkis piching Sadir polvon bahona butun davra egalariga qarata aytili.

Bo‘ri polvon “yalt” etib sho‘rchiliklar to‘dasiga qaradi.

Keyin, Amir polvonga yuzlandi:

- Unday bo‘lsa, boshqasini chiqar! - dedi.

Amir polvon:

- E, polvon bova, master sportga teng kep bo‘ladimi? - dedi.

Bo‘ri polvon mehmonlar oldida izza bo‘ldi. Xivich uchi bilan chiroqda yiltiramish somonlarni titkiladi.

Shunda, davraga yoshi o‘tib qolmish Normurod polvon chiqib keldi. U duch kelmish odam ro‘parasiga cho‘kdi. Qo‘llarini ketiga tiradi. Orqasiga chalqayib, oyog‘ini uzatdi.

- Mahsini tort, tort mahsini! - dedi.

Torta bermagach, Normurod polvonning o‘zi mahsilarini tortib-tortib sug‘urdi. Paytavalarini chuvalatib-chuvalatib tashladi.

Joyidan sapchib turdi. O'z polvonlariga qahr bilan qo'lini shop qildi.

- Chiqmaysanmi-a, chiqmaysanmi? - dedi. - Elga eshittirib ayt! Chiqmayman, de! Qo'lingni ko'tarib ayt! Unda, mana men chiqaman!

Normurod polvon bakovul ro'parasiga borib cho'kkaladi. Sho'rchiliklarga qo'lini silkib aytdi:

- Qani, master sportingni berman yubor! - dedi.

Ammo sho'rchiliklar Maksim polvonni davraga tushirmadi. Boisi, Normurod polvonning soqoli oppoq edi...

Sho'rchiliklar to'pidan ovoz keldi:

- Sizga qoyil bo'ldik, Normurod polvon, bizga anavi polvonlaringizni chiqaring!

Normurod polvon davra aylana berdi.

- Bizda polvon yo'q, bo'lsa chiqardi! - dedi.

Bo'ri polvon domangir bo'ldi:

- Polvon, ko'tarilma, ko'p ko'tarilma! - dedi.

Normurod polvon Bo'ri polvon qolidan yulqinib chiqdi. Yana davraga aylandi.

- E, master sport tugul, dev bolsayam chiqaman! - dedi.

Bo'ri polvon Normurod polvon tirsagidan mahkam ushladi, davradan yetaklab chiqdi.

Normurod polvon tag'in davraga talpindi.

- Normurod polvonning ko'zi ochiq bo'p turib, uning eli yerga qaraydimi? - dedi. - Ushlamang meni, polvon bova, ushlamang! E, yerga kirgizib yuborsayam chiqaman!

Bo'ri polvon qalbini-da ayni shunday tuyg'ular tirnadi. Ammo keksalarga xos vazminlik bilan o'zini bosib turdi.

Davruga kirib, xo'jasoatliklarga ovoz berdi:

- Amir, Tilovberdini berman yubor! Tilovberdi, munda ke! - dedi.

Shunda, davraga Bo'ri polvonning o'g'li Tilovberdi chiqib keldi. Bo'ri polvon o'g'lini tirsagidan yetaklab, bakovul ro'parasiga o'tirg'izdi. Sho'rchiliklar ko'nishga ko'ndi-yu, Maksim polvon rozi bolmadi.

- Tilovberdining vazni og'ir, chiqmayman, - dedi.

Bo'ri polvonning zardasi qaynadi.

- Nima, endi davraga-da taroziga tortib chiqaraylikmi? - dedi. - Ko'rib turibsan, bo'yi basti sendan ziyod emas, chiq ber-da! Chiq-e, ota-bovamız tarozisiz olishgan!

- E, chiq-e, Maksim-e, yiqilsang, yer ko'taradi-da! - dedi sho'rchiliklar.

Polvonlar fотиha olib ketdi.

XIX

Bo'ri polvon ich-ichidan zil ketdi. O'zi bilan o'zi gapirishdi.

“Biz polvonlik maktabida o'qimadik. Polvonlik bizga otameros. Pushtdan pushtga, qondan qonga o'tib kelyapti.

Polvonlikning ko'zga ko'rinmas, til bilan tushuntirib bo'lmas shunday sirlari borki, buni faqat

tomirida polvonlik qoni borlarga biladi. Biz bilamiz!

Bu sirlar hech bir kitobda yo‘q!

Mana, mening o‘zim. Surxon vohasida mendan yiqilmagan polvonning o‘zi yo‘q! O‘sha maktab ko‘rgan sport masterlariyam yag‘rinimdan oshib ketdi!

Xalq nimasi bilan xalq?

O‘zining urf-odatlarini bilan xalq! Ota-bobosidan qolgan milliy an‘analari bilan xalq!

Ko‘p urf-odatlarimizni birovlar... birovlar o‘ziniki qilib oldi! Biz qolimizni burnimizga tiqib qoldik.

Shunday keta bersak, hademay... o‘zimizni-da boy berib qo‘yamiz!

Bu yogi kamday, ne-ne nimalarimizni eskilik sarqiti deb yo‘q qildik. Xiyol bolmasa, xalqning o‘zini-da... eskilik sarqitiga chiqarib yuborayin, dedik! Bugun buni yo‘qota bersak, ertaga uni yo‘qota bersak, adirdagi... podadan nima farqimiz qoladi?..

Biz hademay bu dunyodan ketamiz. O‘zimiz ket-sak-ku, go‘rga-ya. O‘zimiz bilan... Buni rais biladimi?..”

Bo‘ri polvon raisga qarab-qarab qo‘ydi.

Tag‘in nimalardir... nimalardir yo‘qolib bor-yapti...

Bo‘ri polvon o‘yladi-o‘yladi... O‘ylab o‘yiga yetdi...

“Avlodlar almashgan sayin... yo, pirim-e, tuf-tuf-tuf... avlodlar almashgan sayin... yurak yo‘qolib bor-yapti!

Jasad bor! Aqlbor!

Yuralc yo‘q!

To‘rt muchal bor! Kuch-quwat bor!

Yurak yo‘q!

Ko‘krakda jon bor!

Yurak yo‘q, yurak!..

Farzandlar hayotga beparvo qaraydi. Musibat bilan xursandchilik farqiga bormaydi.

Farzandlar o‘zlari minayotgan moshinaga o‘xshaydi! Odam kim, mashina kim, bilib bolmay qolyapti”...

XX

Maksim polvon yengsiz, yoqasiz jelak kiyib chiqdi. Bo‘ri polvon, barmoqlari uchi bilan jelagidan ushladi.

- Eb-ey, eb-ey, Maksim inim, bu qanday libos? Mabodo maykamasmi? - dedi.

Maksim polvon o‘zicha tushuntirgan bo‘ldi, Bo‘ri polvonning ensasi qotdi.

- Shu gapingga noma‘qulning nonini yebsan! - dedi. - O‘zingni izzat qilmasang ham davrani izzat qil! Bor, o‘zimizning kiyimdan kiyib chiq... Buningni na yoqasi bor, na yengi bor, qayeridan ushlab bo‘ladi? Manavi brenjangni qara... Ishtonbog‘iyam rezinkadandir-da? Tortganda uzilib ketsa, nima bo‘ladi? E, bor, qalinroq ishton kiyib chiq. Popukli ishtonbog‘ boyla, belni ushlaydi!

Maksim polvon oliftachilik qildi.

- Musobaqalarda shunday kiyinib olishadi! - dedi.

- Ay, Maksim-ay, Maksimi tushmagur-ay! - dedi Bo'ri polvon. - Ko'p katta yangilik aytding-da! Shu yangiliging uchun suyunchisiga ishtonimni yechib berayinmi?

Davra qiyqirib-qiyqirib kuldi!

Maksim polvon-da og'zini ushlab-ushlab kuldi.

- Ay, Maksim polvon! - dedi Bo'ri polvon. - Sen Bo'ri polvon bilan o'rlashma! Qaytarib aytaman, ko'p o'rlashma! O'sha sambongda-da yengli jelak kiyib olishadi! Bo'ri polvonni bilmaydi dema! Bo'ri polvon...

Bo'ri polvon o'z davrida turli musobaqalarda qatnashdi. Kuboklar oldi...

Kubokni umrida birinchi bor ko'rib, aylantirib qaradi-qaradi...

- Xushro'y samovar ekan, - dedi o'zicha. - Yaxshi bo'ldi, choy qaynatib ichamiz...

Uyiga kelib, so'rab-surishtirdi. Biladiganlar:

- Yo'q, bu samovar emas, bu kubok, Bo'ri polvon, kubok! - dedi.

- Ebo-ey, ebo-ey! - dedi Bo'ri polvon. - Unda, buni nima qilaman-ay?

- Sandiqqa solib qo'ying.

- Sandiqqa sig'maydi-da.

- Unda, shkaf ustiga qo'ying.

Bo'ri polvon kubokni shkaf ustiga qo'ydi.

Bo'ri polvon kubokni kunda ko'rib turdi. Lekin kubok nomini eslab qololmadi. Bordi-yu, eslasa, kubok nomini yaxshi aytolmadi. Kubok so'zi tiliga o'tirmadi.

Shu-shu, kubokni samovar deydigan boldi.

- Bo'ri polvon katta musobaqalarda olishib, samovar olgan! - dedi Bo'ri polvon. - Ikkita, ha, ikkita! Ishonmasang ana, uyga borib ko'r - shkafning ustida turibdi!

Davra gurr-gurr kuldi!

Bo'ri polvon o'zi-da davraga qo'shilib kulgisi keldi! Ammo tentakka o'xshab, o'zim gapirib, o'zim kulmayin, dedi-da, miyiglda kulib qo'ya qoldi.

- Hay, ukkag'ar polvonlar-e, kulasan-a, kulasan!
- dedi.

Maksim polvon davraga mos kiyinib keldi. Bo'ri polvon razm soldi-razm soldi-da:

- Ha, balli, bu boshqa gap! - dedi.

Keyin, sobit qadamlar bilan davra aylanib jar soldi:

- Xaloyiq, so'zimni eshiting! Bolalar, ko'p talato'p qilma, gapni gapga qo'sh! Xaloyiq... Ay, Xumor momoning nevarasi, tek o'tir deyman, bo'lmasa... kesib olaman! Xaloyiq, manavi tik jelak kiygan xo'jasoati Tilovberdi polvon! Bunisi sho'rchilik Maksim polvon! Aytib qo'yganim yaxshi, Maksim polvon master sport! Samovar ham olganmisiz, polvon? Eshitingiz-a, xaloyiq? Maksim polvonning samovari yo'q ekan! Bu ikki polvonga bir go'sam serka, bir juft uchlamchi kalish, besh so'm pul qo'yildi!

Tilovberdi polvon odati bo'yicha belbog'ini bo'yniga tashlab davra aylandi.

Bo'ri polvon o'g'lini zimdan kuzatdi. Biron-bir nuqson topolmadi.

Xotiri jam bo'lib, bosh bakovul oldiga o'tirdi.

- Bir piyola choy bering, - dedi.
O'g'liga tikilib qoldi...

1

Sariosiyo bir davra To'polon daryosi yoqasida bo'ldi.

Daryo o'z oti o'zi bilan shovqin solib oqib turdi.
To'polon bilan oqib turdi.

Bo'ri polvon o'shanda umrida birinchi bor farg'onacha kurash ko'rdi.

Davra egalarining ko'pchiligi Farg'ona vodiysidan edi-da. Ular Surxon vohasida kolxoz tuzish uchun Yo'ldosh Oxunboboyev tashabbusi bilan ko'chib kelib edi-da.

Vodiyliklar olishni kurash, dedi.

Vodiyliklar-da o'z kurashlarini namoyish qildi: ikki polvon bir-birlari belidan qo'llarini o'tkazib ushlab, suyashib yura berdi...

Bu orada voha polvonlaridan birovi oyog'i osmondan kelib yerga tushdi. Birovi raqibini yelkadan oshirib otdi.

Davra gursullab turdi, davra hayqirib turdi!

Bo'ri polvon vodiyliklarga qaradi.

Vodiyliklar hamon suyashib yurdi!

Bo'ri polvon hafsalasi pir bo'ldi.

Vodiyliklarga e'tibor bermay qo'ydi.

2

"O'zi ular muloyim xalq-da, - dedi Bo'ri polvon o'zicha. - Juda muloyim. Olishlariyam o'z tabiatidan kep chiqadi. Mana, biz o'lguday qo'pol elmiz.

Olishimizdagi mardonalik-da, botirlik-da shundan. Hay, mayli. Xalq turli-tuman bo'lsa yaxshi. Bu - ulkanlik, ulug'lik alomati bo'ladi. Mana, farg'onacha kurash. Buyam o'zimizniki! Demak, ikkita kurashimiz bor ekan! Qanday yaxshi! Boylik, boylik!

Ammo-lekin ukkag'ar vodiylıklar ko'p ashulachi xalq bo'ladi-da! Xudo ashulani vodiylıklar uchun yaratgan-da! Haligi... bittasi bor edi-ku, oti nima edi..."

Bo'ri polvon o'yladi-o'yladi, topolmadi. Raisga o'girildi.

- Qaysi bir yili Stalin kolxozidan bir bola ashula aytib chiqib edi, oti nima edi? - dedi.

- Qaysi? - dedi rais.

- Haligi... bir dehqon bola bor edi-ku, asli qo'qoni? Qaysi bir yili rahmatlik Ma'murjon Uzoqov kep, Toshkentga ergashtirib ketdi-ku?

- Ha-a, Hasan Sulonov deng. Ashula aytib yuribdi, nima edi?

- "Fig'onkim, gardishi davron..." Vo ukkag'ar, ana ashula! Odamning ko'nglini buzib yuboradi-ya!

- Ha, polvon bova-ye, Hasan Sulonov polvon bolganda otini esdan chiqarmasdingiz-a...

Bo'ri polvon miyiglda kuldi.

3

Darhaqiqat, Bo'ri polvon umrida juda ko'p odam ko'rdi. Muloqotda bo'ldi.

Ammo juda oz odam otini bildi. Faqat polvonlar otini to'liq ayta oldi.

Boisi, Bo'ri polvon davraga chiqib kurashmagan erkakni... erkak demadi!

Biror odam haqida gap bo'lsa, Bo'ri polvon:

- Polvonmi-yo'qmi? - deya so'radi.

Yo'q, javobini eshitsu, qo'l siltadi.

- Erkakning sultoni olishadi, ha! - dedi. - Ana, Xidir polvon, kezi kelganda davrani gursullatib olishib keta beradi. Men raisman, deb o'tirmaydi. Bo'lmasa kimsan Botirov-a! Arbob, ha, arbob! Ana uni chin erkak desa bo'ladi! Chunki ota-bovasining hunarini yerda qoldirmayapti!

Bordi-yu, odamlar e'tiroz bildirsa, Bo'ri polvon gapni cho'rt kesdi:

- Nima desang, de, men o'yinni bilmagan ayolni - ayol demayman, davrada olishmagan erkakni erkak demayman!

Bo'ri polvon beshikdagi chaqaloqdan tortib, nuroniy cholgacha barcha-barchasi ismiga polvon so'zini qo'shib aytdi. Davrada kurashganmi-yo'qmi, baribir - ayta berdi.

Aytganda-da, og'zini to'ldirib aytdi, g'urur bilan aytdi!

Hamsoyalarinikiga olisdan mehmon keldi.

Hamsoyalar Bo'ri polvonni-da chaqirdi.

Bo'ri polvon mehmon bilan bir qo'llab ko'rishdi. Irimiga hol-ahvol so'radi.

Begonasirab o'tirdi.

Shunda mehmon kurashdan gap ochdi.

Ana shunda Bo'ri polvon yayrab ketdi!

- E, bali! O'zimizning odam ekansiz-ku! - dedi.

Mehmon oldiga siljibroq o'tirdi. Qayta boshdan qo'shqollab-qo'shqollab ko'rishdi.

Quyuq-quyuq so'rashdi.

B o lib o'tmish davralardan gapirdi. Qanday qilib samovar olganlaridan gapirdi.

- O'ynab borib, ukkag'arning polvonini mana bunday ushladim... - dedi. - Qarang-qarang, qolinga e'tibor bering, qo'linga!..

- Biz-da olishib edik... - dedi mehmon.

Bo'ri polvon gapni ilib ketdi.

- Samovar-da olganmisiz? - dedi.

- Ha-da!..

Bo'ri polvon mehmon bolmish tizzasiga tapilla-tib bir urdi.

- E, bormisiz! - dedi. - Otangizga rahmat! Polvonning xo'rozi samovar oladi, ha!

4

Sariosiyodagi o'sha davrada Bo'ri polvonga teng topilishi qiyin boldi.

Davra egalari talvasada qoldi.

Bordi-yu, Bo'ri polvonga talabgor bolmasa, sariosiyoliklar denovliklardan qoyil boldi, boladi.

O'z uyida qoyil bolish, maglub bolishdan-da yomon boladi!

Shunda, davraga yoshgina bir yigit chiqib keldi. Bo'ri polvonga talabgor boldi. Davra egalari shundagina yengil nafas oldi.

Bo'ri polvon yosh polvonga mensimay-mensimay qaradi.

“Laylakning yurishini qilaman deb, chumchuqning puti yirtilgan ekan! - deya oyladi Bo‘ri polvon. - Bu yosh bola-ku! O‘ylab ish qilyaptimi? Yo kayfi bormi?”

Bir yosh bola Bo‘ri polvon shon-shavkatini nazarga ilmay qurga yugurib chiqishi Bo‘ri polvon izzat-nafsiga tegdi.

Bo‘ri polvon darg‘azab bolib davraga kirdi.

Bosh bakovul oldiga g‘oz yurish qilib bordi. Davra odati bo‘yicha talabgor yosh polvon qabatiga borib o‘tirishi lozim bo‘ldi.

Ammo Bo‘ri polvon davra qoq o‘rtasiga borib cho‘k tushdi. Bo‘ri polvon bu bilan o‘zini anavi yosh bola yonida yonma-yon o‘tirishga or qilishini bildirdi.

Anavi yosh bolaga, ko‘rpangga qarab oyoq uzatsang-chi, degan qarash qildi.

Bo‘ri polvon bilan Ismoil otli bu yosh polvonga bir g‘unajin, yana bir qancha mayda zotlar qoyildi.

Bo‘ri polvon Ismoilni ko‘zga ilmay-ko‘zga ilmay davra aylandi.

“Tayyor osh-ku”... - deya o‘zidan ketdi.

Oqibat... Bo‘ri polvon... Polvon nomini olgandan buy on umrida birinchi marta yelkasi yer ko‘rdi!

Qanday yiqildi - o‘zi-da bilmadi!

Ko‘zlarini ochsa... osmon to‘la yulduz bo‘ldi!..

Ohista-ohista joyidan turdi. Bosh egib-bosh egib davradan chiqdi.

Hamrohlari hamdard bo‘lish uchun qo‘ltig‘idan ushladi.

Bo'ri polvon hamrohlari qo'lini zarda bilan siltab-siltab tashladi.

Choponiga cho'nqayib o'tirdi. Tizzalarini quchoqladi. Peshonasini bilaklari ustiga qo'ydi...

Ho'ng-ho'ng yig'lab qo'ya berdi!

Hamrohlariga javdirab-javdirab qaradi.

- Chiniminan yiqildimmi-a, chiniminanmi-a?.. - dedi.

Sel-sebor yig'lab qo'ya berdi...

5

Bo'ri polvon yelkasi yerga tekkani elga yoyildi.

Bo'ri polvon nomi bilan g'ururlanib yurmishlar achiy-achiy bosh chayqadi.

- Yomon bo'пти-da... - dedi.

Davralarda Bo'ri polvon dastidan ro'shnolik ko'rolmay yurmishlar xushvaqt-xushvaqt bosh irg'adi.

- Bo'ri polvon-da tamom bo'пти... - dedi.

Bo'ri polvon el orasida bosh ko'tarolmay qoldi. Uyidan ko'chaga chiqmay qoldi.

Keyin, o'sha yosh polvonni ta'qib etib boshladi. Qayerda to'y bo'lsa, poylab bordi.

Ammo yosh polvon Bo'ri polvon nomini eshita-boq, rad qila berdi.

Ismoil otli bu yosh polvon dovrug'i butun vohaga yoyildi.

Kimsan - Bo'ri polvon yelkasini yerga tegizgan Ismoil polvon!

Ismoil polvon bu nomni umrbod saqlab qolmoqchi bo'ldi. Shu bois, Bo'ri polvon davraga kelibdi, desa boldi, indamay ketib qola berdi.

6

Sho'rchida-da shunday boldi.

Bo'ri polvon boshliq xo'jasoatlik polvonlar Sheramat mergan degannikiga jo'nadi.

To'yxonadan mehmonlar ulushi keldi. Dasturxon to'kin boldi.

Uy xo'jasi o'zining merganlik sarguzashtlaridan gurung berdi. Sho'rchilik polvonlarga ta'rif berdi. Abil polvonni ulug'ladi.

- Nasim polvonning bo'yniga chipqon chiqqan, bu davrada olishmasa kerag-ov, - dedi.

Uy xo'jasi birdan sergak tortdi.

- Aytganday, - dedi, - Nasim polvon asli xo'jasoatlig-a? Chaqirib kelayinmi? Gurunglashib o'tiramiz.

Bo'ri polvon bezovta boldi. Bir qimirlab oldi.

- Yo'q, mergan, ovora bolmang, oliring, - dedi.

- Ha, mayli, ixtiyorlaringiz. Lekin ko'ngillaringizga olmangizlar-u... ayta bersam maylimi? Shu, Nasim qurg'ur hech ko'nglimga olirmaydi-da. Olsalum! Ko'zingizni lo'q qilib, firib beradi! Bilmayman, o'zidan boshqani nodon deb o'ylaydimi. Shuning uchun u bilan osh-qatiq bolgim kelmaydi. O'zi, u kimlardan? E, ha, boldi-boldi, gap tamom. Mergan jo'ra, deyishidan bilib edim-a... Asli qonida bor ekan-da...

- O'zi yaxshi odam... - dedi Bo'ri polvon.

Nasim polvon boyniga chipqon chiqqani chin bo'ldi. Ushbu davrada olishmadi.

Bo'ri polvonga sho'rchilik Abil polvon chiqdi.

Bo'ri polvon Abil polvonni yaxshi biladi. Abilning cho'nqayma usuli bor.

Keyin... jini bor! Davraga kirsa, tutib qoladi...

Shu bois, el Abil polvonni Abil tentak, deydi.

Bo'ri polvon davra aylanayotib, Nasim polvon Abil tentakni gij-gijlayotganini eshitdi.

- Dadil bora ber, yuragi yo'q, - dedi Nasim polvon. - Qaysi bir yili menga o'zi talab qilib, qo'rqqanidan qoyil bo'lib edi...

Abil tentak go'yo davra torlik qilayotganday hurpayib-hurpayib yurdi.

Bosh bakovul oldidagi satildan hovuchlab-hovuchlab suv oldi. Bilaklarini suvladi. Og'ziga suv to'ldirdi. Yulduzlarga qarab, g'arg'ara qildi.

Qo'llarini o'ynatib, joyida bir-ikki irg'ishladi. Boshini sarak-sarak qilib ayqirdi:

- Buvw! Buvw! Ha, kishta! - dedi.

Abil tentak Bo'ri polvon avzoyida tariqday bolsada, hayiqish ko'rsa bo'ldi, darhol hamlaga o'tadi.

Ammo hayiqish ko'rmadi.

Bo'ri polvon dag'dag'alardan hayiqish tugul, mijja qoqmad. Aksincha, o'ynab kela berdi.

Abil tentak lalmi-lalmi dag'dag'alari o'tmaganini bildi. Dirkillab-dirldllab o'ynab, yana davra aylandi.

Abil tentakni endi ko'rayotganlar hayratdan ko'zlari olaydi. Birov bosh chayqadi. Birov labini burdi.

- Yo pirim-e, urib ketgan tentak, - deya kuldi.

- Jayraxona⁶dan qochgan, - deya kuldi.

Ikki zo‘r to‘qnashsa, chaqmoq chiqadi...

Bo‘ri polvon o‘ng qo‘li bilan Abil tentak yoqasidan ushladi. Chap qo‘li bilan esa bilagidan siqib ushladi. Shiddat bilan ichidan chil berdi.

Abil tentak cho‘nqaymaga oldi: g‘oyat tezlikda o‘ng qo‘li bilan Bo‘ri polvon yoqasini g‘ljimlab, halqumiga tiqib bordi. Chap qo‘li bilan esa Bo‘ri polvon yag‘rini usti jelagidan buklab ushladi. O‘zi orqaga xiyol chalqaydi. Bo‘ri polvonni dast ko‘tardi-da, zarb bilan orqaga otib yubordi.

- A-a-a-a! - deya ayqirdi.

Bo‘ri polvon yerga yonboshi bilan gursullab tushdi.

Abil tentak-da shunday yiqildi.

- Bekor, yonbosh yiqildi! - dedi davra.

- Bir baxya yetmadi!

Cho‘nqayma g‘oyat nozik san‘at: bordi-yu, polvon cho‘nqayma qilishni eplay olmasa, o‘zi mag‘lub bo‘ladi.

Cho‘nqayma g‘oyat qaltis san‘at: bordi-yu, cho‘nqaymaga olinmish polvon chili chiqib ketsa, yerga... harommag‘izi bilan borib tushadi.

Cho‘nqaymaning qaltis taraflari tag‘in ko‘p...

7

Xo‘sh, Bo‘ri polvon nega harommag‘izi bilan emas, yonboshi bilan tushdi?

⁶ Termizdagi jinnilarni davolaydigan dargoh.

Boisi, cho'nqaymaga olmish Abil tentak katta xatolikka yo'l qo'ydi.

Abil tentak yerga og'ayotib-yerga og'ayotib, o'z gavdasini o'zi o'nqlab olishi, yo'l-yo'lakay Bo'ri polvon ustiga o'zini tashlashi lozim edi.

Abil tentak shoshdimi yo dovdirab qoldimi, ish-qilib, buning uddasidan chiqolmadi...

Xatosi evaziga Bo'ri polvon ostida qolayin-qolayin dedi.

Buni o'zi-da bildi shekilli, yerdan tura-tura, shukrona-shukrona bosh chayqadi.

8

Davra polvonlarga haybarakallachilik qildi:

- Chaqqon-chaqqon olishinglar!
- O', Bo'ri polvon, belbog'ingni yaxshilab boyla, bo^fshab ketyapti!
- Abil tentak, ehtiyot bo'l-ov!

Endigi olishuv awalgisidan-da shitobli bo'ldi.

Bo'ri polvon Abil tentakka imkoniyati boricha xolisroqdan chil berdi. Qo'llarini cho'zib ushlab, Abil tentakni o'zidan xolis tutdi.

Abil tentak tag'in cho'nqaymaga olish uchun chog^flandi: go'yo anoyilik qilib, chap oyog'ini Bo'ri polvonga yaqin tutdi. Ichidan chil berishga imkon yaratdi.

Bo'ri polvon Abil tentak makriga uchmaydi. Qarmoqdan o'zini olib qochdi.

Kurash lanj bo'ldi.

Polvonlar bir-birini ta'qib etib yura berdi.

Polvonlar birovi bo'shroq bo'lsa-ku yaxshi, yiqilmaganiga shukur qilib yura beradi. Bordi-yu, ikkovi-da g'oliblikka bab-barobar da'vogar bo'lsa-chi? Unda... asablar olishadi!

Bo'ri polvon-da, Abil tentak-da asabiylasha boshladi. Asabiy chil berishib, bir-birini maqsadsiz silkilay berdi.

Xo'p olishdilar!

Bo'ri polvon qollarini yonlariga keng yoydi: men olishayotganim yo'q, ishorasini bildirdi.

Bu holatda polvonga hamla qilish qat'iyan man'etiladi!

Abil tentak bo'lsa, Bo'ri polvonni ikki oyog'iga qo'shib tepib, yerga urdi!

Abil tentak yiqitdim, deya o'ynab-o'ynab, bakovul qoshiga borib o'tirdi.

Bo'ri polvon o'zidan besh-olti odim olisga borib tushmish do'ppisini oldi. Kaftlariga tars-tars urib qoqdi. Asabiy-asabiy qoqdi.

Xo'jasoatliklar baqira ketdi:

- Bo'ri polvon qolini qoyib yuborib edi, bekor!
- Abil tentakning esi joyidami o'zi?
- Bakovulning oldiga borib o'tirishini qarang!
- Yuz bo'lmagandan keyin shu-da!

Sho'rchiliklar-da xo'jasoatliklardan qolishmadi. Nasim polvon bosh ini chipqon chiqqan yog'iga qiyshaytirib o'rnidan turdi. Bakovulga qolini shop qilib, shang'illadi:

- Qo'lini qo'yib yubormasdan oldin yiqitdi! Abil tentakka haqi berilsin! Uh-uh, voy bo'yim-e...

Bo'ri polvon Nasimga o'qrayib-o'qrayib yerga Lupurdi.

Bakovul janjalni hal etish uchun o'ng qolini ko'tardi.

- Birodarlar, jim! - dedi. - Yaxshisi, ana, davrada betaraf mehmonlar o'tiribdi. Shulardan so'raymiz. Ma'qulmi? Sariosiyoliklar, qani, siz xolisanlillo gapiring!

Sariosiyoliklar to'pidan ovozlari keldi:

- G'irrom-e, g'irrom! Bo'ri polvon qo'lini qo'yib yuborib edi!

- Abil tentak nomardlik qildi!

- Yana-tag'in Nasim polvonning jirillashi kimning gazagiga dori deng!

- U-ku bir qasami, xudodan no'xtasini yulgan... Nasim polvon muztar bolib qoldi.

9

Bo'ri polvon davrani polvona-polvona aylandi!

Bo'ri polvon qizidi! Tentakka yomon-yomon qaradi!

Bo'ri polvon Abil tentak yoqasidan ushlab, o'ziga tortdi. Oyog'i uchini tentak chap to'pig'iga ildirib tortib ko'tardi.

Abil tentak og'irligini oyog'i ko'tarilayotgan tarafga tashladi. Ko'tarilayotgan oyog'ini bor kuchi bilan ketiga tortdi.

Aynan shuni angg'ib turmish Bo'ri polvon tentak oyog'ini birdan qo'yib yubordi. Tentakning birdan qo'yib yuborilgan oyog'l keyinga silkindi.

Bo'ri polvon tovoni bilan tentakning keyinga silkinmish oyog'i ichidan tepib yubordi.

Abil tentak bir aylanib tushdi!

Bo'ri polvon Abil tentak ko'ksiga tizzasini tiradi.

- Yiqitish mana bunday boladi, polvon! - dedi.

Bu, polvon zoti uchun eng og'ir xo'rlik bo'ldi!

10

Bo'ri polvon Ismoilni tinmay ta'qib eta berdi.

Bo'ri polvon davralarga o'ziga xos dabdaba bilan bordi.

Yana-tag'in, elburutdan bordi.

Oqibat, Ismoil Bo'ri polvonni ko'rdi. Davraga chiqmadi.

Bo'ri polvon o'ylab qaradi: bundayin dabdabali yurishlari bilan o'z niyatiga yetishi amrimahol boldi.

U endi mug'ambirlik yo'liga o'tdi.

Termizda bo'lmish bir to'yga juda kech bordi. Mashina kabinasida davraga qarab o'tirdi.

Davra oxirida bakovullar boshqa katta polvon yo'q, deyishib, kimsan, Bo'ri polvonday polvon yelkasini yerga tegizgan Ismoil polvonga jar soldi.

Ismoil polvon davrani bir aylanib, o'zini ko'rsatdi. Xuddi shu vaziyatni ikki oydan buyon ang'ib yurmish Bo'ri polvon kabinadan sakrab tushib, davraga kirdi.

Bo'ri polvon xuddi osmondan tushganday favqulodda paydo bolishi, barcha-barchani hayron qoldirdi.

O‘zaro shivir-shivir bo‘lib, davra gap nimada ekanini bildi.

Ismoil polvon arosatda qoldi.

Chiqayin desa - Bo‘ri polvon, chiqmayin desa - bakovul jar solib boldi.

Ismoil polvon chiqishga majbur bo‘ldi.

Bo‘ri polvon vajohati barcha-barchani seskan-tirib yubordi.

Bo‘ri polvon g‘alabaga tashna bo‘ldi!

G‘alaba qozonish esa hamisha qiyin! Ayniqsa, bu-gun!

Negaki, Bo‘ri polvon faqat zafar qozonish uchun olishadi!

Faqat, faqat g‘alaba uchun kurashilsa, g‘alaba-ga yetish juda-juda mushkul bo‘ladi! Ba‘zan yetib bo‘lmaydi!

Yo‘q, polvon zafarni emas, zafar polvonni qidir-sin! Zafar polvonni topsin!

Polvon xohish-iroda bilan olishsa, o‘zining nima-larga qodirligini namoyish etsa, san‘atini namoyish etsa, zafar o‘z-o‘zidan keladi!

Polvon o‘z kurashidan o‘zi zavqlansa, zafar o‘z-o‘zidan yor bo‘ladi!

11

Olis olishdilar.

Bo‘ri polvon-da, Ismoil polvon-da qo‘yib yubordi.

Bo‘ri polvon damini olish uchun davradan chiqdi.

Hamrohlari uyushib qolmish bilaklarini uqaladi.

Bo'ri polvon maglub bolishini tasodif deb yurib edi. O'zini yuqori olib, Ismoil polvonni pisand qilmaganligida, deb yurib edi.

Yo'q, Ismoil polvon haqiqatan ham zo'r ekan!

Bo'ri polvon o'zidan bo'lak zo'r bo'lishini xayoliga-da keltirmadi! Zo'r faqat bitta - u, men, o'ziman, deb yurdi!

O'g'il bola gap... o'zidan bo'lak zo'r chiqishini xohlamadi!

Yo'q, Bo'ri polvon xohlaganday bo'lmadi!

Vaqt, vaqt!

Shafqatsiz vaqt har davrning o'z zo'rlarini yarata-di! Inson buni xohlaydimi-yo'qmi, vaqt uchun bari-bir - yarata beradi!

Ana, vaqt o'zining kenja zo'rini yaratdi! Ana, kenja zo'r, ana!

Kenja zo'r davrada o'z mavqeyini talab qilyapti, kenja zo'r davrada o'z shon-shuhratini talab qilyapti!

12

Bo'ri polvon o'pkasini bosolmadi, og'zi kap-pa-kappa ochildi. Hansirab-hansirab nafas oldi.

O'z ajdodlaridan madad so'radi. Otasining piriga sig'indi...

“Otaginam, men hamisha sizning nasihatlar-ingizga amal qilib keldim. Siz aytar edingiz: polvon o'zini uch balodan asrasin, eng birinchisi - ayolboz-lik, derdingiz.

Otaginam, yoshim o'ttizga yetibdiki, oyog'imni qiyshiq bosmadim. Harom-harish yo'llarga yurmadim. Hali uylanmadim ham!

Ikkinchisi - ichkilikbozlik, derdingiz.

Otaginam, men haligacha og'zimga aroq olmadim, aroqdan hazar qilaman!

Uchinchisi - polvon o'zini nafs balosidan asrasin, deguvchi edingiz.

Otaginam, men, mol-dunyo uchun olishmadim. Mol-dunyo hirsidan o'zimni hamisha saqlab keldim.

Bo'lmasa, nimaga bunday bo'lyapti, otaginam? Gunohimni ayting, gunohimni?

Men Ismoil polvondan orimni olmoqchi edim. Bolmayapti, otaginam, bolmayapti...

Ushlagan barmoqlarim bo'shashib ketyapti. Oyog'imda darmon yo'q. O'pkam og'zimga tiqilib qolyapti...

Bu qanday ko'rgilik boldi, otaginam? Yo... qaridimmi-a?..

Uh... qismat, qismat, zulming qursin, qismat!..

Otaginam, men endi davralarni maglub bolib tark etamanmi-a? Kelib-kelib, Ismoil degan bir yapaloq boladan-a? Yo'q, otaginam, yo'q, men davralarda hamisha zo'r edim - davralarni zo'rlarcha tark etaman!

Otaginam, oxirgi davramda meni bir qo'llang! So'nggi, so'nggi bor qollang, otaginam!..”

13

Bo'ri polvon davraga kirdi.

Ismoil polvon-da sakrab davraga tushdi.

Ismoil polvon yurish-turishi, avzoyidan osonlikcha jon beradiganga o'xshamadi!

Bo'ri polvon Ismoilga yeguday-yeguday xo'mrayib qaradi.

Ismoil polvon kurashni iloji boricha cho'zish payida bo'ldi.

Shunda, Bo'ri polvon nafasi qaytadi. Bo'ri polvon holdan toyadi. Yosh - yoshligini, qari - qariligini qiladi...

Bo'ri polvon Ismoil polvon niyatini payqab qoldi.

Ijirg'anib-ijirg'anib, bir-ikki telba-teskari chillar berdi. Kam kuch sarflab, ko'p tahdid qilish yoliga o'tdi.

Bo'ri polvon nimaiki qilmoqchi bo'lsa, Ismoil polvon xuddi bilib turganday, niyatlarini chippakka chiqara berdi.

Bo'ri polvon ana shunda ko'zga yaqin, yagona zo'rga juda-juda qiyin ekanligini bildi.

Boisi, hamma havas bilan qaraydi. Zo'ring san'atini, o'ngi chapini miridan sirigacha sinchiklab o'rganadi. Zo'rga taqlid qilib, o'shanday zo'r bolgilari keladi!

Zo'r-chi? Zo'r o'zgalarni bilmaydi. Ayniqsa, o'zidan kuchsizlarni bilmaydi!

Bilgisi-da kelmaydi! Boisi, ko'zga ilmaydi!

Zo'ring tag'in bir fojiasi - zo'r mag'lubiyat alamini kam totadi.

Zafar ketidan zafar... Zo'r — zafar og'ushida yashaydi!

Yo'q, zo'r mag'lubiyatlar alamini-da totib turishi lozim!

Ana shunda o'zi haqida o'ylab ko'radi! Ana shunda sergaklik bilan yashaydi! Zo'r uchun mag'lubiyat zafar qatori bab-baravar zarur!

Ayniqsa, o'ziga ishongan zo'rga! Mag'rur zo'rga!
Bo'ri polvon ana shunday zo'r bo'ldi!

14

Bo'ri polvon bunday olishuvi foydasizligini bildi. Shunday olisha bersa, Ismoil polvon qo'ymish qopqonga tushishini bildi.

Bo'ri polvon olish davomida Ismoil polvon chap tarafi bilan deyarli olisha olmasligini sezib qoldi.

Shu bois, endi Ismoil polvon uchun begona bolmish kurash boshladi: Ismoil polvon chap tараfidan borib olishdi.

Chindan-da Ismoil polvon boshi berk ko'chaga tushib qolmish odamdayin dovdirab qoldi. Nima qilishini bilmayin esankirab qoldi.

Shunday bo'lsa-da, Bo'ri polvon o'ngidan - yag'ringa olishidan ehtiyot boldi!

Bo'ri polvon bildi: yag'rindan umid yo'q.

U endi Ismoil polvon uchun favqulodda bir hunarini qollamoqchi boldi.

Ha, har bir polvonda zo'r hunaridan bo'lak tag'in bir yaxshi hunari boladi. Polvon bu hunarini o'zining zo'r hunarichalik zo'r bajara olmasa-da, har holda yaxshi biladi.

Bo'ri polvonning bu hunari - bir oyog'ini to'g'onoq qilib to'shab, g'animini orqaga sermab yuborish boldi.

Bu, g'oyatda qaltis hunar bo'ldi.

Boisi, bir oyog'ini yoniga to'shaganda bor ogirligi g'animga yaqinroq bolmish oyog'iga tushadi. G'animi aynan ana shu oyog'lga qoqib yuborsa... Bo'ri polvon so'zsiz yulduz sanaydi!

Mayli! Yo jon chiqsin, yo nom ehiqsin!

Bo'ri polvon davra aylandi-aylandi, niyatini qanday qilib amalga oshirish yolini o'yladi.

Ushlashib, Ismoil polvonning goh o'ng, goh chap soniga oshirib-oshirib tepdi. Ismoilni zabt bilan yelkaga olmoqchi boldi.

Shunda, Bo'ri polvonni xudo bir asradi!

Ismoil polvon ayni shu vaziyatni angglb turmishday, Bo'ri polvonni zabt bilan ketiga qayirib otib yubordi.

Bo'ri polvon yerga ko'kraklari bilan borib tushdi.

Bo'ri polvon zo'r, Ismoil polvon undan-da zo'r boldi!

15

“Xo'sh, kuchi-ku, kamayib qolibdi, - umid bilan o'yladi Bo'ri polvon. - Nahotki, quruq kuchiga ishonayotgan shu yosh bolaning biror korini qilib bolmasa?”

Xayoliga o'ziga ma'qul bir fikr keldi...

Qollarini sermab, Ismoil polvonga qarab yurdi.

Ismoil ketiga tislandi. O'zini goh chapga olib qochdi, goh o'ngga olib qochdi. Bo'ri polvon moljaliga bormadi.

“Faqat qo‘yib yubor deguncha qiladigan ishni qilish kerak, - o‘yladi Bo‘ri polvon, - bolmasa g‘irrom bo‘ladi”.

Bo‘ri polvon Ismoilga qaradi.

Ismoil polvon yelkasidan nafas ola-ola davra aylandi. Demak, Ismoil polvon-da charchadi!

Ana, Ismoil polvon mash‘ala yaqiniga borib qoldi.

Bo‘ri polvon bo‘lsa, davra bu chetida boryapti. U o‘zicha mo‘ljal qildi: “Hozir olishmoqchi bo‘lib o‘giriladi. Ismoil-da olishmoqchi bo‘lib o‘giriladi. Ismoil-da olishmoqchi bo‘lib tayyorlana-tayyorlana olov oldiga kelib qoladi”.

Bo‘ri polvon o‘rtaga qarab yurdi.

Ismoil polvon bir-ikki qadam tashlab, olov oldida to‘xtadi. Yoniga o‘girildi. O‘rtaga - Bo‘ri polvonga qarab yurdi.

Ismoil polvon yelkalari uzra mash‘ala lovul-lab-lovullab turdi. Mash‘alaga teskariligi sababli yuzlari qorayib-qorayib turdi.

Polvonlar bir-biriga quloch otib kela berdi!

Bo‘ri polvon Ismoil polvon yoqasidan ushlab, ichidan chil berdi. Jon-jahdi bilan ketiga burdi. Shunday shiddat bilan surdiki, Ismoil polvon o‘zini o‘ngga-da, chapga-da ololmadi. Tikka mash‘ala ustiga seltanglab-seltanglab bordi.

- E-e-e, olov, olo-v! Olov bor! - dedi ovozlari.

Ismoil polvon olov taftini oldi. Taqqa to‘xtadi. Ketiga chalqaydi. Olovga yiqilmaslik uchun gavdasini oldinga tashladi.

Ya'ni... ya'ni gavdasini Bo'ri polvonga berib qo'ydi!

Bo'ri polvon g'oyatda tezlik bilan chilini chiqarib oldi. Chap oyog'ini yoniga to'shadi. Ismoil polvonni davra o'rtasiga sermab yubordi.

- Yo, otam!.. - deya ayqirdi.

Ismoil Bo'ri polvon to'g'onoq oyog'i ustidan oshib, davra o'rtasiga chalqancha tushdi!

Ismoil polvon yulduz sanadi!..

Hay-hay-hay! Yoshlik - yoshligini, ko'pni ko'rganlik - ko'pni ko'rganligini qildi! Tajriba! Tajriba zafar qozondi!

Bo'ri polvon qo'llarini ko'tarib, davrani aylanib chopdi. Oyoqlarini osmon qilib dorboz bo'ldi. Dorboz bolib-dorboz bo'lib davra aylandi.

Davradan chopib chiqib, hamrohlarini bitta-bit-talab bag'riga bosdi. Hamrohlarini quchoqlab-quchoqlab o'pdi.

- Ko'rdingmi meni? Ko'rib qo'y!.. - dedi.

Kulayotgan yonoqlaridan munchoq-munchoq yoshlar oqdi.

16

Ertasi uyida ho'kiz so'ydi.

Gapga yetar odamlarni chaqirdi. Xesh-taborlarini, hamsoyalarni chaqirdi.

Davrani tark etajagini aytdi. Uylanajagini aytdi.

- Hali-hozir uylanmay turing endi, Bo'ri polvon, - dedi gapga yetarlar. - Har yurtning o'z ko'zga surtar polvoni bo'ladi. Bizning ko'zga surtar polvoni-miz sizsiz...

- Yo‘q, bo‘ldi! - cho‘rt kesdi Bo‘ri polvon.

Gapga yetarlar nasihat qildi. Nasihatlar zoye ketdi.

Bo‘ri polvon o‘z bilganidan qolmadi.

Brigadasida Suluv degich qiz boldi.

Bo‘ri polvon ana shu qizni ko‘z ostiga oldi.

Suluv Bo‘ri polvon ko‘ngliga o‘tirib qoldi.

Ko‘ngliga o‘tirgani - Suluv erkak zoti ko‘ziga tik qaramadi.

Suluv o‘z oti o‘zi bilan suluv boldi.

Suluv yuzlar aql-ibosi bilan shoista bo‘ldi.

O‘roq o‘rishda, uzum uzishda Suluvdan o‘tadigani bolmadi.

Bo‘ri polvon Suluvni begona qilmadi.

17

Raisning suyug‘oyoqligi elga joriya boldi.

Kolxoz mirobi suv yoqalab tog‘ga chiqib ketdi. Quloqlarda haftalab och-nahor yotdi. Qishloq suvsiz qolmasin, dedi.

Bir tun yarimdan og‘ganda mirob ko‘ngliga g‘ulg‘ula tushdi. Ko‘ngli bezovta boldi, ko‘ngli hadik oldi!

Otlanib, uyiga yo‘l oldi.

Kelsa, darvoza ichidan qulf boldi.

Mirob devordan oshib oldi.

Uy eshigini tortib-tortib ovoz berdi. Javob bolmadi. Achchiq bilan tortib edi, eshik zulfini uzilib ochildi.

Ostonadan endi hatlab edi, bo‘g‘zidan zanjirday bir nima qisib oldi.

Mirob jon talvasada qolidagi qamchi dastasi bilan soldi. Dasta bir nimaga “tars” etib tegdi. Bo‘g‘zidagi zanjir uzildi.

Mirob qo‘rquv ham vahima bilan shoshib borib chiroqni yoqdi.

Ostonada qip-yalang‘och bir odam sulayib yotdi. Manglayidan qon oqib-oqib turdi...

Bu odam... kolxoz raisi boldi!

Mirob ko‘rpa chetini ko‘tarib qaradi.

Ko‘rpa ostida yalang‘och ayoli g‘ujanak bolib yotdi!

Mirob ayolini tepib-tepib, chalajon qilib tashladi.

Ayolini naqd uch taloq qoydi!

Tanacha ko‘zini suzmasa, buqacha ipini uzmaydi!

Keyin, raisni tashqari sudradi. Oyoq-qolini tanasiga tortib-tortib boyladi.

Otda Bo‘ri polvonni chaqirib bordi. Uyqudan uyg‘otib, shunday-shunday, dedi.

- Men bir brigadir bolsam, menga nima deysan?

- dedi Bo‘ri polvon.

Mirob joni halqumiga keldi.

- Bo‘ri polvon! - dedi. - Enangni qozi... dodingni kimga aytasan, deydi! Yurt so‘raydigan raisi shul bolgach, fuqaro dodini kimga aytadi?! Brigadiriga aytadi-da!

Bo‘ri polvon ko‘tarilib-ko‘tarilib ketdi: el Bo‘ri polvonni qora tortib keldi!

Bo‘ri polvon havolanib-havolanib ketdi: el Bo‘ri polvonni katta deb keldi!

Bo‘ri polvon ichkaridan davralarda kiyib olishmish jelagini kiyib keldi.

- Undaychikin nahs raisni yerparchin qilaman!
- dedi.
- Davraga shaylanmishdayin, bilaklarini turdi.
Chap-chaqqon bo'ldi.
- Nomahram ayol qo'yniga kiradigan undaychikin nahsni tappiday yerga yopaman, tappiday!
- Oyoq-qo'lini boylab keldim, - dedi mirob.
- Bo'ri polvon o'ylab qoldi: unda borib nima qiladi?
Oyoq-qo'li boylanmish odamni yerga yopadimi?
- Unda men bormayman, - dedi Bo'ri polvon. - Nahslar yuzini ko'rmayman! Kasofati uradi!
- Bo'lmasa, raisni nima qilayin, chuqur kovlab, ko'mib tashlay berayinmi?
- Yo'q, unday qilma. Bunday qil: nahsni rayon olib bor! Kattalarga ko'rsat! Boshqa nahslarini-da aytib-aytib tashla!

18

Mirob raisni shu alfozda otga o'ngarib, tuman olib jo'nadi.

Rais yo'lda o'ziga keldi. Nima gapligini payqadi.
Ho'ng-ho'ng yig'lab qo'ya berdi.

Rais yalinib-yolvordi. Dunyo va'da qildi.

- Eshigimda "Volga" turibdi. Bor-u, minib ket...
- dedi.

Mirob rais vovaylosini eshitmayin deya, og'ziga ot yag'iriga qo'yadigan paxta tiqib qo'ydi.

Tong tagi oqara berib-oqara berib, tuman ijro-qo'mi oldiga yetib keldi.

Raisni idora oldi simyog'ochga tang'ib bog'ladi.

Tong yorishdi.

Idoradan qorovul uyqusirab chiqib keldi. Erta-
labdan paydo bolmish otliq kim ekanini bilish
uchun mirobga gap qo'shdi:

- Qani, chavandoz, Budyonniyga o'xshab otda
qaqqayib turibsiz, - dedi.

Mirob miq etmadi.

Qorovul raisni ko'rdi. Ko'zlariga ishonmadi.
Esankirab qoldi. Raisni bo'shatmoqchi boldi.

Ammo mirob yol bermadi.

Birin-ketin xizmatchilar keldi. Bir ayol raisga
ko'zi tushib, chappa burilib qochdi. Bir ayol yuzlari-
ni changallab, o'tirib qoldi.

Bir-ikki odam raisni bo'shatmoqchi boldi.

Mirob qamchi ko'tarib, dag'dag'a qildi.

- Qollaringni tortinglar, bolmasa urib sindira-
man! - dedi.

- Hech bolmasa ishton kiygizib qo'yaylik, inson-
niyam shuncha xo'rlaydimi? - dedi odamlar.

- U inson emas! O'l, qolingni! - dedi mirob.

Ijroqo'm raisi keldi. Simyog'ochga bogloqlik
raisni ko'rdi. Birdan teskari burildi.

Mirob uzangiga oyoq tirab, ot ustida tikka turdi.
Qamchi uchi bilan raisni ko'rsatdi.

- Ay, ijroqo'm! - dedi. - Anavi simyog'ochdagi
jonivor, Xoliqulni Termizga o'qishga yuborib, o'zi
uning ayoli bilan o'ynadi! Xuddi shu jonivor, Ha-
midni qayoqqadir ish bilan yuborib, o'zi uning ayoli
bilan o'ynadi! Kolxozni nahs bosdi, ijroqo'm, elni
nahs bosdi! Katta bolsang, qara-da, ukkag'arning

ijroqo'mi! Ana, tag'in, ishonmaydi deb, nahs qanday bo'lsa, shundayligicha otga o'ngarib keldim!

Mirob otiga qamchi bosdi.

Rais urilib ketdi.

19

Idora oldida ulkan majlis boldi.

Majlisda rais sayla-sayla boldi.

To'rtta e'tiborli odam nomzodi aytili.

Jumladan, Bo'ri polvon nomi-da aytili.

Qol ko'tar-ko'tar boldi.

Qo'1 sanar-sanar boldi.

El Bo'ri polvon uchun qol ko'tardi.

Bo'ri polvon kolxoz raisi boldi.

Rais bolib ish buyurish oson, yol-yo'riqlar berish oson, qog'ozlarga qol qo'yish oson!

Ijro! Ijro etish qiyin!

Bo'ri polvon rais bolib, ana shunday xulosaga keldi!

20

O'lim ko'z bilan qoboq orasida boladi!

Bo'ri polvon favqulodda onasini berib qoydi.

Ay, mansab o'lsin-a, mansablari olibgina ket-sin-a!

Kim vafot etdi? Raisimiz volidayi muhtaramalari vafot etdi! Kim qazo qildi? Raisimiz onalari qazo qildi!

Shunday odam yigildi, shunday odam yigildi!
Bo'ri polvon hovlisi yuzida oyoq bosar yer qolmadi!

Hovliga kirib bo'lmay qoldi! Bo'ri polvon ko'chasi odamga liq toldi! Ko'chadan o'tib bo'lmay qoldi!

Tobut ketidan tizilmish mashinalai: bir uchi Bo'ri polvon uyida boldi, bir uchi qabristonda boldi!

Bo'ri polvon tong saharlari onasi qabriga bordi. Onasi oldida o'tirib-o'tirib keldi.

Oradan bir haftacha o'tkazib bordi.

Shun da, onasi qabri boshida... oppoq marmar sag'ana ko'rdi!

Marmar sag'anada onasi ismi sharifi bilan tavalludi bitiklik boldi. Onasi ismi sharifi barmoqday-barmoqday qop-qora chiziq bilan o'rab qo'yildi.

Bo'ri polvon hayrondan hayron boldi. Marmar sag'ana chapidan o'tib qaradi, o'ngidan o'tib qaradi. Ko'zlariga ishonmay, sag'anani ushlab-ushlab ko'rdi, silab-silab ko'rdi.

Qishloqqa qaytib kelib, og'ayinlariga nazar soldi. Og'ayinlari yuzida biror o'zgarish ko'rmadi.

Bo'ri polvon ikki haftadan keyin tag'in keldi.

Bu safar haminqadar hayron boldi!

Onasi qabri tevaragi... marmar toshtaxta boldi! Marmar toshtaxta to'shalmish joy bir uy ichicha keldi! Marmar toshtaxta oftobda yalt-yalt etdi!

Bo'ri polvon yaltiroq marmar toshtaxta uzra oyoq bosishini-da bilmadi, bosmasini-da bilmadi. Bosa-yin desa, marmar toshtaxtani ko'zi qiymadi. Bosmayin desa, onasi qabri marmar toshtaxta qoq o'rtasida boldi.

Bo'ri polvon etiklarini yerga tepib-tepib qoqdi. Marmar toshtaxta uzra oyoq uchida yurdi. Omonat-

omonat yurdi. Tag'in, kir qilib qo'ymadimmi, demishday, iziga qarab-qarab yurdi.

Bir amallab, onasi qabriga yetib bordi. Qabr boshida tizzalab o'tirib, fotiha o'qidi. Oyoqlari ostida to'shalmish marmar toshtaxtani siladi.

Onasi rahmatlik bir umr loy tomda yashadi. Bir umr tuproq yerda yashadi. Endi esa... bosh-adog'i marmar boldi!

Bo'ri polvon o'ylab o'yiga yetolmadi: bu ishni kim qildi? Onasi rahmatlikning Bo'ri polvondan o'zga uli-da bolmadi, qizi-da bolmadi.

Marmar sag'anani bolsa, faqat farzand qo'yadi!

Chin, og'ayin-jamoalari bor, xesh-aqrabolari bor. Ammo xesh-aqrabolari marmar sag'ana qo'yadimi? Qo'ymaydi, qo'ymaydi!

Axir, o'g'il tirik turibdi! Kimsan, Bo'ri polvon!

Bo'ri polvon tevarak-boshga alangladi: butun qabristonda bitta hashamdor mozor boldi. Uyam bolsa, Bo'ri polvon onasi mozori boldi. Shu bois, mozorlar ichra alohida ajralib turdi.

Bo'ri polvon xesh-aqrabolari oldidan o'tdi. Ko'ngil yaqinlari oldidan o'tdi. Kim bolsa-da, o'zi aytadi, deya o'yladi. Juda bolmasa, biror bir ishora bildiradi, deya umidlandi.

Ammo birov-da sado bermadi! Birov-da yuz ifodasi bermadi!

Bo'ri polvon o'zi so'rayin, dedi. Ammo so'rashga tili bormadi, nima deb so'raydi?

“Bizning onamiz qabriga siz marmar sag'ana qo'ydingizmi?” deydimi?

Idoraga ko'ngil yaqin odamlarini chaqirdi. Yaqinlariga bir-bir tikildi. Qanday qilib so'raydi?

“Kim bizning onamiz qabriga marmar sag'ana qo'ygan bo'lsa, qo'liniko'tarsin!” deydimi?

Bo'ri polvon dardi ichida bo'ldi. Bu borada miq etolmadi, og'iz ocholmadi.

Uncha-muncha odam bundaychikin qimmatbahom marmar sag'ana qo'yolmaydi. Marmar sag'ana qo'yolsa-da, bir uy ichida kelmish joyga marmar toshtaxta to'shsh qolidan kelmaydi.

Boisi qishloqda marmar zoti yo'q bo'ldi. Marmar toshtaxta tuman markazida bo'ldi. Katta-katta idoralar oldida bo'ldi.

Bu ishni kim qilsa-da, o'ziga to'q odam qilibdi! Qo'li uzun odam qilibdi! “Kim boldi bu odam?”

Bo'ri polvon qurilish brigadirini chaqirdi. Bildirmay, omborda nima bor-yo'qligini so'radi. Brigadir yuz-ko'zlariga sinchiklab-sinchiklab qaradi. Brigadir yuzidan biror nima bilolmadi.

“Yo tavba! - dedi Bo'ri polvon. - Marmarlar osmondan tushdimi, nima balo...”

21

Bu vaqt, qurbon hayit kelib qoldi.

Bo'ri polvon hayit arafa kunlari onasini yo'qlab bordi.

Bo'ri polvon olisdan qabr boshida bir qora soya yurmishini ko'rdi.

“Tog'alarim bo'lsa bordir, - deya o'yladi Bo'ri polvon. - Hayit arafada yo'qlab kelibdi-da”.

Qorasoya qabr boshida yurdi-yurdi, keyin oʻtirdi.

Boʻri polvon qabriston oralab yurdi. Boshini xam qilib yurdi. Sagʻanalarda bitilmish bitiklarni oʻqib-oʻqib yurdi. Koʻngil yaqin qabrlar boshida oyoq ilib, fotiha oʻqib-oʻqib yurdi.

Boʻri polvon koʻngli uvishib-uvishib ketdi: shu yotmish bandalar yaqin-yaqinlarda tirik edi, eson-omon edi. Endi esa yoʻq...

Boʻri polvon qabrlar boshida fotiha oʻqib-oʻqib, onasi qabriga kelib qoldi. Marmar toshtaxta oldida yerdan bosh koʻtardi.

Marmar toshtaxta poyida ikkita kalish juft bolib turdi. Kalish egasi Boʻri polvon onasi qabri boshida boldi. Kalish egasi tizzalab oʻtirdi. Bosh egib oʻtirdi. Mingʻir-mingʻir duo oʻqib olirdi.

Boʻri polvon kalish egasini darrov tanidi!

Shunday bolsa-da, kalish egasi yuziga bir chap tarafidan qaradi, bir oʻng tarafidan qaradi.

Boʻri polvon oʻz koʻzlariga oʻzi ishonmadi!

Kalish egasi fotiha oʻqib bolgunicha sabr qilib turdi.

Nihoyat, kalish egasi duosini oʻqib boldi. Ohista joyidan qoʻzgʻoldi. Ketiga burildi. Boʻri polvonni koʻrib, qollarini koʻksiga qoʻydi. Bosh irgʻab salom berdi. Marmar toshtaxta chetida turmish kalishiga qarab yurdi. Kalishini oyogʻga ilib, qishloqqa ravona boldi.

Boʻri polvon kalish egasi ketidan qarab turdi-turdi... birdan oʻziga keldi. Kalish egasi ketidan yurdi. Yetib ololmay, loʻkillab-loʻkillab yurdi. Kalish egasi ketidan ovoq berdi:

- Ay... rais bova, to‘xtang-ay, bir gap berib keting-ay! - dedi.

Eski rais oyoq ildi. Ketiga burilib turdi. Qollari ko‘ksida boldi.

Bo‘ri polvon eski rais ketidan yetib bordi. Bosh irg‘ashib salom-alik qildi.

- Qani, bundaygina yuribsiz, rais bova? - dedi Bo‘ri polvon.

Eski rais bosh irg‘adi.

- Azachilik, Bo‘ri polvon, azachilik, - dedi. - Shu, volidayi muhtaramamizni yo‘qlab kelib edik...

Bo‘ri polvon eski raisga tikilib-tikilib o‘yladi. Eski raisning kimi qazo qildi, qachon qazo qildi, eslay olmadi.

“Tavba, - dedi Bo‘ri polvon, - unda, eski rais kimni yo‘qlab keldi?”

Shunday bolsa-da, Bo‘ri polvon sir bermadi.

- Binoyi-da, binoyi... - dedi Bo‘ri polvon. Eski rais boshi bilan qabristonga ishora qildi.

- Volidayi muhtaramamiz ko‘zi ochiqligida qadriga yetolmadik, - dedi eski rais. — Endi, hurmatini qilmasak bolmas. Odamzot shu-da, Bo‘ri polvon odamzot shu-da. Odamzotning ko‘zi vaqt o‘tgandan keyin ochiladi...

- Ha-a-a... - dedi Bo‘ri polvon.

- Endi, o‘tgan ishga salavot, Bo‘ri polvon, - dedi eski rais. - Hech bolmagandan keyin kech bolsayam bola beradi. Ana...

Eski rais boshi bilan Bo‘ri polvon onasi qabriga ishora qildi.

- Ana, - dedi. - Volidayi muhtaramamiz makoni-
ni serhashamgina qilib qoʻydik. Ana endi, kimsan,
kolxoz raisi Boʻri polvon volidayi mehriboni qabri
ekani shundaygina bilinib tnradigan boʻldi...

Boʻri polvon rais boshi bilan ishora qilmish taraf-
ga qaradi. Angrayib qoldi.

“Yo tavba! - dedi Boʻri polvon. - Rais bizning
onamizni aytayaptimi deyman...”

Boʻri polvon angraymish ogʻzini yopolmadi.

- Ha-a-a... - dedi.

Boʻri polvon nima deyishni bilmadi. Bir onasi
qabriga qaradi, bir eski raisga qaradi.

“Rais bova, u mening onam-ku!” deyin-deyin,
dedi.

Yana-tagʻin, sir boy bermadi.

- Ha-a-a... - deya tura berdi.

Eski rais bosh irgʻab-bosh irgʻab ichini tortdi.

- Uf-f-f, dunyo shu ekan-da... - dedi.

Shunda, Boʻri polvon xayolidan... onasi chiq-
di-ketdi!

Boʻri polvon esi-dardi eski raisda boʻldi-qoldi.
Boʻri polvon ikki koʻzi eski raisga tikildi-qoldi.

Eski rais ust-boshi juldur-yirtiq boʻldi. Eski rais
soch-soqoli paxmoq-paxmoq boʻldi. Eski rais ka-
lishlari yirtiq-teshik boldi...

Boʻri polvon eski raisga ichi achib-achib ketdi!

- Ha-a... hozir nima ish qilayapsiz, rais bova? -
dedi Boʻri polvon.

Eski rais kalishi yirtigʻidan koʻz uzmadi.

- Biz, bechoralar nimayam ish qilardik, Bo'ri polvon, - dedi. - Yotibmiz-da, duoyi fotiha qilib. Mana shundaychikin uvol-savob ishlar qilib...

- Biron joyda qimirlab tursangiz bolardi. Bola-chaqa deganday...

- Chin, Bo'ri polvon, chin, o'zimizni o'ylamasak ham, bola-baqrani o'ylab, qimirlab tursak bolardi. Lekin bizni kim ham ishga olardi, Bo'ri polvon...

- Ishlayman desangiz, ish ko'p, rais bova, ish ko'p.

Eski rais kalishi yirtigldan ko'z uzmadi.

- Qani edi, ish bolsa, ishlar edik, - dedi. - Shuncha yaxshi ichida bitta yomon ishlasa ishlabdi-da!..

Ana shu yerda Bo'ri polvon juda-juda ta'sirlanib ketdi!

- Nima ish berayin, ayting! - deb yubordi.

Eski rais xuddi shu gapni angglb turib edi! Birdan boshini adl ko'tardi!

- Bizga shu... ferma mudirlikmi, ombor mudirlikmi... bolsa boladi, - deya ming'irladi.

- Boldi! - dedi Bo'ri polvon. - Sadqayi suxaningiz!

22

Bo'ri polvon gapida turdi.

Eski rais ferma mudir boldi.

El-yurt esa, norozi boldi.

Ana shunda Bo'ri polvon esi joyiga keldi!

Bir oqshom ketmon ko'tarib, qabriston yol oldi.

Marmar toshtaxtalarni qo‘porib-qo‘porib tash-lamoqchi boldi. Marmar sag‘anani ilib-ilib otmoq-chi boldi.

Yo, alhazar! Qabristonga qol tegizib boladimi? Qabrni buzib boladimi?

Bo‘ri polvon onasi qabriga tikilib turdi-turdi... ni-yatidan qaytdi.

“Bolar ish boldi, - dedi. - Ukkag‘ar nahs bop-la-di. Boplaganda-da, ulay-bulay boplamadi. Endi, birovga aytib qo‘ymasaboldi”...

23

Bo‘ri polvon uyidan odam arimadi.

Yosh-qari fotihaga kelib-ketib turdi.

Olis-olislardan fotihaga keldi.

Bo‘ri polvon idorada ishi bilan boldi.

Bir safar uyidan chopar keldi.

- Olisdan odam keldi, borar emishsiz, - dedi.

Bo‘ri polvon uyiga yol oldi.

Darvozadan hatlab, ostonada serrayib qoldi.

Supada Nasim polvon o‘tirdi!

Bo‘ri polvon ichkari kirishini-da bilmadi, kirma-sini-da bilmadi. Bir ko‘ngli, iziga qaytib ketayin dedi. Yana-tag‘in niyatidan qaytdi.

Boisi, Nasim polvon qabatida tag‘in ikkita meh-mon boldi.

“Bu qizbet onamiz qazosini qayerdan bilibdi ekan?” deya o‘yladi Bo‘ri polvon.

Bo‘ri polvon ilojsiz ichkariladi. Supaga qarab yurdi.

Mehmonlar ko'rishish uchun joylaridan qo'zg'oldi.

Ana shunda Bo'ri polvon yomon vaziyatda qoldi! Ko'rishayin desa, Nasim polvon boldi! Ko'rishmayin desa, ikkita mehmon joyidan turdi. Qollari ko'ksida, molt-molt qarab turdi!

Bo'ri polvon bir ko'ngli, shu ikkita mehmon bilan ko'rishib qo'ya qolayin, dedi.

Ammo bolmadi!

Nasim polvon quchoglni katta ochib, Bo'ri polvonga qarab kela berdi.

Bo'ri polvon yuzini yerga oldi. O'zini ko'rmaslikka soldi. Yer singalab-yer singalab, supa chetiga borib o'tirdi.

- Ko'rganimiz ko'rishganimiz... - dedi.

Mehmonlar joy-joyiga qaytib o'tirdi. Bir mehmon duo o'qib boshladi:

- Auzu billahi minash shaytonir-rojim. Bismillahir-rohmanir-rohim...

Yuzlarga fotiha tortildi.

Bo'ri polvon mehmonlar bilan bitta-bitalab hol-ahvol so'rashdi. Gal Nasim polvonga keldi.

Bo'ri polvon Nasim polvondan hoi so'ramadi! Nasim polvon betiga qayrilib-da qaramadi!

Bo'ri polvon yuzini uy tarafga o'girdi.

- Ay, dasturxon olib kelinglar-ay! - dedi.

Bo'ri polvon go'yo, dasturxon yolini qarab turmishday, Nasim polvondan yuzini teskari burib o'tira berdi.

Kenjasi dasturxon olib keldi.

Bo'ri polvon uchun endi dasturxon bahona boldi. Dasturxonga tikilib o'tirdi.

- Qani, xush ko'rdik, - dedi Bo'ri polvon. Mehmonlar biri qo'yib, biri ta'ziya bildirdi:

- Bandalik, Bo'ri polvon, bandalik.

- Biz bexabar qolibmiz.

- Nasim polvon aytib qoldi.

- Men ham bilmay qolibman. Gazetadan ko'zim tushib qoldi, - dedi Nasim polvon.

Bo'ri polvon birdan sergak tortdi. Dasturxondan boshini ko'tardi. Mehmonlarga alang-jalang bolib qaradi.

- Gazetadan? - dedi. - Qanday gazetadan?

Nasim polvon qo'ynidan ro'znoma olib uzatdi.

- Mana! - dedi.

Bo'ri polvon ro'znomaga qol uzatmadi! Indamay qarab tura berdi!

Shunda, qabatida olirmish mehmon ro'znomaga uzaldi. Olib, Bo'ri polvonga berdi.

Bo'ri polvon ro'znomaga ser soldi. Ta'ziya bitilmish joyni hadeganda topa bermadi.

Shunda, qabatida olirmish mehmon barmog' bilan nuqib-nuqib ko'rsatdi.

- Hayla, hayla! - dedi.

Bo'ri polvon barmoq nuqilmish joyni o'qidi: "...Oyxol Qurbon qizi..."

Bo'ri polvon qolidagi ro'znoma dasturxonga tushdi.

Bo'ri polvon to'rtburchak chiziqqa tikilib qoldi. Chiziqqlar qop-qora boldi. Chiziqqlar o'qlovday-

o'qlovday boldi. Chiziqalar onasi rahmatlik ismi sharifini o'rab-chirmab turdi!

Bo'ri polvon qop-qora chiziqalarga o'rog'lik onasi ismi sharifiga qarab o'tirdi-o'tirdi... onasi sag'anasi-dagi qop-qora to'rtburchak esiga keldi.

"Yo buni-da eski rais qildimikin? - deya o'yladi Bo'ri polvon. - Undan keladi. Bolmasa, gazeta qayerdan biladi".

Mehmonlar, Bo'ri polvon ko'ngli buzildi, deya o'yladi.

Mehmonlar-da Bo'ri polvonday muztar bolib o'tirdi.

Nasim polvon qo'ynidan qolro'molchasini oldi. Piq-piq yiglab qo'ya berdi.

- Bechora momo, o'zimning enamday ko'rar edim... - deya yigladi.

Bo'ri polvon ich-ichidan ijirg'andi.

"Iflos! - dedi. - Sen nimaga yiglayapsan? O'lgan bolsa, mening onam olgan, senga nima!"

Bo'ri polvon dasturxondan ro'znomani oldi. Qabatida o'tirmish mehmonga yuz soldi.

- Enamiz bandalik qilganini bu gazeta qayerdan bilibdi? - dedi.

Nasim polvon yuz-ko'zlarini arta-arti:

- Biladi-da, gazeta bilmasa kim biladi, - dedi.

Bo'ri polvon qabatida olirmish mehmondan so'radi:

- O'zi... bu ukkag'ar gazeta nimaga bunday qiladi? Tagln Nasim polvon javob berdi:

- Do'st-dushman bilsin degan-da...

Bo'ri polvon qabatidagi mehmondan ko'z olmadi. Nasim polvonga qayrilib-da qaramadi!

“O'chir-e, qizbet! - dedi ichida. - Sendan kim so'rayapti!”

Bo'ri polvon qabatida o'tirmish mehmon tizzasiga qolini qo'ydi. Atayin shunday qildi! Nasim polvon gapimga tumshug'ini tiqmasin, dedi!

- O'zi... shu gazeta qayerda? - dedi Bo'ri polvon. Ammo tag'in Nasim polvon javob berdi.

- Qayerda bo'lardi, Denovda-da, - dedi.

“O'chir-e, itdan bo'lgan...”

Bo'ri polvon ichida shunday deya, tag'in uyi tarafga yuzini burdi.

- Ay, choy-poy olib kelinglar-ay! - deya ovoz berdi.

Choy yo'lini qarab turmishday, Nasim polvondan yuz o'girib o'tirdi.

Mehmonlar nimalarnidir fahmladi. Ketamiz-ke-tamizga tushdi.

Bo'ri polvon aynan shuni kutib turmishday, joyidan qo'zg'oldi.

- Esa, xo'sh dengizlar! - dedi. - Bizni izzat qilib kelibsizlar, sizlarni xudo izzat qilsin!

Mehmonlar joyidan qo'zg'oldi.

24

Bo'ri polvon ro'znomani yirtib-yirtib otdi.

Shunda-da hovuridan tushmadi.

Ro'znoma bo'laklarini terib-terib, qo'yniga soldi.

Denov yo'l oldi.

Umrida ilk bor ro'znomaga ishi tushishi boldi. Shu bois, so'rab-so'rab topdi.

Ro'znomachilar joylaridan irg'ib turdi. Keling-keling qildi.

Bo'ri polvon qoboq uyib o'tirdi. Gapni nimadan boshlashni bilmadi.

Shunda, ro'znomachilar o'zi gap ochdi.

- Chuqur ta'ziya bildiramiz... - deyishdi.

Bo'ri polvon maqsadga o'tdi.

- Enamiz bandalik qilganini qayerdan bildilaring? - dedi.

Ro'znomachilar bir-birlariga qarab oldi.

- Raykom aytdi, - deyishdi.

Bo'ri polvon nima deyishini bilmadi. Xiyol hovuridan tushdi.

- Raykom aytsa, aytaberadi-da... - dedi.

Bo'ri polvon qo'ynidan ro'znoma bolaklarini olib, stolga qo'ydi.

- Raykom aytdi deb, birovning qora kunini dunyoga do'mbira qilib chala berar ekan-da? - dedi.

Ro'znomachilar hayron boldi.

- Nima bo'пти, rais bova? - deyishdi.

- Ichlaring kir ekan! - dedi Bo'ri polvon. - Enamiz poshikastani xudo yaratib edi, xudoning o'zi oldi-ketdi. Endi shuni butun dunyoga yoyish kerak-midi?

- Ta'ziya bu, rais bova, ta'ziya.

- Ta'ziya bolsa, uyga boradi, gazetaga yozadimi? Yozaman desalaring, ana, xush-xushvaqt kunlarimdan yozinglar!

- Hammagayam bunday ta'ziya bera bermaymiz, rais bova. Bu hurmat-da, hurmat.

- Hurmat deb, kelib-kelib qora kunimni yozasizlarmi? Uyat-e, uyat!

- Rais bova...

- Qo'yinglar-e, Bo'ri polvonning qora knni to'ymidiki, olamga aytuvchilik qilasizlar? Aytib qo'yayin, qora kunlarimni yana-tag'in shunday do'mbira qilib chalsalaring, mendan o'pkalab yurmanglar!

Bo'ri polvon dast turib ketdi. Bir ko'ngli, firqa qo'mitasiga-da borayin, dedi. Firqa o'z oti o'zi bilan firqa-da, yuragi dov bermadi.

"Gazetachilar bilan aytishdim, shu bo'ladi, - dedi Bo'ri polvon. - Endi, raykom aytsa-da, gazetachilar ismi sharifimni qoraga o'rab, dunyoga do'mbira qilib chalmaydi. Raykom aytsa-da, gazetachilar qora kunlarimni g'animlarimga ovoza qilmaydi..."

25

Sut bilan kirgan, jon bilan chiqadi!

Bo'ri polvon endi o'zi bilan o'zi olisha boshladi. Davralarga qarab o'tirib, birdan chiqib olishgisi keldi.

Ayniqsa lanj polvonlar olishini ko'rsa, Bo'ri polvonga bir bo'lak kun tug'di. O'tirolmay, o'rnidan turib ketdi. Qo'llarini orqasiga qilib, davra sirtida asabiy yurdi.

- Qo'g'irchoq! Polvon emas bular, qo'g'irchoq! - dedi.

O'z qishlog'i polvonlari mag'lub bolsa, butun vujudini qaltiroq tutdi. Polvonlik qoni qo'zg'adi, davraga chorladi. Chiq-chiq, dedi.

Nachora, dard bor-u darmon yo'q...

Bo'ri polvonsiz davralar fayzsiz bolib qoldi. Bo'ri polvon o'rni juda-juda bilindi.

El Bo'ri polvon kurashini qo'msadi.

- Kurash Bo'ri polvonga halol edi-da, - dedi.

El tag'in yorug' yulduzni - Bo'ri polvonday bir zo'rni qaradi!

Mardona o'yinlarda yorug' yulduz bolsa! Yorug' yulduz davralarga hamisha ko'rk beradi, salobat beradi! Tevarakdagi rangsiz yulduzlar, mitti yulduzlar xiraligini bildirmaydi!

Bo'ri polvon-da davralarga intiq bolib qaradi. Bo'ri polvon o'zini izladi!

Yo'q, Bo'ri polvon yo'q!

Aksiga olib, ayoli topgani-da qiz boldi! To'rtinchi farzand ko'rdi - tag'in qiz boldi!

Bo'ri polvon peshonasi tirishib-tirishib to'ng'illadi:

- U yoqqa qarasang-da qiz, bu yoqqa qarasang-da qiz... hammayoq qiz! - dedi.

Beshik tebratayotgan ayoli miyig'lda kuldi. II-moqli gap otdi:

- Yaxshi niyat qiling... - dedi.

- Yaxshi niyat qilmay nima qilyapman?

- Quruq niyatning o'zi kifoya qilmaydi...

- Boldi-ye, ukkag'arning ayoli!..

Shunday qilib, Bo'ri polvon ayoli bilan har o'n sakkiz kunda bir marta yotadigan boldi...

Yaratganning o'zidan davralarni gursullatib-gursullatib olishadigan o'g'il tiladi.

Hartugul, beshinchi farzandi o'g'il boldi!
Tilab-tilab topganim deya, otini Tilovberdi qo'ydi.
Bo'ri polvon endi orzn bilan ovundi: o'g'li Tilovberdi balog'atga yetyapti - ot o'rnini toy bosadi...
Yolglz o'g'il Tilovberdi tez yetildi. Uni kuyov qiladiganlar ko'paydi. Ayrimlar tilga borib aytdi.

Ammo Bo'ri polvon rozi bolmadi. Kampiri qistasada, ko'nmadi.

- Polvon o'zini uch balodan asrasagina polvon boladi. Birinchisi - ayoldan o'zini tiyish! Shoshmasin, hali yosh, - dedi.

Bo'ri polvon o'g'lini tarbiya qila berdi. O'g'lini nahorda uyqudan uyg'otdi. Tuxum yuttirdi...

XXI

Bo'ri polvon o'g'liga qaradi-qaradi, hay rat ham quvonch bilan kulimsiradi. Tavba, xuddi otasiday olishadi-ya! Ayniqsa, o'ynab-o'ynab olishishi, hayqirib-hayqirib chil berishi, otasining o'zginasi boldi!

Alp - otadan, zot - onadan-da!

Otamisan - o'g'ling bolsin ekan!

XXII

Davra aylanayotgan Tilovberdi cholckaladi. Yerni tavof qildi; ikki kaftini yerga suykab, yuzlariga tortdi.

Davra to'rida o'tirgan chollar ro'parasiga tiz cho'kdi.

Chollar kaftlarini baravar ochdi.

- Omin, belingga quwat, bilagingga kuch, yuragingga o't bersin, Ollohu akbar! - deya duo qildi.

Polvonlar davra aylandi. Qo'l berib ko'rishdi.

Tilovberdi polvon davra chetida birdan burildi. Jelaklari etagini ketiga surdi, qollarini tuflab-tuflab holladi. O'ng oyog'ini lapanglatib-lapanglatib olg'a tashladi. Qollarini boshi uzra ko'tardi. Barmoqlarini o'ynatib-o'ynatib, Maksim polvonga qarab bordi.

- Ha, barakalla, ota o'gli! - dedi davra. - O'yna, otangga o'xshab o'yna!

Barmoqlar mardona o'ynadi, chaqqon o'ynadi.

Davra jo'shib-jo'shib qiyqirdi:

- Ha-ha-a-a!

- Otasining uli-da!

Barmoq o'yini - polvonlar san'ati! Bu san'atni hech kim polvonchalik ijro etolmaydi!

- Ha, do'-o'-o'st!

Tilovberdi polvon Maksimning ichidan chil berib chappa, so'ng, o'ngga ko'tardi. Shiddat bilan keyinga surdi. Tag'in bolmadi.

Maksim polvon orqasiga tengsarilib-tengsarilib, joyida turib qoldi.

Polvonlar qo'yib yuborishib, yana davra aylandilar.

XXIII

Davra bir zum jimjit bolib, tagln jonlandi.

Davra polvonlar kurashini gapirishib o'tirdi:

- Shu, Maksim polvon juda sovuq olishar ekan, nima dedingiz?

- Sportchi-da, seksiyada tarbiya topgan. Ular kitobda nima yozilgan bolsa shuni qiladi.

- Televizorda Monreal olimpiadasini ko'rdilaringizmi? Klassik kurashni olib ko'rsatdi. Bir sovug'e, shuyam olish boldi-yu.

- Hm, juda lanj olish. Klassik kurashda oyoq bilan chil berish degan gap yo'q.

- Yana-tagln jahon sporti emish deng.

- U fransuzlarniki-a?

- Shu, fransuzlargayam qoyilman, o'zining olishini butun jahonga yoygan.

- Mo'min muallim, mana, siz o'qimishli odamsiz, uyingizda kitobingiz ko'p, deb eshitaman. Siz aytg, nega endi bir lanj klassik kurash butun jahon sporti boladi-yu, o'zimizning olishni faqat to'yda yo "Hosil bayrami"da ko'ramiz? Yo olishimiz sport emasmi?

- Sport ham gapmi, san'at! Ko'ryapsizmi, Tilovberdining o'ynab olishuvini... Buni hech qaysi trener, seksiya ham o'rgatolmaydi.

- Bali! Uzoqlarga qarab yashaymiz-u, oyog'imiz ostidagi gavharni ko'rmaymiz.

- Otangizga rahmat! Yaqinda Moskvada o'qi-yotgan Jabbor bir olim oshnasini olib keldi. Olishni tomosha qildirdi. Oshnasi hayron bolib, nima dedi deng, bular jismoniy tarbiya maktabini bitirganmi, dedi.

- E, ha-ha-ha! Jabbor nima dedi?

- Yo'q, biz o'zi shunday xalq, dedi.

- Men yaqinda sambo olishi haqidagi kitobni ko'rdim. Hamma chillarning rasmi bor. Xoh ishonig, xoh ishonmang, oyoqdan olishdan boshqa hammasi o'zimizning olishda bor ekan-e.

- Mengboy kalning gapida jon bor. Kitoblik Sayfiddin Xodiyev bor-ku, yaqinda o'sha bilan o'tirib qoldim. Trenerlar meni jahon chempioni qilib yetishtirdim, deb suyunadi, bilmaydilarki, men bolaligidan to'ylarda olishib yurgan tayyor polvon edim, deydi.

- Aytganday, shu bola ikki marta jahon chempioni bo'ldi-ya.

- Ha-da, Mo'g'ulistonda qanday qilib jahon chempioni bolganini gapirib berdi. Olish vaqti tugashiga bir necha sekund qolganda yonboshga olib urib, ochko oldim, deydi. Bunday hunar boshqa bi-
ror olishda yo'q, faqat bizning olishimizda bor, deydi.

- Ota-bovamızning hunarini mahkam ushlasak, jahonning eng zo'r polvoni biz bo'lamizku-ya, nima dedingiz, sho'ro bova?

- Ko'p noshukurlik qila bermanglar, haliyam zo'rmiz. Ana, jahon chempionlari Sayfiddin, Sobir Qurbonov...

- E-e, bo'tam, ular o'zimizning olishdan chiqqani bilan sambo bo'yicha chempion bo'lgan-da.

- Sizga qandayi kerak?

- Shu, o'zimizning olish bo'yicha jahon chempioni bo'lsa ekan.

- Gapingizga tushunmadim, Nurmat tog'chi.

- Nima balo, kallang shamolda qolganmi deymen. Masalan, dunyodagi ko'pgina xalqlar o'zlarining hech bo'lmaganda, bitta sportini jahon miqyosiga ko'targan. Bizdan esa jahonga ko'tarilgan bittayam sport turi yo'q...

- Bu o'zimizga bog'liq...

XXIV

Tilovberdi polvon bu safar shiddat bilan borib tuya chilga oldi: Maksim polvonni yoqasidan qo'shqo'llab ushladi, o'ng oyog'ni orqasidan ildirib o'radi, zarb bilan ketiga surdi.

- Yo-yo-yo! - deya ayqirdi.

- Su-u-ur! - deya jo'r boldi davra.

Maksim polvon zarang tayoqday ekan - qayrilmadi!

Aksincha, Tilovberdining o'zini ketiga tovlab yubordi.

Tilovberdi o'ngani bilan borib yerga tushdi. Qo'llarini keng yoydi. Men qo'yib yubordim, siz ham qo'yib yuboring, degan ishorani bildirdi.

Ammo Maksim polvon qo'yib yubormadi. Tilovberdini qayirib, chalqancha bosmoqchi boldi. Xuddi sambo olishidagiday sudradi, yerga piypaladi.

- Hay-hay, sudrama! - dedi davra.

- Bu qanaqa polvon o'zi!

- Kallasi bormi buning, yotgan odamniyam sudraydimi?!

Bo'ri polvon, Tilovberdi joyidan turib, Maksim polvon bilan yoqalashib ketadi, deb oyladi.

Yo'q, o'gli vazmin yigit bolibdi. Joyidan tura-tura, Maksim polvonga o'qrayib-o'qrayib qaradi. Shu bilan boldi qildi.

Bo'ri polvon davraga yuzlandi.

- Xaloyiq, ko'rdilaringiz, sho'rchiliklar olishimizga birmuncha shak keltirdi! - dedi. - Bilasiz, ukag'ar o'sha sambodayam, erkin kurashdayam, klassik kurash, dzyudo deganidayam, barcha-barchasida polvon dustaman⁷, yo yonbosh yiqilsa, yo tizzalab o'tirib qolsa, ikkinchisi halol yiqitaman deb, bechora polvonni sudrab, yerga piypalaydi. Yo bo'lmasa, biror joyini qayiradi. Yerdan yumalab yotgan odamni sudraydi-ya! Yo pirim-e, yo pirim-e... Bu erkakning ishi emas! Erkakmisan - oyog'ida tik turgan erkak bilan olish!

Tilovberdi polvon shiddat bilan olishuvi, iloji bolsa Maksim polvonga o'zini ushlatmasligi lozim. Ushlatsa, Maksim polvon albatta biror himoya yo'lini qo'llaydi. Tilovberdini qimirlatmay qo'yadi.

Boisi, samboda himoya o'rgatiladi!

Bizning olishimizda esa himoya haqida gap bo'lishi-da lozim emas! Faqat hamla, hamla!

Shunday ekan, Tilovberdi polvon shunday tezlik bilan olishuvi kerakki, Maksim polvon o'ylashga-da ulgurolmay qolsin!

Bu fikr ko'pchilikning, jumladan, Bo'ri polvonning-da xayoliga keldi. O'g'liga aytmoqchi bo'ldi. Yana-tag'in fikridan qaytdi.

"Shashti baland, shunday olishsa kerag-ov, - dedi o'zicha. - Mening o'g'lim bo'lsa, shunday olishadi".

Bo'ri polvon Maksimga o'girildi.

- Ha, aytganday, polvon, - dedi, - mavridi kelganda aytib qo'yay, zinhor-bazinhor tizzadan past-

⁷ Yuztuban.

dan ushlama! Buyam bizning risolamizga to'g'ri kelmaydi!

Tilovberdipolvonshitobbilanoy'nabbordi. O'ng qolini Maksimning ishtonbogldan o'tkazib ushladi. Chap qo'li bilan o'ng tirsagidan o'rab ushladi-da, uchchoga oldi.

- Yo-yo-yo!..

Diqqat, Maksim polvon Tilovberdining uchchosidan oshyapti! Qarang-qarang, Maksimning boshi yerga egildi. Oyoqlari Tilovberdining boshi uzra ko'tarildi. Qoq yag'rini bilan yerga uchib keldi!

Ayqiriq-da nihoyasiga yetdi:

- ...Otamning piri!

Gurs!

SSSR sport ustasi Maksim polvon yulduz sanadi!

- Halo-o-ol!

- E, yasha, otasining uli!

Tilovberdi Maksim polvonni joyidan turg'azib qo'ydi. Yelkasiga yopishgan somonlarni qoqdi. Qo'l berib xayrlashdi.

XXV

Tilovberdi uchchoga olayotganda Maksim polvon nima qildi?

U sambo olishidagi vaziyatni qo'lladi: gavdasini xiyol olg'a egdi. O'ng oyog'ini bir qadam oldinga bosdi. Tizzasini bukdi, qulochini oldinga yoydi.

E'tibor bering, birinchidan - o'ng oyog'ini, ikkinchidan - gavdasini, uchinchidan - go'yo marhamat qilayotganday, o'ng qo'lini berib qo'ydi!

Yana-tag'in qimirlamay, hamlani kutdi!

Tilovberdiday abjir polvon uchun bu yuz foizlik imkoniyat degan so'z bo'ldi!

Bakovul Tilovberdi polvon yelkasiga to'n yopdi.

- Serkani to'yxonadan olasiz, - dedi.

Boisi, davra uchun olib kelingan mollar sovuqqa chidayolmay qochib keta berdi. Xizmatchilar joniga tegdi. Oqibat, yana to'yxonaga olib borib qamab qo'ydi.

XXVI

Bo'ri polvon totli-totli kulimsidi.

"Vo ukkag'arning o'g'li-ye, otamning piri dedi-ya!
- deya xayollandi. - Shunday demaganda, yiqitilmasdiyam-da! Uni mening pirim qo'lladi, ha! E, bali, o'g'lim-e, bali!"

Bo'ri polvon o'g'li emas, go'yo o'zi g'olib bolmishday kerildi. Tevarakka kerilib-kerilib qaradi.

Sho'rchiliklar, Maksim polvon yiqiladi, deb o'ylamadi. Xayoliga-da keltirmadi. Shu bois, hang-mang bo'lib qoldi. Davraga endi qaysi polvonlarini chiqarishlarini bilmadi.

Shunda, sho'rchiliklar oqsoqoli:

- Tilovberdi polvon bir maydon damini olsin, biz ungacha kimni chiqarishni kengashib olamiz! - dedi.

Tilovberdi polvon to'nni fotiha bergan chollar oldiga qo'ydi.

Davradan chiqib turdi.

XXVII

Bo'ri polvon davra aylandi.

Yoniga bir polvon gursullab tushdi: Temir polvon Berdi polvonni itchilga olib yiqtdi.

Berdi polvon origa o'rta yoshlardagi bir polvon chiqdi.

Temir polvon talabgor yuz-ko'ziga qaradi. Keyin o'ziga o'zi fotiha o'qidi. Gap yo'q, so'z yo'q, davradan chiqdi-ketdi.

Davra hayron bo'ldi.

Bo'ri polvon borib, gapirishib keldi.

Yuzlarida tabassum o'ynadi. Ovozi tola faxr boldi, ovozi tola g'urur boldi:

- Xaloyiq! - dedi. - Men Temir polvon bilan gapirishdim, ha! Ukkag'ar, qoyilman deyapti! Nimaga deysizmi? Manavi talabgor Chori polvon o'z vaqtida Temir polvonga bosh-qosh bo'p, to'ylarga olib borgan, o'zining hunarlaridan unga-da o'rgatgan ekan! Shunga, Temir polvon aytyaptiki, u kishi menga ustoz boladilar, men ustozimning yoqasidan ushlaymayman, deyapti! Siz nima deysiz, xaloyiq?

- Otasiga rahmat o'sha polvonning!

- Asl polvon ekan!

- Shunday farzandlarning umri uzoq bolsin!

- Tuf-tuf-tuf, ko'z tegmasin-e, asl o'zimizga tortibdi!

Bo'ri polvon ko'zlari olma terdi. Oxirgi gapni aytmish odamni izladi. Ammo topolmadi.

"Bali! Bizning aslimiz ana shunday edi! - Bo'ri polvon xayolan shu gapni aytmish odam bilan ga-

pirishdi. - Inchunin, o'z asliga tortmagan, o'z aslini unutgan odam - odam ham emas!"

XXVIII

Polvonlar o'zlarini orqaga tashladi.

Davra sovib qoldi.

Bo'ri polvon jar soldi:

- Xaloyiq, uzoq-yaqindan kelgan mehmonlar! Zulfiqor polvonning bu davraga ataganlari ko'p, ha! Men sizga aytsam, to'yga ellikdan ko'p to'yona mol tushgan! Zulfiqor polvon shuning yarmini polvonlarga ajratgan! Ogllida chori qo'y, panji qo'y, mangl qo'ylar quyruglni ko'tarolmay yotibdi! Tortinmay davraga chiqib, elga tomosha ko'rsating!

Sukunat boldi.

Bo'ri polvon bildi: polvonlar hal etuvchi vaziyatni - toboq qo'yilishini kutyapti.

- Polvonlar, bilaman, baring toboq tashlashimni angglyapsan! - dedi. - Ukkag'ar pismiqlar-e! O1-dindan aytib qo'yayin, toboqni oz tashlayman! Ko'p bolsa, ikkita! Davraga chiqib olish, bolmasa, armonda qolasan!

Bo'ri polvon, boya sho'rchiliklar tor vaziyatda qolganini bilmadi.

Sho'rchiliklarda hali olishmagan yo bitta, yo ikkita zo'r polvon qoldi. Bordi-yu, ular-da Tilovberdidan yiqilsa, unda, davra oxirida olishadigan boshqa polvonlari qolmaydi.

Shu bois, sho'rchiliklar oqsoqoli toboq tashlashgacha vaqtni cho'zish uchun mug'ombirlik qildi.

Toboq nima? Bir vaqtlar qovurdoq go'shtlik toboqlar davra o'rtasiga qatorlashtirib qo'yildi. Har bir toboq bir sovrinni bildirdi.

Hozir biroz o'zgacha...

Shu vaqt, chiroq ikki marta o'chib yondi. *

Odatda chiroqchi to'ydan biron nima umidvor bo'lsa, ana shunday hazillashadi!

Bo'ri polvon to'yxonadagilarga qichqirdi:

- Ay, nima bor! Anavi Nikolay chiroqchining qorni ochqabdi shekilli! Bir toboq palovga non bostirib ukkag'arning ulushini eltib beringlar! Ay, Jo'raqulning uli, ko'p mudramay, olishga yaxshilab qarab o'tir! Bo'lmasa, polvon bo'lolmaysan!

Bo'ri polvon bosh bakovul bilan kengashib, toboq qo'ydi. Davra o'rtasiga ikkita matoni bo'lak-bo'lak uzatib tashladi. Har biroviga alohida-alohida ta'rif berdi:

- Xaloyiq, e'tiboringizni menga qarating! Mana, ho'kiz toboq! Buni kim ko'tarsa, unga bir ho'kiz, bir juft... Rais bova, kalish nechilamchi edi? Ha-ye, xo'o'sh, bir juft ikkilamchi kalish, bir to'n, o'n sum pul qo'yildi! Ho'kiz bo'lgandayam so'ysa, bir qishloqni to'ydiradigan ho'kiz! Manavi gilam toboq! Bunga bir turkmancha gilam, bir uyqudan uyg'otadigan soat, o'n so'm pul qo'yildi! Shunday gilamki, uyni to'ldiradi, chiroqda yalt-yult qiladi! "Sifat belgisi" olgan, ha! Shundaymi, rais bova? Bali! Kimning ko'ngli qaysi toboqqa chopsa, kelib ko'tara bersin! Armonda qolmang, toboqlarga qo'yilgan zotlarni qaytaraman...

Davra birdan jonlandi. Polvonlar shivirlashdi. O'zaro maslahatlashdi.

Bir polvon davraga boshini kamtarona egib kelib, ho'kiz toboqni ko'tardi.

Bo'ri polvon toboq ko'tarmish polvonni barchaga tanitdi:

- Ko'ryapsizmi, xaloyiq, polvonlarning yuragiga g'ulg'ula tushdi! Ho'kiz toboqni sho'rchilik Abray polvon ko'tardi!

Davrada gilam toboq qoldi.

Bo'ri polvon xo'jasoatlik polvonlarga qaradi.

Xo'jasoatlik polvonlar bu qarash ma'nosini tushundi. G'imirlab qoldi.

Shunda, Tilovberdi polvon kelib, gilam toboqni ko'tardi.

- Ko'rdingizmi, xaloyiq, - dedi Bo'ri polvon, - gilam toboqni Tilovberdi polvon ko'tardi! Qani, toboqni ko'targan polvonlarga talabgor bolsa, davrani bir aylansin, ko'raylik! - dedi.

Abray polvonga xo'jasoatlik Jonibek polvon chiqdi. Talabgor davra aylanib, o'zini ko'rsatib ketdi.

Termizliklar bir zo'r polvonlarini asrab o'tirib edi, shuni Tilovberdiga chiqardi.

Izidan sho'rchilik Shodi polvon davraga chiqdi. Buyam Tilovberdiga talab qildi.

Bo'ri polvon hayron boldi: birdaniga ikkita talabgor...

Xuddi shu yerda kelishmovchilik yuz berdi.

Termizliklar:

- Tilovberdi polvon bilan bizning polvon olishadi, u qurga birinchi bo'lib talab qilib chiqdi! - deb turib oldi.

Sho'rchiliklar:

- Yo'q, bizning polvon olishadi! - dedi.

Masala hal bola bermadi.

Shunda, sho'rchiliklar oqsoqoli o'rnidan turdi, so'zni qalin-qalin qilib aytdi:

- Birodarlar, biz bosh toboqni qizg'anayotganimiz yo'q. Awalo, gapni eshiting. Xo'jasoatliklar o'tgan hafta Sho'rchidagi davrada bizning yag'rini-mizni yerga tegizib keldi! O'z uyimizda yag'rinimiz yerga tekkani polvonlarimizga ko'p alam qildi! Shu bois, biz belimizni besh joyidan boylab keldik!

Davrada g'ovur-g'uvur bo'ldi:

- Vo ukkag'ar sho'rchiliklar-e, qoq miyadan oldi-ku!

- Bular bo'sh kelmaydi!

XXIX

Shunday qilib, Tilovberdi polvon bilan sho'rchilik Shodi polvon olishadigan bo'ldi.

“Menga daryoning naryog'iyam bir, beryog'iyam bir. Baribir o'g'limdan zo'ri yo'q, - dedi o'zicha Bo'ri polvon. - Lekin Sho'rchida Abray degan bunday katta polvon yo'q edi-ku! Bu kim boldi ekan? Yo, sho'rchiliklar alamlarini olish uchun boshqa yoq-dan polvon yollab keldilarmikin? Bunday voqealar ko'p boladi...”

Bo'ri polvon sho'rchiliklar to'pi ro'parasiga o'tirdi. Past ovozda so'radi:

- Inim, bu, Abray polvonlaringni eshitmagan ekanman, u kimlardan?

- Abraymi? Nasim polvonning uli bo'ladi. Yaqinda armiyadan keldi.

Bo'ri polvon birdan sergak tortdi. Javob bermish odamga tikildi-tikildi, ohista joyidan turdi.

Ajabtovur hislar og'ushida qoldi. Xivich ushlagan barmoqlari qaltiradi. Xivich siquvida qahr bo'ldi, nimadir qilishga choglanish bo'ldi. Titroq chap qo'li, lablariga o'tdi.

Davradan qanday chiqdi, bilmadi. Amir polvon yelkasiga qo'lini qo'ydi. Og'ir entikdi. Nimadir demoqchi bo'ldi. Deyolmadi, tomog'i qurib qoldi.

Amir polvon Bo'ri polvon holini bildi. Darrov qo'ltiqlari ostidan oldi.

- Polvon bova, nima bo'ldi? Tilovberdi, suv opke!
- dedi.

Bo'ri polvon sovigan choy ichdi. Entikdi. Lablarini yaladi. Jilmaydi.

- Qaridik, ukam, qaridik. Yurak yaramay qolyap-ti! - dedi. - Amir, sen berman ke.

Bo'ri polvon Amirni qoronglga ergashtirib ketdi.

- Amir, menga qara, shu Abray deganiga bizning Tilovberdini chiqar, xo'pmi?

- E, polvon bova, davra bilib qoldi-da?

- Yo'q, sen gapga kir.

- Qiyin deyman-ov, sho'rchiliklar ko'nmas-ov?

- Ko'nadi, ularga baribir...

Bo'ri polvon davra sirtida turib qoldi. O'zini o'nglab oldi.

Tag'in davraga kirdi. Siniq ovozda jar soldi:

- Xaloyiq, eshitmadim demanglar! Ho'kiz toboqni ko'targan Abray polvonga Tilovberdi polvon chiqadigan bo'пти! Gilam toboqni esa Jonibek ko'taradigan bo'пти. A? Endi, uyog'ini bilmadim, xaloyiq! O'zlari shunday fikrga kelibdi, bir bilganlari bordir-da!

Darhaqiqat, sho'rchiliklar uchun baribir bo'ldi. Boisi, Tilovberdi-da, Jonibek-da davra egalaribo'ldi.

Davruga birinchi bo'lib Shodi polvon bilan Jonibek polvon chiqdi.

Jonibek polvon Shodi polvonni birinchi qoldayoq chap oyog'iga sirtidan ildirib ko'tarib, to'lg'ab urdi.

Gilam Jonibek polvonda ketdi.

XXX

- Qani, endi davraga ho'kiz toboqni ko'targan polvonlar chiqsin!

Bo'ri polvon shunday deya davra aylandi. Ko'z ostidan Nasim polvonga tikildi.

“Nasim oshna, o'g'lingga bir og'izgina chiqma, u Bo'ri bobongni o'g'li ekan, demading-a, - deya ich-ichidan o'pkalandi. - Demaysan, deyolmaysan. Chunki sen o'sha Nasimsan... Sendan bunday gap chiqmaydi. Mana hozir bilasan, sening farzanding kim-u, mening farzandim kim...”

Nasim polvon to'g'risida oyoq ildi. Soqolini siladi. Tomog'ini qirdi.

“Meni bir umr mag'lub etdim, qoyil qildim deb yurib edingmi? Oshna, adashasan”.

Bo'ri polvon Nasim yuzlarida biron-bir o'zgarish ko'rmadi. Bundan haminqadar g'ashi keldi.

“Ko'p qayqayma, sening bu o'tirishing zo'rma-zo'rakilik, iljayishing chidayolmaslik. Bilaman, ich-ichingdan zil ketyapti. Hozir ko'rasan, mening kim ekanimni. Oldingdan salom berib o'taman...”

XXXI

Bo'ri polvon xayol bilan andarmon bolib qoldi. Bunday qaradi, davrada haliyam polvonlar bolmadi.

- Ay, polvonlar, chiqinglar-da endi, davra mahtal bo'p qoldi! - dedi.

Nasim polvon tarafdin Abray, ro'paro' tarafdin Tilovberdi polvon davraga tushdi.

Tilovberdi polvon qolini ko'ksiga qo'ydi. Abray polvonni oldinga taklif etdi.

- Qani, polvon, torting! - dedi.

Abray polvon Tilovberdi polvonga yo'l berdi.

- Yo'g'-e, yo'l boshi sizdan, polvon! - dedi.

Tilovberdi polvon oldinda yurdi. Abray ketidan ergashdi.

Bo'ri polvon shuni, aynan shuni kutdi. Yuzlarida tabassum o'ynadi. Olisroqda bo'lsa-da, Nasim polvonga tagln qaradi.

“Ko'rdingmi, Nasim oshna? O'g'ling mening o'g'limdan oldinda yurishga yuragi dov bermadi. Mening o'g'lim hamisha birinchi...”

Bo'ri polvon o'g'illarni bir-biriga qiyosladi. Ayniqsa, Abray polvonning sin-simbatiga sinchiklab-sinchiklab tikildi.

“Momoqizning o'g'li xushsuvrat yigit bo'пти. Ammo Momoqizga o'xshamaydi. Otasiga tortibdi. Nasimning o'ziyam husndor edi-da. Faqat burnining puchuqligi Momoqizga kelbat beradi...”

Bo'ri polvon soqoli uchini buklab tishladi. Sezi-lar-sezilmas bosh irg'adi.

“Bordi-yu, Momoqizga yetganimda, shu Abray polvon mening o'g'lim bolardi...”

Abray polvonga suqim kirmasin deya, nazarini quvdi, yon-veriga tufladi:

- Tuf-tuf-tufl..

XXXII

Polvonlar qo'l berib ko'rishdi.

Tilovberdi polvon jelaklari o'ngirini ketiga surdi. Yenglarini xiyol tortdi. Barmoqlarini tili bilan holladi. O'ynab-o'ynab, Abray polvonga qarab bora berdi.

Abray polvon ko'zlari qarshisida mardona o'ynayotgan barmoqlar orasida hech nimani ko'rolmadi. Ko'zlari pirpiradi, keyiniga tisarildi.

Tilovberdi polvon Abray polvon ko'zlariga tikildi: Abray polvon ko'zlari hayiqdi! Ana endi hamlaga o'tsa boladi!

Tilovberdi polvon o'ng qo'li bilan Abrayning yoqasidan ushladi. Ichidan chil berdi. Shiddat bilan ketiga surdi.

Abray polvon ketiga seltanglab-seltanglab bordi. Kimningdir fonusiga qoqilib ketdi. Odamlar ustiga chalqancha tushdi.

Tilovberdi polvon yiqitdim deya, qollarini ko'tardi.

Nasim polvon qabatidagilardan tashvishli ovozda so'radi:

- Nima bo'ldi-a, nima boldi?

Nasim polvonning ovozi juda xasta boldi, faqat ko'zi ojizlarga xos ovoz boldi.

Xo'jasoatliklar Tilovberdi polvonni olqishlab qichqirdi:

- Hal-o-o-ol!

- Tilovberdi polvonning haqi berilsin!

- Xayriyat, odamlar ustiga tushdi, agar shu zarb bilan yerga tushganda ichagi uzilardi!

Tilovberdi polvon bakovul qoshiga cho'kkaladi.

Bo'ri polvon yuzlarida quvonch ifodasi ko'rinmadi. Vag'ir-vug'ur qilayotgan hamqishloqlariga amirona qol siltadi.

- Xaloyiq, jim! - dedi. - Ko'p javramang, jim boling! Xaloyiq, davradagi Bo'ri polvon so'zim: Tilovberdi polvon Abray polvonni yiqitolmadi!

Qoni tez xo'jasoatliklar bidillab ketdi:

- E, qo'ying-e, polvon bova, chalqayramon tashladi-yu!

- Bundan ziyod qanday yiqitib boladi!

- Yo yerga kirgizib yuborsinmi?!

- Xaloyiq, so'zlab boldingizmi? - dedi Bo'ri polvon. - Ay, Mengto'ra xalfa, gapni bolmay turing,

baraka toping! Qaytarib aytaman. Tilovberdi polvonning yiqitgani bekor!

- Nimaga bekor bolar ekan?

- Chunki u odamlar ustiga yiqitdi! - dedi Bo'ri polvon.

- Sizga baribir emasmi, qayerga yiqitgani!

- Yo'q! Polvon polvonni osmonning ko'kiga ot-sayam bekor! Polvonmisan - yerning ustiga yiqit! Qani, boshqatdan olishinglar!

- Tavba, tag'in ota emish bu odam!

Tilovberdi polvon otasiga o'qraydi. Qoboglni uydi. Tag'in davra aylandi.

Bo'ri polvon bildi, o'g'li undan norozi boldi.

“Uh, qaniydi o'gli hozir yiqitgan bolsa! O'g'li buni bilmaydi-da! Bilmagani yaxshi...”

XXXIII

Bo'ri polvon o'g'liga nimadir demoqchi boldi...

Ha, aytganday, Bo'ri polvonning ko'pni ko'rgan ko'zlari bir nimani sezib qoldi: Abray polvon ko'kragini berib olishdi.

Bo'ri polvon bunday vaziyatlarda yoqadan qo'shqollab ushlaydi. Tik turgancha birdan yag'ringa oladi. Shunda g'animi albatta yulduz sanaydi...

Abray polvon ana shunga juda o'ng keladi! O'gli shuni sezdimikin? Aytsamikin? Aytgan bilan qi-yin-ov, Tilovberdining o'ngi yag'rin emas.

Bo'ri polvon o'g'liga razm soldi.

O'g'li qoboq-tumshug'i osilib davra aylandi.

Abray polvon oyoqlarini cho'qqa tobladi.

Bo'ri polvon ana shundan foydalandi. O'g'lini imladi. Qorong'iga olib bordi. O'g'li yelkasiga qo'lini qo'ydi.

Tilovberdi otasi qolini pastga tushirib tashladi. Yuzini teskari o'girdi.

- Nimaga iddao qilasan? - dedi Bo'ri polvon. - Nima, haromni halol deb imonimdan kechayinmi? Polvon bo'lsang halol yiqit! Ko'p tersayma! Sezdingmi, Abray ko'kraklarini berib olishyapti! Yoqasidan juft qilib ushlab, tikkasiga yag'ringa ol-chi. Magaram, oshib ketsa! Olayotganingda yo, otamning piri, de! Tayin ayt, bor...

Bo'ri polvon o'g'lining yelkasiga qoqib-qoqib davraga yubordi.

XXXIV

Tilovberdi polvon tag'in o'ynab-o'ynab hamlaga o'tdi.

Abray polvon odamlar ustiga yiqilib, yuragini oldirib qo'ydi.

Tilovberdi polvon jon-jahdi bilan hamlaga o'tib edi, tag'in keyiniga tisarildi. Tilovberdi polvon yoqasiga qo'l uzatib edi, bilagiga urib tashladi, yoqasidan ushlatmadi.

Tagln odamlar ustiga keldi. Shunday katta davra, torlik qilib qoldi!

Odamlar fonuslarini ko'tarib, o'rinlaridan turib ketdi.

- Ay-ay, o'rtaga borib olishinglar, o'rtaga! - dedi.

Polvonlar bir-birini tinmay ta'qib etib, o'rtaga yurdi.

Abray polvon Tilovberdi polvon oyoqlariga hadiksirab-hadiksirab qaradi.

Tilovberdi polvon Abray polvon ko'zlariga tik boqdi. Payt poyladi. Otasining san'atini qollash yo'lini o'yladi.

O'yladi-o'yladi, yuragi dov bermadi.

Otasi o'ngi yag'rini boldi, bolasi o'ngi uchchosi boldi.

Qiyin, otalar san'atini ishlatish qiyin!

Bo'ri polvon zo'r armon bilan, zo'r afsus-nadomat bilan bosh chayqadi.

Ay, yigitlik davri, yigitlik davri-ya!..

Tilovberdi polvon yanada shiddat bilan hamlaga o'tdi.

Oyoqlarini kerib tashladi. Qulochini keng yoydi.

- Hah-hah-hah! - deya ayqirib-ayqirib bordi.

Abray polvon ketiga tisarila boshladi. Tisarilayotganda o'zini birdan orqaga ololmadi. Xususan, chap oyog'i oldinda qolib keta berdi.

Tilovberdi polvon ana shu vaziyatni bilib qoldi. Ammo o'zini bilmaslikka oldi. Abray polvon ko'zlariga tik boqib bora berdi.

Shu holat tag'in takrorlandi.

Ana shunda Tilovberdi polvon epchillik bilan Abray polvon bilagidan ushladi. Chap oyog'iga oyog'ni ildirib, o'ziga tortdi. Qolini yonboshiga bosdi.

Abray polvon chap yag'rini bilan yiqilayotib, qolini tortib qoldi.

Oqibat, oyogl kolarilib, ko'kraklari bilan tushdi. Joyidan irgib turib ketdi.

Jimjit bo'lib qolmish davra bir qalqib tushdi.

Yuzlab yuraklar baravariga:

- U-u-uh!- deb yubordi.

Bu - stadiondagi futbol ishqibozlarining to'p darvoza yonginasidan olib ketgandagi uhiga o'xshadi!

- Uff, bo'lmadi, bolmadi!

- Qolini ushlab qololmadi!

- Shoshayapti shekilli!

- Yo'q, barmoqlari yaxshi ushlolmayapti!

- Unda, ana, suv bilan hollasin!

XXXV

Polvonlar bosh bakovul oldida og'zlarini suv bilan chayqadi. Qollarini suvlab holladi.

Polvonlar olishi bor-yo'gl bir necha daqiqa davom etdi. Shugina vaqtda g'arq terga botib qoldi.

Ayniqsa, Tilovberdi polvon yuzlaridan ter seloba bolib oqdi.

Tilovberdi polvon endigi olishda Abray polvonni taniyolmadi.

Abray polvon haligina chekinayotgan Abray polvonga o'xshamadi! Dadil boqayotgan ko'zlari g'oyo kel, kela ber, olishni ana endi ko'rasan, deyayotgan-day boldi!

XXXVI

Tilovberdi polvon g'olibona yurishda davom etdi.

O'ng oyog'ni lapanglatib-lapanglatib olg'a tashladi. Ba'zan, haddan ziyod olg'a tashlab yubordi. Shunda, gavdasi orqada qolib-qolib ketdi.

Abray polvon sezdi! Ammo Tilovberdi oyog'iga atayin qaramadi! Ko'zlariga tik boqib, bora berdi. Bor diqqat-e'tibori esa oyog'ida boldi.

Bolajak vaziyat tolshib kelajak sayin ko'zlari yanada besaranjom boqdi, yanada bejo boqdi.

Xo'jasoatliklar Tilovberdi polvon beparvoligi oqibatida ro'y berayotgan nozik vaziyatni ko'rib turdi. Ammo Tilovberdi polvonni ogoh qilishga jur'at etolmadi.

Ehtimol, ko'zlari tik boqayotgan Abray polvon bu vaziyatni payqamayotgandir? Bordi-yu, ovoz bersalar, Abray polvon bilib qolmaydimi?

Xo'jasoatliklar ana shu tashvishda miq etmay olirdi.

Jumladan, Bo'ri polvon-da miq etmadi.

Sho'rchiliklar-chi? Bu vaziyatni sho'rchiliklar-da payqadi. Ammo ular-da tashvishda qoldi.

Aytib qo'ysalar, Tilovberdi polvon oyog'ini tortib olmaydimi? Qopqonga ilinayotgan oljani hurkitib yubormaydimi?

Qaltis vaziyat boldi!

Davra nafasini yutdi.

Tevarak suv sepganday jimjit boldi.

Faqat Tilovberdi polvon bilan Abray polvon nafa-si eshitildi.

Polvonlar bir-birini ruhan arbadi!

XXXVII

Bo'ri polvon davra chetida chordana qurdi. O'zini, jamiki olamni unutdi.

Favqulodda seskandi. Yon-veriga alangladi. Somon orasida qorayib turgan gilosday toshni oldi. Goh o'ng, goh chap kaftiga olib o'ynadi. Misoli olma o'ynadi. Keyin o'zidan xolisga otib yubordi.

Qo'ynidan tasbehini oldi. Donalab-donalab tasbeh ag'dardi.

Shiq!

Ichida kalima qaytardi. O'ng kaftini yuziga tortdi. Boshi chapgga xiyol qiyshaydi. O'g'lining lapanglayotgan oyog'idan ko'z uzmad.

“O'g'lim, oyog'ingni ol!”

Shiq!

Bo'ri polvonni zo'r hadik bosdi. Qaddi tobora cho'kib bordi.

Tomog'ini qirdi. Ovozini yolg'iz o'zi eshitdi. Og'zini angraygannamo ochdi.

“O'g'lim, senga aytaman!”

Shiq!

Yo'q, zafarli yurishlarga o'rganib qolgan otasining o'g'li oyog'ni olmadi. Aksincha, xuruj qilib bora berdi!

Shiq!

“O'g'lim, oyog'ingni ol, ol!”

Shiq!

Abray polvon Tilovberdi polvon ko'zlaridan ko'z olmadi. Ko'z ayirmadi.

Tilovberdi polvon oyog'i yerga tegguncha, zarb bilan qoqib yubordi.

- Xap-a-a-a! - deya ayqirdi.

Hayqiriq nihoyasiga yetmayoq, Tilovberdi polvon ikki yag'rini bilan gupullab tushdi!

XXXVIII

Otasining o'g'li dangal yiqildi!

Shunday zarb bilan yiqildi, shunday zarb bilan yiqildi! Zarbidan sapchib turib ketdi!

Abray polvon qollarini osmonga cho'zib irglshladi. Davrani aylanib chopdi.

Sho'rchiliklar o'rnidan turib ketdi. Birovlari telpagini osmonga otdi. Birovlari quchoqlashib ketdi.

Abray polvon bakovul oldiga cho'kkaladi.

Bakovul Abray polvon yelkasiga to'n yopdi.

- Ho'kizni to'yxonadan olasiz, - dedi.

Abray polvon to'nni baland ko'tardi. Davrani tag'in bir aylanib chopdi.

XXXIX

Shiq!

Bo'ri polvon qolidagi tasbeh yerga tushdi.

Ko'zlari yumildi, boshi orqaga xiyol chalqaydi.

Keyin, o'zini o'nglab oldi. Nasim polvonga qaradi. Mung'ayib-mung'ayib qaradi.

Nasim polvon iljaydi, Nasim polvon tantana qildi!

Bo'ri polvon boshini xam qildi.

Yerda kulcha bolib yotmish tasbehini oldi. Ohista qo'zg'oldi.

Davradan enkayib-enkayib chiqib ketdi.

Davra sirtida kiyinajak o'gli ovozi eshitdi.

O'g'li yiglab-yiglab aytdi:

- Men yiqitganda glrrom dedi, mana oqibatil!
Otamiz niyatiga yetdi! Otamiz bor ekan, bizga g'a-nimning keragi yo'ql!..

Bo'ri polvon oyoq ildi. Nimadir demoqchi bo'ldi. Ammo so'zlashga madori yetmadi.

Ohista-ohista odimladi. Qorong'ilikka kirib ketdi. Duch kelmish g'o'zapoya uyumiga chiqdi. Yelkasi-dan nafas oldi.

“Qorong'i qanday yaxshi, odamlar ko'rmaydi...”

Cho'nqayib o'tirdi. Keyin yonboshladi. Telpagini ketiga surdi. Titrayotgan barmoqlari tasbeh donalarini sur'at bilan sanadi: shiq, shiq, shiq...

Davra tarafdin ovozlar keldi:

- Davraga duo bersayam bo'lar edi, polvon bova qayoqqa ketdi-a?

- Chaqiringlar, shu yaqinda bo'lsa, ovoz beradi!

- Bo'ri polvon-o-o-o!

- Uyiga ketdi shekilli!

- Unda, rais bova, siz duo bering!

- Yo'g'-e, chollar bor-ku. Qani, Mirza bova!

- Qani, ilohi omin, yurtimiz hamisha tinch, obod bo'lsin, polvonlarimizning beliga quwat bersin, sochilgan rizq-ro'zimizni terib yeb, yanagi davralargacha o'ynab-kulib yuraylik, Ollohu akbar!

XL

Odamlar fonuslari piligini ko'tarib, uylariga yo'l oldi.

Hovlilarda itlar hurdi.

Chiroqlar uch marta o'chib yondi: chiroqchi to'y xizmatchilarini ogohlantirdi.

Xizmatchilar cho'g'ni tepkilab o'chirdi. Xizmatchilar ketdi.

Oy shorn yedi.

Bo'ri polvon kampiri alag'da bolishini o'ylab, o'rnidan qo'zg'oldi. Timirskilanib, pastladi.

Chiroqlar ostida bir odam hamon o'tirdi. Tanimadi. Ko'zlari yorug'da qamashdi. Kaftini peshonasiga soyabon qilib qaradi.

Nasim polvon qappaygan tugun ustida cho'nqayib o'tirdi. Yolg'iz o'zi o'tirdi. Hamrohlari davrada ayirgan mollarini olib kelish uchun to'yxonaga ketibdi shekilli.

Nasim polvon yuzlarida g'oliblik kayfiyati!

Nasim polvon ro'parasida paydo bo'lmish sharpani sezdi. Qo'llarini olg'a cho'zdi. Barmoqlarini qimirlatdi.

- Abray, keldilaringmi? - dedi.

Bo'ri polvon Nasim polvon barmoqlariga tikildi-tikildi... Ko'ngli yumshab ketdi. Ruhiyatida ilqlik, rahmdillilic paydo bo'ldi.

Nasim polvonni bag'riga bosgisi keldi. Soqollariga peshonasini suykagisi keldi.

Bir qadam bosib, oyoq ildi.

“Yo'q-yo'q! Aslo-aslo! - dedi. - Men Bo'ri polvon bo'p tug'ildim, dunyodan Bo'ri polvon bo'p o'taman!”

Bo'ri polvon yo'liga burildi. Nimqorong'ilikda oyoq ildi. Turdi-turdi, tag'in qaytib keldi...

XLI

“Aytganday, Nasim oshna... Bizning Momoqiz omonmi? Tani joni sog'mi? O'ynab-kulib yuribdimi? Vaqti xushmi? Uyam qaridimi?”

Oshna, Momoqiz-da qaridimi? Uyam qaridimi?
Momoqiz-a?

Oshna, men Momoqiz qariganiga ishonmayman. Xayolimda Momoqiz haliyam o'sha-o'sha, Holvachining qirlarida yurganday boladi...

Nasim oshna, mabodo sen Momoqizning ko'nglini og'ritmadingmi? Momoqizni xo'rlamadingmi?

Abraydan boshqayam farzandlaring bormi? Bol-sa, nechov?

Mendan so'rasang, oshna, Tilovberdining onasi bilan totuv yashayapmiz. Qizdan qizim, o'g'ildan o'glim bor.

Yaratganning o'ziga shukur!

Qizlarimdan nevaralarim ko'p. Qizlarimning ota, deganini eshitib, bir suyunsam, nevaralarimning bobo, deganini eshitib, ikki suyunaman.

Hademay Tilovberdining boshini-da ikkita qila-man.

Yaratganga ming qatla shukur, birovdan kam joyim yo'q!

Umrin xalqqa xizmat qilib oldi, oshna!

Yigirma yildan oshiq rais boldim, oshna, yigirma yildan! Bir kolxozda shuncha yil uzluksiz rais bolish aytishga oson!

Oshna, davralarni qanday boshqargan bolsam, kolxozni-da shunday boshqardim!

Kattalar raisligimdan minnatdor boldi. Yoldosh Oxunboboyev shaxsan o'zi kelib, yelkamga qoqdi! Shaxsan o'zi kelib, ko'kragimga nishon taqdi!

Shunda, aytayinmi, Oxunboboyev nima dedi? Barakalla, polvon rais, barakalla, dedi! Ha, qayta-qayta aytdi!

Oshna, Oxunboboyev hamma raisning-da yelkasiga qoqa bermagan! Oxunboboyev hamma raisga-da barakalla, deya bermagan!

Ishonmasang, ana, Qobil sho'rodan so'ra!

O'ziam, yigitmisan-yigit edim-da, oshna. Mening kimligimni kunduzi-da bilsa bolardi, kechasi-da bilsa bolardi.

Bir yili Toshkentdan Tamaraxonim keldi. Kolxozimiz ilg'or edi-da. Oy bitsa-da, kun bitsa-da, bizing kolxozimizga bitsin edi-da.

Qoloq kolxozga Tamaraxonim kelarmidi!

Hovuz bo'yida o'yin-kulgi bo'ldi'.

Sozandalar chaldi, hofizlar xonish qildi, raqqosalar xirom etdi.

Oy qayrag'ochlar orasidan mo'ralab-mo'ralab turdi.

Tamaraxonim davra oxirida o'ynadi. Gir-gir aylanib o'ynadi!

Tamaraxonim o'zi lapar aytib, o'zi o'ynadi!

Shunda, Qobil sho'ro o'zidan ketib qoldi: serjun ko'kraklarini ochib yubordi. Jundor ko'kraklariga gurs-gurs mushtladi.

- A-a-ay!.. - deya qiyqirdi.

Belidan belbog'ini olib oldiga yoydi.

Samad hosilot bo'lsa, jo'shgandan jo'shdi. Qu-choglni katta-katta ochdi. Qollarini burab-burab... o'tirgan joyida o'ynab qo'ya berdi!

- Ha, jo-o-on! - deya zavqlana-zavqlana qiyqirdi.
Hosilot-da oldiga belbog'ni yoydi. Tamaraxonim
lapar aytib, o'ynay berdi.

- Bo'yingdan-e!.. - deya lapar aytdi.

Barchadan-da Bakir mirobga xo'p nash'a qildi.
Mirob ketiga chalqayib-chalqayib kuldi, ko'kragiga
shapatilab-shapatilab kuldi.

Tamaraxonim:

- Bo'yingdan-e, bo'yingdan-e!.. - deya naqarot
qildi.

Shunda mirob:

- Bo'yimdan-ay, hay, bo'yimdan-ay!.. - deya,
o'tirgan yerida lik-lik o'ynab qo'ya berdi!

Bakir mirob-da oldiga belbog'ini yoyib qo'ydi.

Kattalar manmansiradi!

Tamaraxonimni o'z ro'mollariga bir, aqalli bir...
cho'kkalatgilari keldi!

Tamaraxonim bo'lsa, ro'mollarga qiyo-da boq-
madi!

- Bo'yingdan-e!.. - deyishini qo'ymadi.

Tamaraxonim o'ynab-o'ynab, mening pesho-
namga keldi. Shundaygina peshonamda xirom etdi!

Men orlanib-orlanib, yerga qarab turdim.

Tag'in, Tilovberdining onasi angg'ib turgan
bo'lsa-ya, deya yer ostidan davraga ser soldim.

Yo'q, onasi yuziga ko'zim tushmadi.

Shunday bolsa-da, Tilovberdining onasidan
uyatdir-e, deya yerga qarab tura berdim.

Shunda davra:

- Belbog'ni yoying, Bo'ri polvon, belbog'ni yo-
ying! - deb qoldi.

Belimdan belbog'lmni qandayin oldim, yerga qandayin yoydim... o'zim-da bilmadim!

Shunda... shunda, Tamaraxonim belbog'imga cho'k tushdi!

Tamaraxonimdan boychechak isi keldi!

Tamaraxonim shundaygina peshonaginamda muqom etdi! Shundaygina belbog'ginam ustiginasi-da muqom etdi!

Tamaraxonim yelkalarini o'ynatdi, ko'zlarini qis-di, qoshlarini uchirdi!

- Bo'yingdan-e!.. - deya avj qildi.

Boldi kulgi, boldi qiyqiriq!

Nasim oshna, Tamaraxonim hammaga-da muqom qila bermagan, ha! Lekin... Nasim oshna, bir gap aytsam, birovga aytmaisanmi?

Oshna, Momoqiz hamon ko'z oldimdan ketmaydi...

Odamda pokdomon tuyg'ular ko'p boladi, so'nmas tuyg'ular ko'p boladi...

Bari-bari o'z yoliga boladi!

Ammo birinchi... birinchi ko'ngil!..

Nasim oshna, men birinchi ko'ngildan iffatlisini ko'rmadim, birinchi ko'ngildan so'nmasini ko'rdim!-

Oshiq umrim mobaynida juda ko'p qizlarni ko'rdim.

Tag'in, gapimni yomon tarafga burma, senda shunday fe'l bor...

Men qizlarni ko'chalarda, teatrlarda ko'rdim, to'y-ma'arakalarda, kinolarda ko'rdim. Bari qizlar xushro'y-xushro'y-..

Ayniqsa, hind kinolaridagi qizlar! Suv bilan yutguday qizlar! Suluv-suluv qizlar!

Hind qizlarining qoshlari oralig'ida xol, yonoqlarida xol, iyaklarida xol!

Hind qizlari tolg'onib-tolg'onib, eshilib-eshilib o'ynadi!

Men ana shunda, o'zimizning yoshligimizni o'yladim. Momoqizni o'yladim...

Intiq boldim, hind kinolaridan Momoqizni izladim, Momoqiz yo'q...

Hind qizlari har qancha eshilib o'ynasa-da, to'lg'onib o'ynasa-da, baribir... baribir, Momoqizga kelbat bermadi. Hind qizlari-da Momoqiz bololmadi.

Nasim oshna, hind qizlari-da Momoqizning oldidan o'ta bersin!

Oshna, Tilovberdining onasiga-da ko'nglim ketib uylandim. U... u, Momoqizdan-da xushro'y...

Oshna, uyam Momoqizning oldidan o'ta bersin!

Nasim oshna, men Momoqizdan ulug'ini ko'rmadim!

Har er ko'ngilning qiz ko'ngilga aytajak gaplari bo'ladi. Ko'nglida shu gapi bo'lmagan yigit - yigit emasdir! Shu gapni qaysidir yigitdan intizor bolib kutmagan qiz-da - qiz emasdir!

Dunyoga keldim, deb yurmasinlar!

Birov bu gapni bir so'z bilan aytadi. Birov ko'p so'z bilan aytadi. Tagln birov aytolmay qoladi...

Nasim oshna, men o'z gapimni Momoqizga aytolmay qoldim!

Ammo o'z umrimdan o'zim shukur qilaman, oshna.

Bo'ri polvon, sen yigit bolib eding, ana, birinchi ko'ngling bor, deyman.

Bo'ri polvon, sen oshiq bolib eding, ana, birinchi ko'ngling bor, deyman.

Nasim oshna, Momoqiz haliyam ko'nglimning tub-tubida yashaydi. Uni biron-da bilmaydi. Hatto, Tilovberdining onasi-da bilmaydi...

Men Momoqizni uyqularimda ko'raman; u jilmayib-jilmayib qarab turadi...

Ko'zlarimni ochaman: uy zimiston boladi.

Tevaragimni paypaslayman: qabatimda Tilovberdining onasi yotgan boladi.

Ay, onasi, tur, Momoqiz keldi, degim keladi.

Ay, onasi, tur, men Momoqizni ko'rdim, degim keladi.

Demayman, demayman!..

Sahargacha Momoqizni oylab yotaman, tag'in kelar degan umidda ko'zlarimni yumib qarayman. Yo'q, Momoqiz endi kelmaydi...

Saharmardondan to'riqni minaman. O'zimizning qirlarga yol olaman!

Hayrondaradan ot solaman!

Bizning g'allazorlar yo'q. Endigi Hayrondara boshdan oyoq paxtazor...

Suv tarayotgan suvchilar, yol bolsin, deydi.

Men, shunday, to'riqni sovutib yuribman, deyman.

Men to'riqni emas, o'zimni sovutib yurganimni suvchilar bilmaydi...

Holvachiga ot qo'yib chiqaman!

Tevarakka alanglayman; o'sha-o'sha o'zimizning qirlar...

Ukkag'ar qirlar hamon yuksak-yuksak!

Tovatoshlar yonalarda yiqilay-yiqilay deya omonat turadi. Toshlar kiehrayib qolganday tuyuladi. Yo otdaligim uchun shunday tuyuladimi, bilmayman.

Chanalar yo'q, endi kombaynlar bor.

To'rg'aylar-da siyraklab qolibdi. Unda-munda bir chuldiraydi, bo'ldi.

Jonivorlar texnikani xush ko'rmaydi-da...

O'sha-o'sha... faqat, Momoqiz yo'q!

To'riq yerdagi xaslarga uzaladi.

Men jilovni qo'yib yuboraman.

Telpagim og'irlik qilayotganday bo'ladi. Ohista ketimga surib qo'yaman.

Qo'lim yuzi bilan peshonamni artaman. Peshonam ho'l, taftli...

Og'ir xo'rsinaman. Yelkalarim bir hurpayib tushadi.

Qamchili qo'limni chap sonimga qo'yaman.

Olis-olislarga qarayman...

Nahorning muloyim shamoli soqolimni silaydi!

Olislar ko'zimni toldiradi. Boshimni quyi egaman. Egar qoshiga termilib qolaman.

Egar qoshi-da olislab boradi. Oppoq tumanda chayqalib-chayqalib boradi. Bora-bora, ko'rinmay qoladi. Tuman suyuq...

Hayron bolaman. Barmoqlarim bilan paypaslayman. Yo'q, egar qoshi joyida boladi.

Kiprik qoqaman. Bor es-hushim bir qalqib tushadi, ko'nglim bir qalqib tushadi. Og'ir-og'ir tosh gurs-gurs yumalaydi.

Egar qoshini ko'raman, qo'lim yuzidagi tomchilarni ko'raman...

Ko'nglimdagi og'ir tosh ana shu tomchilar bilan oqib tushadi!

Ay, a-a-ay!..

Qamchili qo'lim tomchilarni artadi. Ammo foydasiz bo'ladi. Xiyol o'tmaydi, tomchilar bu qo'limga-da tomadi.

Tomog'imga nimadir tiqiladi. Yutinayin deyman. Bo'lmaydi, bo'lmaydi...

Bo'ri polvonday odamda yutinishga darmon yo'q!

Ay, a-a-ay!..

To'riq hadik oladi. Jimiyib-jimiyib, bo'ynini gajak-gajak qiladi.

Men to'riq bo'yniga suyanaman. Barmoqlarim bilan yollarini tarayman. To'riq bo'ynini quchoqlayman. Yollariga yuzlarimni suykayman...

Ay, a-a-ay!..

Shunda... shunda, olis-olislardan rubobiy qo'shiq keladi, rubobiy qo'shiq!

Men sergak bo'laman. Ohista-ohista qaddimni rostlayman.

Qo'shiq tobora yaqin-yaqin keladi. Bora-bora, qirni qo'shiq oladi.

Men rubobiy qo'shiq qo'ynida qolaman!

Ko'nglim qo'shiqqa to'ladi! Limmo-lim!

Yayrab ketaman! Oislarga termilaman - kulaman, oislarga termilaman — tag'in kulaman!..

Ko'nglim tomchilashini qo'ymaydi, men - kulishimni!

Oshna, men o'zimizning qo'shiqni eshitaman, o'zimizning!

Momoqiz qo'shiq aytadi, Momoqiz!

Qizlar jo'r bo'ladi!

Nasim oshna, men ana shunday Momoqizni ko'raman!

U o'roq o'rib-o'rib... ro'molining uchi ko'kragiga tushib-tushib... uni tag'in yelkasiga tashlab-tashlab... menga qiyo boqib-boqib... zulflarini toblab-toblab... ham iboli, ham ginali kulib-kulib... qo'shiq aytadi!"

XLII

Bo'ri polvon ko'ngli tolib-olib keldi.

Ko'ngli to'ridan nimalardir o'ksib-o'ksib kela berdi. O'ksik zarbidan yelkalari silkina berdi.

Yonoqlaridan marjon-marjon yoshlar oqdi.

Ohlar - yurakdan, yoshlar - ko'zdan bola berdi...

"Nasim oshna, mening sendan o'zga-da oshnalaring ko'p. Bari tirikchilik yuzasidan. Sendan ugina, mendan bugina qabilida.

Oshna, bolalik oshnaga... bolalik oshnaga kelmaydi!

Oshna, to'ylarimda, betob bolib qolganlarimda seni ko'p yodladim. Ayniqsa, burnog'l yili ko'p qo'msadim. Boisi, ana ketdim, mana ketdim, bolib qoldim-da.

Barcha-barcha keldi. G'animlarim-da keldi. Ko'ngil so'rab ketdi.

Sen bolsang, kelmading. Mabodo kelsang, halak bolarding: baribir gap qo'shmas edim!

Nasim oshna, ko'zinga ko'rinib, yaramni yangilading. Yana-tag'in, o'glimni-da yiqitding.

Bilib qo'y, oshna... izingdan surganim-surgan! Qayerda davra bolsa, izingdan quvib boraman!

Tilovberdini o'g'ling bilan uch safargacha olishtiraman. Bordi-yu, uch martasida-da o'g'ling o'ktam kelsa... unda, na iloj, uchdan keyin puch...

Baribir qo'ymayman! Ana, nevaralarim bor! Nasib bo'lsa, nevaramni nevarang bilan olishtiraman!

Ishonchim komilki, nevaram bobosining orini oladi!

Sen ko'rmayapsan, oshna, oy botib, yulduzlar so'nib-so'nib borayapti.

O'g'lim o'ktamligida yulduzlar yongani yongan boldi. O'g'lim maglubligida so'ngani so'ngan boldi...

Har bandaning ko'kda o'z yulduzi boladi, oshna. Shu yulduzning yongani - shu bandaning yonganidir. Shu yulduzning so'ngani - shu bandaning so'nganidir.

Yo'q, oshna, yo'q!

Yulduzim hali yonadi! Davralarim hali davom etadi!

Nevaralarim davralarda:

- Yo, bobomning piri! - deya ayqirib-ayqirib olisha beradi!

Yulduzim mangu yonadi!"

XLIII

To'yxona eshigi tarafdin odam ovozi eshitildi.
Qo'y ma'rashi eshitildi.

Bo'ri polvon yo'lga burildi.

“Xo'sh de, Nasim oshna, xo'sh de. Xudoning
panohiga...”

1976

MUNDARIJA

<i>Said Ahmad. Tog'ay Murodning qo'shiqlari</i>	3
Yulduzlar mangu yonadi.....	8

Adabiy-badiiy nashr

TOG*AY MUROD

YULDUZLAR MANGU YONADI

Qissa

Muharrir

Ma'mura QUTLIYEVA

Badiiy muharrir

Zilola TO'LAGANOVA

Dizayner va sahifalovchi

Nigora UMARQULOVA

Musahhah

Sayyora MELIQQO'ZIYEVA

Texnik muharrir

Murod ASHIMOV

Litsenziya raqami: № 011232. 2021-yil 8-sentabrda berilgan.

Bosishga 12.01.2022-yilda ruxsat etildi.

Bichimi 84x108 ^{1/32}.

Bosma tabog'i 4,25. Shartli bosma tabog'i 7,14.

Garnitura "Georgia Pro". Ofset qog'ozi.

Adadi 5000 nusxa. Buyurtma № 29.

Bahosi kelishilgan narxda.

"Nurafshon-kitob-ta'minot" MCHJda tayyorlandi.

Murojaat uchun tel.: (93) 386-03-22

«Print Line Group» XK bosmaxonasida chop etildi. 100097, Toshkent shahri, Bunyodkor shohko'chasi, 44-uy